
ЮРИДИЧНА НАУКА

JURIDICAL SCIENCE

НАУКОВИЙ ЮРИДИЧНИЙ ЖУРНАЛ
№ 11(65)/2016

ЗМІСТ

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО

Кисленко Д.П. Проблеми кримінальної відповідальності за участь у рейдерських захопленнях 4

Матвеев С.В. Проблемні питання визначення об'єкта і предмета злочину незаконне полювання 13

Матвійчук В.В. Родовий об'єкт злочину порушення недоторканості приватного життя 23

Матвійчук В.К. Індивідуалізація відповідальності та покарання за злочини, вчинені способом особливо жорстокого поведіння: пропозиції і рекомендації щодо вдосконалення законодавства та практики застосування норм у зазначеному аспекті 46

Олейнічук О.М. Аналіз чинників соціально-правової обумовленості кримінальної відповідальності за безпідставну не виплату заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат 57

Харь І.О. Суб'єкт злочинів у сфері господарської діяльності, передбачених статтями 211–212, 212-1, 213, 216, 218-1, 219, 220-1, 220-2, 222, 222-1, 223-1, 223-2, 224, 227, 229, 231–232, 232-1, 232-2, 233 Кримінального кодексу України 73

Шніпко О.С. Об'єктивні ознаки злочинів, передбачених частиною 2 статті 371 Кримінального кодексу України 105

КРИМІНАЛІСТИКА. КРИМІНАЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

Калюга К.В. Сучасні можливості моделювання особи невідомого злочинця на ранніх стадіях розслідування злочинів 125

ЮРИДИЧЕСКАЯ НАУКА
JURIDICAL SCIENCE

НАУЧНЫЙ ЮРИДИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ
№ 11(65)/2016

СОДЕРЖАНИЕ

УГОЛОВНОЕ ПРАВО

- Кисленко Д.П.** Проблемы уголовной ответственности за участие в рейдерских захватах 4
- Матвеев С.В.** Проблемные вопросы определения объекта и предмета преступления незаконная охота 13
- Матвейчук В.В.** Родовой объект преступления нарушение неприкосновенности частной жизни 23
- Матвейчук В.К.** Индивидуализация ответственности и наказания за преступления, совершенные способом особенно жестокого обращения: предложения и рекомендации по совершенствованию законодательства и практики применения норм в указанном аспекте 46
- Олейничук А.Н.** Анализ факторов социально-правовой обусловленности уголовной ответственности за безосновательную невыплату заработной платы, стипендии, пенсии или других установленных законом выплат 57
- Харь И.А.** Субъект преступлений в сфере хозяйственной деятельности, предусмотренных статьями 211–212, 212-1, 213, 216, 218-1, 219, 220-1, 220-2, 222, 222-1, 223-1, 223-2, 224, 227, 229, 231–232, 232-1, 232-2, 233 Уголовного кодекса Украины 73
- Шнитко А.С.** Объективные признаки преступлений, предусмотренных частью 2 статьи 371 Уголовного кодекса Украины 105

КРИМИНАЛИСТИКА. УГОЛОВНОЕ ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО

- Калюга К.В.** Современные возможности моделирования личности неизвестного преступника на ранних стадиях расследования преступлений 125

JURIDICAL SCIENCE

SCIENTIFIC JURIDICAL JOURNAL

№ 11(65)/2016

CONTENTS

CRIMINAL LAW

Kislenko D. Problems of Criminal Responsibility for Participation
in Illegal Takeovers 4

Matvieiev S. Topical Issues of the Definition of an Object
and a Target of a Crime of Illegal Hunting 13

Matviichuk V. A Generic Object of a Crime of Violation
of Inviolability of Private Life 23

Matviychuk V. The Individualization of Responsibility and Punishment
for Crimes, Committed in a Manner of Extremely Brutal Treatment:
Suggestions and Recommendations for Improving the Legislation
and Practical Application of Provisions in this Aspect 46

Oleinichuk O. Analysis of Social and Legal Factors, Conditioning
Criminal Responsibility for Groundless Non-payment of Wages,
Stipends, Pensions and other Payments Established by Law 57

Khar I. Theoretical and Applied Problems of a Subject of Crimes
in the Field of Business Activity under Articles 211–212, 212-1, 213,
216, 218-1, 219, 220-1, 220-2, 222, 222-1, 223-1, 223-2, 224, 227, 229,
231–232, 232-1, 232-2, 233 of the Criminal Code of Ukraine 73

Shnipko O. An Actus Reus of Crimes, provided by the part 2,
Article 371 of the Criminal Code of Ukraine 105

CRIMINALISTICS. CRIMINAL PROCEDURAL LAW

Kalyuga K. Modern Possibilities of Modeling a Personality
of an Unidentified Criminal at the Early Stages of Crime Investigation 125

УДК 343

D. Kislenko

PROBLEMS OF CRIMINAL RESPONSIBILITY FOR PARTICIPATION IN ILLEGAL TAKEOVERS

Д.П. Кисленко

*кандидат юридичних наук, доцент,
начальник кафедри тактико-спеціальної
підготовки Інституту УДО України
КНУ імені Тараса Шевченка*

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА УЧАСТЬ У РЕЙДЕРСЬКИХ ЗАХОПЛЕННЯХ

Постановка проблеми. Сьогоднішній стан рейдерства і здатність держави протистояти йому викликають серйозну занепокоєність, адже рейдерство не тільки сповільнює темпи економічних перетворень, спотворюючи багато нововведень, але й створює серйозні загрози економічній безпеці держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему рейдерського захоплення розглядали такі вчені: М.І. Камлик, А.В. Миктичик, М.А. Погорецький, В.Ю. Пташник, А.В. Смітюх, В.П. Шеломенцев та інші.

Метою дослідження є висвітлення основних проблем кримінальної відповідальності за участь у рейдерських захопленнях.

Основні результати дослідження. Слід відмітити, що в Україні рейдерство набуло надмірного цинізму й агресії. Протягом останніх років рейдерство в Україні перетворилося на справжню суспільну катастрофу, яка не тільки загрожує розвитку економіки України та спричиняє колапс правової системи, а й робить сумнівним перспективи існування та розвитку в Україні приватного середнього й малого бізнесу.

Більшість силових методів ведення бізнесу прийшли до нас із Заходу. До одного з таких способів і відноситься рейдерство. Цей термін є виключно військовим. Як відомо, рейдери – це великі надводні військові кораблі, допоміжні крейсери, що займаються руйнуванням ворожих комунікацій [1, с.125]. Характер дій військового прототипу вплинув на появу в економіці даного терміна.

У деяких країнах, наприклад, у США, існує досить міцна база, спрямована на врегулювання ринку корпоративних відносин і на запобігання недружньому поглинанню підприємств (рейдерство). Зокрема, слід відзначити Закон про цінні папери (Securities Act of 1933 – 15 USC & 77 a et seq.), Закон про обіг цінних паперів (Securities Exchange Act of 1934 – 15 USC & 78a et seq.), Закон Уільямса (Williams Act) – спеціальний нормативний акт, прийнятий у 1968 р., метою якого є впорядкування ринку корпоративного контролю в частині численних поглинань компаній і тендерних пропозицій, Акт про компанії з обмеженою відповідальністю (Act of Limited Liabilities Companies) штату Делевар тощо [2, с. 202]. Пік зростання кількості рейдерських атак у США (маються на увазі саме ворожі поглинання) припав на 80–90 роки ХХ ст. [3, с. 103].

У Німеччині немає активного ринку для ворожих поглинань. Історія налічує лише кілька прикладів. Першою німецькою компанією, до якої наблизився ворожий претендент в 1990 р., була Continental AG. Italian Pirelli Group і велика кількість італійських союзників купили акції, які, в сукупності, не склали 50 % акціонерного капіталу, але, можливо, були достатні для простої більшості на зборах акціонерів. Pirelli і його союзники в кінцевому рахунку зазнали невдачі в їх спробі розблокувати обмеження виборчих прав на п'ять відсотків Continental AG. Юридична причина полягала в тому, що пакет акцій союзників був приписаний Pirelli так, щоб право на участь у голосуванні всієї організованої групи було зменшено до п'яти відсотків усіх акцій, випущених в обіг. Економічна причина полягала в тому, що Pirelli не вигравав підтримку Deutsche Bank та інших німецьких фінансових та індустріальних інвесторів, які захищали Continental AG у його зусиллі залишитися незалежними. Тендерної пропозиції всім акціонерам так і не було зроблено [4, с. 87–88]. Для корпоративного ринку Німеччини характерними є дружні форми поглинання підприємств, а конфлікти, у тому числі ті, що виникли внаслідок спроб недружніх поглинань, надзвичайно рідкісні [5, с. 28].

Історія ворожих поглинань у Великій Британії почалася на початку 50-х років ХХ століття. Висока післявоєнна інфляція спричинила стрімке підвищення цін на нерухомість, у той час як Закон про компанії 1948 р. збільшив якість фінансової звітності акціонерних товариств. Ці обставини дозволили інвесторам, таким як Чарльз Клор, здійснити успішну спробу першого ворожого поглинання в 1953 р, зрозумівши, що цільові фірми істотно недооцінювали свої торговельні приміщення, вписуючи в бухгалтерські книги вартість, яка була набагато нижча за ринкову. Виявилось, що ця нова інформація ще не встигла позначитись на цінах акцій, бо інвестори в британських акціонерних товариствах протягом тривалого часу звикли до оцінки цінних паперів на основі дуже обмеженої фінансової інформації. Вони сприймали регулярні дивіденди як імовірний сигнал виконання зобов'язань перед інвесторами, тому дивідендна прибутковість стала ключовим детермінантом ціни цінних паперів. У післявоєнну еру британський уряд ввів обмеження дивіденда для акціонерних товариств, щоб заохотити повторне інвестування в самих компаніях. Через спосіб, за яким оцінювались цінні папери, ця політика знизила курси акцій. Поєднання цих факторів створило виняткові можливості для скупову-

вання цінних паперів: курси акцій, засновані на обмежених дивідендах, впали значно нижче за ринкову вартість нерухомого майна, що належало цільовим компаніям [6].

Отже, рейдерське захоплення — це недружнє силове поглинання підприємства проти волі його власників (керівника). Метою такого захоплення є взяття під контроль усього майна організації без переважної частки в структурі її капіталу. Захопивши контроль над активами підприємства, рейдери зазвичай їх виводять і продають, отримуючи при цьому величезні прибутки.

Так, на думку окремих фахівців Генеральної прокуратури України, ознаками рейдерства є незаконні дії щодо скупки акцій у дрібних акціонерів, розголошення даних реєстрів власників акцій, винесення незаконних судових ухвал (рішень) у справах з вирішення корпоративних конфліктів, неправомірних дій органів державної виконавчої служби при виконанні судових ухвал (рішень), злочинних дій приватних охоронних структур і груп людей щодо захоплення підприємств тощо [7, с. 33].

З позиції Міністерства внутрішніх справ України, «рейдерство» — це силове захоплення спірних підприємств, у тому числі на виконання відповідних судових рішень на користь тих чи інших власників [8, с. 235]. Проте важко визначити, чим застосування сили при привласненні чужого майна відрізняється від інших злочинів, передбачених Кримінальним кодексом України.

Основними методами рейдерських захоплень можуть бути такі дії:

1. Силові акції, наприклад, зміна замків, охорони тощо.

2. Каскадний метод.

3. Перерозподіл власності, що є незаконним діянням, але за формою перетворюється у певний спосіб юридичної процедури. (На підставі сфальсифікованих документів здійснюють реєстрацію переходу права власності, за допомогою чого рейдери отримують перевагу в реалізації своїх незаконних дій, тому що всі треті особи орієнтуються на офіційні документи, видані з єдиних державних реєстрів органами реєстрації з інформацією про правовласників).

4. Недружнє поглинання земельних комплексів, майна і прав власності, що здійснюється з корупційним використанням адміністративних, державних і правоохоронних ресурсів, а також недостатньою правовою базою.

5. Психологічний тиск.

6. Ініціювання бізнес-конфліктів. За допомогою цього відбувається захоплення активів.

Ознаками рейдерських захоплень є такі фактори:

1. Захоплення корпоративних прав або чужої власності.

2. Дії рейдера за своєю суттю є неправомірними, навіть якщо використовуються прийоми, засновані на законі, наприклад, звернення до суду.

3. Рейдерство є своєрідним бізнесом, тому що мета захоплення — це завжди комерційний прибуток.

Рейдерство прийнято ділити на три категорії: «біле», «сіре» і «чорне».

«Біле» рейдерство реалізовується в межах закону. Основний метод розглянутого типу — корпоративний шантаж. Для цього створюються перешкоди нормальної роботи за допомогою міноритарного пакета акцій з розрахунком

на те, що керівництво підприємства з метою позбавлення від шантажу викупить цей пакет за завищеною ціною. Зазвичай таке рейдерське захоплення компанії відбувається через фінансові труднощі і малоефективного корпоративного управління.

«Сіре» рейдерство — діяльність загарбників з порушенням цивільно — правових норм. При цьому, на перший погляд, така діяльність виглядає законною. Але при аналізі застосовуваних методів стає зрозуміло, що така схема є шахрайством. Відбувається підробка документів і підкуп посадових осіб. Розглянутий спосіб можна використовувати на будь-яких підприємствах.

«Чорне» рейдерство — це найжорсткіший спосіб захоплення підприємств. Рейдерське захоплення Кримінальний кодекс України (далі — КК України) пов'язує з порушенням норм кримінального законодавства. Люди, які діють у такий спосіб, використовують насильницькі методи захоплення влади: шантаж, силовий вхід на підприємство, підкуп, підробку реєстру акціонерів тощо. Зазвичай такий вид рейдерства застосовується до неопублічних підприємств.

Рейдерське захоплення — це діяльність з поглинання підприємства, що припускає застосування певних методів. У процесі захоплення зловмисники використовують не один спосіб, а відразу декілька.

Найбільш ефективним рейдери називають каскадний метод, який передбачає створення безперервного ланцюжка проблем одночасно за кількома напрямками. Це призводить до того, що підприємство не справляється з низкою проблем, що виникають одна за одною. На це і розраховують рейдери. Адже підприємство до атаки заздалегідь не готується, тому не має достатніх фінансових і людських ресурсів. У процесі захоплення рейдери можуть застосовувати один або кілька каскадів.

Як правило, спочатку застосовується судовий каскад, мета якого — використання необхідних заходів щодо забезпечення позову, який знімається самими загарбниками через певний термін. Виграш у цивільному процесі не є самою метою. Даний захід здійснюється шляхом пред'явлення судового позову. Таким чином, виноситься ухвала про встановлення забезпечувальних заходів і накладається арешт на все майно підприємства або його частину. Отже, організація вже не зможе захистити своє майно від рейдерських атак. Такі позови в суді наростають каскадно, унаслідок чого основні активи організації стають заблокованими. Отже, продати або закласти їх буде неможливо.

Після судового каскаду наступним йде кримінальний. При такому способі атаки відкривається різні кримінальні провадження відносно топ-менеджменту й акціонерів-мажоритарників. Нерідко під час подібного процесу переслідування накладається арешт на акції мажоритарних акціонерів. Також блокується їх право голосу.

Каскад перевірок передбачає наявність контролюючих державних органів. При цьому атаки відбуваються не тільки на підприємстві, але і в організаціях-контрагентах. Метою каскаду перевірок є концентрація уваги підприємства на проблемах з перевіряючими органами.

Охоронний каскад застосовується з метою нейтралізації охоронної фірми, яка надає потенційному підприємству для захоплення свої послуги. Для цього проводяться різні перевірки діяльності посадових осіб. Також уважно вивчають особовий склад. Метою перевірок є відволікання уваги охоронного підприємства від продуктивної допомоги своєму клієнту. Також існують й інші каскадні методи, які ефективно допомагають рейдерам здійснювати захоплення підприємства.

Аналіз дій, пов'язаних із силовим проникненням на територію підприємств, насильницьким видаленням законної охорони, взяттям під контроль управлінських та офісних будівель, свідчить про те, що документи-прикриття (неправосудне судові рішення, рішенням про призначення нового керівника неправомочними зборами акціонерів тощо) наявні в усіх випадках. Це є головною умовою участі охоронних фірм, а найчастіше бандитських формувань у фізичному захопленні підприємства. Наявність офіційного документа дає підстави керівникам приватних охоронних підприємств стверджувати законність своїх дій [9, с. 84].

Відповідальність за більшість протиправних дій, що вчиняються при рейдерському захопленні, уже передбачена чинним КК України, тобто правоохоронні органи мають можливість притягнути рейдерів до кримінальної відповідальності.

Якщо проаналізувати чинний КК України, то можна помітити, що багато його статей встановлюють кримінальну відповідальність за різні прояви рейдерської діяльності: ст. 206 «Протидія законній господарській діяльності», ст. 206² КК України «Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації», ст. 358 «Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів», ст. 359 «Незаконні придбання, збут чи використання спеціальних технічних засобів отримання інформації» та багато інших [10]. Крім того, рейдерство підпадає під дію статей 27, 28, 29, 30 КК України. Об'єднати рейдерське діяння в один склад злочину наразі неможливо (адже такий склад злочину ніколи не буде доведений).

Подальше вдосконалення кримінального законодавства в цій частині має відбуватися шляхом встановлення комплексу норм, які передбачатимуть кримінально-правову охорону корпоративних відносин. Криміналізація рейдерства як окремого суспільно-небезпечного діяння шляхом встановлення відповідальності за його вчинення в спеціальній кримінально-правовій нормі не вбачається доцільною, оскільки, з одного боку, призведе до надмірності криміналізації, з іншого — створить зайві складнощі при притягненні винних до кримінальної відповідальності, тому що потребуватиме доведення суб'єктивних ознак системи рейдерських дій у цілому, тобто умислу на протиправне захоплення підприємств.

Дослідники справедливо зазначають, що, з точки зору практичного застосування, криміналізації має бути піддане не рейдерство як система взаємопов'язаних дій, а саме окремі дії, що входять до цієї системи. Це надасть можливість реагувати кримінально-правовими засобами вже на перші кроки,

які розпочинають систему заходів щодо протиправного захоплення підприємств. І в цій частині чинне кримінальне законодавство України дійсно потребує вдосконалення. Ідеться про комплексну кримінально-правову охорону корпоративних відносин, що має здійснюватися з урахуванням міжнародного досвіду в цій сфері [11, с. 92].

Зважаючи на суспільно небезпечні наслідки протиправного захоплення підприємств, багатьом здається, що проблему можна розв'язати за рахунок установлення більш суворої кримінальної відповідальності за це діяння.

Але така відповідальність виявиться ефективною лише за умови, що її буде встановлено не свавільно — методом спроб і помилок, а із суворим дотриманням науково-обґрунтованих принципів криміналізації суспільно — небезпечних діянь. Вони являють собою найбільш абстрактний і загальний рівень наукового забезпечення й обґрунтування кримінальної нормотворчості, ті відповідні позиції, урахування яких необхідне за кожної зміни в системі чинного кримінального законодавства [12, с. 24].

Висловлюється думка, що термін «рейдер», як і термін «кілер», є зайвим не тільки в Кримінальному кодексі України, але й у побуті. Кримінальним кодексом України передбачена кримінальна відповідальність за відповідні злочини — самоправство, шахрайство, створення злочинного угруповання, грабіж, розбій тощо [13, с. 6].

Спеціалісти вказують на те, що рейдерів можна притягнути до кримінальної відповідальності за окремими статтями КК України, але на практиці це відбувається дуже рідко. Правоохоронцям важко довести факт рейдерства — кримінальні провадження надто заплутані, а наявної кваліфікації слідчих не вистачає, щоб розібратися в усіх хитросплетіннях корпоративного конфлікту [14, с. 20].

Визначальною ознакою рейду є умисна спільна участь декількох суб'єктів злочину у вчиненні цього протиправного діяння. Окрема особа не спроможна вчинити всі протиправні діяння, які визначають об'єктивну сторону на всіх його етапах.

Суспільна небезпека рейдерства проявляється в підриві економічної безпеки держави, негативному впливі на міжнародний імідж країни, зниженні її інвестиційної привабливості, оскільки динаміка закордонного інвестування в економіку України визначається насамперед такими факторами, як внутрішня політична стабільність, характер і темпи здійснення ринкових реформ, сприятливі зовнішньоекономічні умови, стабільність економічного законодавства, гарантії недоторканості приватної власності й закордонних вкладень тощо.

На нашу думку, існує низка факторів, які знижують ризик бути захопленим. Вони залежать лише від дій власників підприємств. До них можна віднести: ведення бізнесу прозоро й відповідно до законодавства; ретельний вибір і перевірка менеджменту та всіх інших співробітників (оскільки захоплення підприємства за допомогою найманого директора є одним із найпростіших для рейдерів); створення надійної системи служби безпеки та контролю; надійне зберігання печаток, фірмових бланків, ключів і паролів для використання сис-

теми клієнт-банк; сувора заборона використання чистих бланків з підписами уповноважених осіб або печаткою підприємства; вчасне внесення й оформлення змін в установчі документи, вчасне переоформлення юридичної адреси; використання винятково професійної допомоги під час розробки та імплементації схем захисту майна (особливо під час реєстрації з цією метою компаній в іноземних юрисдикціях або передачі майна в іпотеку й застава); відсутність конфліктів між засновниками підприємства; відсутність великої кількості дрібних акціонерів у акціонерних товариствах; тримання контрольного пакета акцій в одного власника; внесення до статуту підприємства положень, що обмежують можливість найманого менеджменту розпоряджатися активами; робота тільки з перевіреними контрагентами. Лише при об'єднанні всіх перелічених факторів може відбуватися боротьба й активне протистояння рейдерству.

Можна запропонувати кілька найбільш ефективних методів боротьби з рейдерством: *по-перше*, це активна участь громадськості та преси у боротьбі з рейдерством. Прояви рейдерства слід оприлюднювати в ЗМІ; *по-друге*, протидія рейдерству з боку власників підприємств; *по-третє*, це спільні зусилля спецпідрозділів Служби безпеки України, Національної поліції України та прокуратури, направлені на виявлення й протидію рейдерству; *по-четверте*, потрібна боротьба з корупцією не «на папері», а в реальності; посилення відповідальності правоохоронців, суддів, інших державних службовців. Необхідно застосовувати методіку виявлення ознак зацікавленості державних органів при рейдерських захопленнях; *по-п'яте*, це вдосконалення чинного корпоративного законодавства.

Необхідно законодавчо закріпити інструменти цивілізованого переділу власності, що призведе до зниження корпоративних відносин, опрацювати та нормативно закріпити ключові інструменти захисту прав власності. Інструменти захисту прав власності повинні бути некорупційними, прозорими і зрозумілими власникам. Також потрібно створити інструменти переведення тіньового бізнесу в легальний, розробити інструменти для законних власників, які б надавали можливість діагностувати ситуацію і переводити її в легальний стан.

Висновок. Отже, аналіз понять та основних ознак рейдерських захоплень дав змогу визначити фактори, які будуть сприяти активізації боротьби з рейдерством та протистояти йому. Запропоновано кілька найбільш ефективних методів боротьби з рейдерством.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Розслідування злочинів, пов'язаних з силовим захопленням підприємств : метод. рек. / С. С. Чернявський, Є. М. Бодюл, О. А. Лупало та ін. – К., 2015. – 42 с.
2. *Becht M., Bolton P., Roel A.* Corporate governance and control. In: Constantinides G. M., Harris, and R. Stulz (Eds) // Handbook of the Economics of Finance. – 2003. – 346 p.
3. *Andarad G.* New Evidence and Perspectives on Mergers / Andarad G., Mitchell M., Stafford // Journal of Economic Perspectives. – 2001. – Vol. 15. – P. 103–120.

4. *Payne J.* Takeovers in English and German Law / J. Payne. – Oregon : Hart Publishing, 2002. – 208 p.

5. *Koeke J.* The Market for Corporate Control in Germany: Causes and Consequences in Ultimate Share Ownership / J. Koeke. – Mannheim : Centre for Economic Research (ZEW), 2000. – 39 p.

6. *Armour J.* The Evolution of Hostile Takeover Regimes in Developed and Emerging Markets: An Analytical Framework – J. Armour // Harvard International Law Journal [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.harvardilj.org/2011/02/issue_52-1/.

7. *Нестеренко В.* Оцінка привабливості підприємства для рейдерського захоплення / В. Нестеренко // Бізнес та злочинність: кримінологічні дослідження. – Вип. 5 / Луганськ. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка, каф. кримінології, конфліктології та соціології ; Лабораторія кримінол. та соціол. дослідж. – Луганськ, 2015. – С. 33–43.

8. Советская военная энциклопедия / Под ред. Н. В. Огаркова. – М.: Воениздат, 1980. – Т. 7. – 693 с.

9. *Луць В.В., Сивий Р.Б., Яворська О.С.* Акціонерне право. – К., 2014. – С. 84–125.

10. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 9 лютого 2015 року: (ОФІЦ. ТЕКСТ) . – К.: ПАЛИВОДА А. В., 2015. – 212 с.

11. *Зенкин А.Н.* Методика розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним захопленням («недружнім поглинанням») організацій з використанням підроблених документів: монографія / А.Н. Зенкин. – К.: Юрлітінформ, 2012. – 192 с.

12. *Швайка І.* Зміна підсудності при вирішенні корпоративних справ як перешкода рейдерству // Юридичний радник. – №1. – X., 2014. – С. 22–29.

13. *Зеркалов Д.В.* Рейдери. Посібник. – К.: КНТ, 2011. – С. 6.

14. Розслідування злочинів, пов'язаних з силовим захопленням підприємств : метод. рек. / С.С. Чернявський, Є.М. Бодюл, О.А. Лупало та ін. – К., 2015. – 42 с.

REFERENCES

1. Rozsliduvannia zlochyniv, poviazanykh z sylovym zakhoplenniam pidpriemstv : metod. rek. / S.S. Cherniavskiyi, Ye.M. Bodiul, O.A. Lupalo ta in. – K., 2015. – 42 s.

2. *Becht M., Bolton P., Roel A.* Corporate governance and control. In: Constantinides G. M., Harris, and R. Stulz (Eds) // Handbook of the Economics of Finance. – 2003. – 346 p.

3. *Andarad G.* New Evidence and Perspectives on Mergers / Andarad G., Mitchell M., Stafford // Journal of Economic Perspectives. – 2001. – Vol. 15. – P. 103–120.

4. *Payne J.* Takeovers in English and German Law / J. Payne. – Oregon : Hart Publishing, 2002. – 208 p.

5. *Koeke J.* The Market for Corporate Control in Germany: Causes and Consequences in Ultimate Share Ownership / J. Koeke. – Mannheim : Centre for Economic Research (ZEW), 2000. – 39 p.

6. *Armour J.* The Evolution of Hostile Takeover Regimes in Developed and Emerging Markets: An Analytical Framework – J. Armour // Harvard International Law Journal [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.harvardilj.org/2011/02/issue_52-1/.

7. *Nesterenko V. Otsinka pryvablyvosti pidpriumstva dlia reiderskoho zakhopennia / V. Nesterenko // Biznes ta zlochynnist: kryminolohichni doslidzhennia. – Vyp. 5 / Luhansk. derzh. un-t vnutr. sprav im. E.O. Didorenka, kaf. kryminolohii, konfliktolohii ta sotsiolohii ; Laboratoriia kryminol. ta sotsiol. doslidzh. – Luhansk, 2015. – S. 33–43.*

8. *Sovetskaja voennaja jenciklopedija / Pod red. N.V. Ogarkova. – M.: Voenizdat, 1980. – T. 7. – 693 s.*

9. *Luts V.V., Syvyi R.B., Yavorska O.S. Aktsionerne pravo. – K., 2014. – S. 84–125.*

10. *Kryminalnyi kodeks Ukrainy: chynne zakonodavstvo zi zminamy ta dopov. stanom na 9 liutoho 2015 roku: (OFITs. TEKST) . – K.: Palyvoda A. V., 2015. – 212 s.*

11. *Zenkyn A.N. Metodyka rozsliduvannia zlochyniv, poviazanykh z nezakonnym zakhopenniem («nedruzhnim pohlynanniam») orhanizatsii z vykorystanniam pidroblenykh dokumentiv: monohrafiia / A.N. Zenkyn. – K.: Yurlitinform, 2012. – 192 s.*

12. *Shvaika I. Zmina pidsudnosti pry vyrishenni korporatyvnykh sprav yak pereshkoda reiderstvu // Yurydychnyi radnyk. – №1. – Kh., 2014. – S. 22–29.*

13. *Zerkalov D.V. Reidery. Posibnyk. – K.: KNT, 2011. – S. 6.*

14. *Rozsliduvannia zlochyniv, poviazanykh z sylovym zakhopenniem pidpriumstv : metod. rek. / S.S. Cherniavskiy, Ye.M. Bodiul, O.A. Lupalo ta in. – K., 2015. – 42 s.*

Кисленко Д.П. Проблемы кримінальної відповідальності за участь у рейдерських захопленнях

У статті розглянуто основні елементи механізмів рейдерських захоплень. Наведено приблизний перелік дій, що свідчать про початок рейдерської атаки. Запропоновано окремі пропозиції, які спрямовані на захист бізнесу від рейдерської діяльності.

Ключові слова: *рейдерство, механізм, захоплення, кримінальна відповідальність.*

Кисленко Д.П. Проблемы уголовной ответственности за участие в рейдерских захватах

В статье рассмотрены основные элементы механизмов рейдерских захватов. Наведен приблизительный перечень действий, которые указывают о начале рейдерских захватов. Высказаны ряд предложений, направленных на защиту бизнеса от рейдерской деятельности.

Ключевые слова: *рейдерство, механизм, захват, уголовная ответственность.*

Kislenko D. Problems of Criminal Responsibility for Participation in Illegal Takeovers

In this article the basic elements of the mechanism of an illegal takeover are researched. A rough list of actions that indicate the beginning of an illegal takeover (raider attacks) is identified. Some suggestions for protecting business from an illegal takeover are made.

Keywords: *Illegal Takeover; Mechanism; Seizure; Criminal Responsibility*

Стаття надійшла до редакції 06.09.2016

УДК 343.77

S. Matvieiev

TOPICAL ISSUES OF THE DEFINITION OF AN OBJECT AND A TARGET OF A CRIME OF ILLEGAL HUNTING

С.В. Матвеев

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
ВНЗ «Національна академія управління»*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ОБ'ЄКТА І ПРЕДМЕТА ЗЛОЧИНУ НЕЗАКОННЕ ПОЛЮВАННЯ

Постановка проблеми. Проблема визначення об'єкта та предмета різних злочинів досить активно обговорюється у середовищі фахівців з кримінального права, однак при визначенні об'єкта та предмета злочину, передбаченого ст. 248 КК України, спостерігаються певні прогалини. В загальному плані це пов'язано з відсутністю деталізації при встановленні предмета злочину і концептуальних відмінностей при встановленні об'єкта злочину, що робить зазначену проблему актуальною. Невирішеність низки питань, що стосуються визначення об'єкта та предмета цього складу злочину, може спричинити певні труднощі та дискусійні моменти в юридичній практиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В юридичній літературі дослідженню об'єкта та предмета злочину, передбаченого ст. 248 КК України, приділялася досить значна увага. Відповідні проблеми, в тій чи іншій мірі, досліджували такі вчені, як: С.Б. Гавриш, С.А. Голуб, О.Л. Дубовик, О.О. Дудоров, В.А. Клименко, М.Й. Коржанський, О.М. Котовенко, В.К. Матвійчук, В.Л. Мунтян, В.Д. Пакутін, В.Я. Тацій, Є.В. Фесенко та ін. Проте досі відсутні ґрунтовні пропозиції з практичного використання теоретичних напрацювань при розгляді справ, передбачених ст. 248 Кримінального кодексу України.

Мета статті полягає у з'ясуванні деяких особливостей визначення об'єкта і предмета злочину незаконного полювання.

Основні результати дослідження. Будь-який злочин посягає на певний об'єкт, завдає йому істотної шкоди або загрожує заподіянням подібної шкоди. Виходячи з цього, необхідно констатувати, що злочинне діяння неможливе без об'єкта, проти якого воно спрямоване.

Існують певні концептуальні підходи до вирішення проблеми об'єкта злочину. Так, Є.В. Фесенко вирішує цю проблему через категорію цінностей, які бере під захист кримінальний закон [30, с. 5]. У той же час ми схилиємося до розгляду цього явища через призму суспільних відносин [10, с. 11–123].

Враховуючи зазначене вище, звернемося до проблеми родового об'єкта злочину передбаченого ст. 248 КК України. У юридичній літературі можна

зустріти твердження, що родовим об'єктом цих злочинів є відносини: порушення правил виробництва, промислів [28, с.119]; соціалістичної власності, матеріалізовані в природних багатствах [18, с.17]; порядок використання природних багатств у господарській діяльності чи суспільні відносини з їх використання [23, с. 368]; самі природні багатства [14, с. 262]; блага, що охороняються кримінальним правом: сама природа, природні об'єкти, екологічна безпека – як особливо важливі та неперехідні цінності [6, с. 11–12]; соціалістичні суспільні відносини, що забезпечують раціональне використання і охорону природних багатств [29, с. 254]; природоохоронні відносини, спрямовані на охорону навколишнього природного середовища людини, його покращення й оздоровлення, а також науково обґрунтоване, раціональне використання і відтворення природних ресурсів, збереження нормального екологічного стану біосфери [27; с. 286]; суспільні відносини, що забезпечують безпечні природні умови з метою задоволення їх різнобічних потреб [20, с. 22]; деякі інші інтереси соціалістичного господарства в різних його сферах [4, с. 281]; відносини з охорони природного середовища, його використання в інтересах соціалістичного суспільства [19, с. 22]; суспільна безпека, яка частіше всього розуміється як стан захищеності суспільних інтересів [15, с. 31].

У кримінально-правовій літературі існують інші думки з приводу родового об'єкта злочину, передбаченого ст. 248 КК України. Так, О.Л. Дубовик вважає родовим об'єктом цих злочинів комплекс суспільних відносин, їх правової форми і матеріальної оболонки, здійснення яких забезпечує життєдіяльність людини, використання нею навколишнього природного середовища як безпосереднього базису існування, задоволення розумних соціальних потреб і гарантує їй безпеку [7, с. 177]. Ґрунтовний аналіз вказаних вище точок зору з приводу родового об'єкта вже зроблено в монографії В.К. Матвійчука [17, с. 153–177].

Під родовим об'єктом злочинів, що стосуються навколишнього природного середовища (до якого належить і злочин, передбачений ст. 248 КК України), слід розуміти суспільні відносини з приводу умов (стосунків), що забезпечують існування багатофункціональної збалансованої єдиної системи, в яку входить і людина (фізична особа, що складає навколишнє природне середовище), її охорону, оздоровлення, раціональне використання і відтворення такої єдиної системи для теперішніх та майбутніх поколінь, що гарантуватиме безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище.

Виходячи з визначення родового об'єкта цих злочинів (передбачених ст. 248 КК), слід детальніше зупинитися на вивченні безпосереднього об'єкта складу злочину – незаконне полювання.

У більшості наукових публікацій, на превеликий жаль, не завжди чітко визначають безпосередній об'єкт досліджуваного складу злочину. Так, під об'єктом розуміють суспільні відносини, встановлені у сфері збереження, відтворення і раціонального використання тваринного світу, і, особливо, тварин, які мають мисливсько-промислове значення [22, с. 56]; суспільні відносини, які забезпечують умови охорони, раціонального використання, оздоровлення та відтворення диких звірів і птахів [16, с. 392]; відносини, спрямовані на охо-

рону, раціональне використання і відтворення звірів і птахів як природної системи [26, с. 265–266]; відносини у сфері охорони і використання тваринного світу, збереження генетичного фонду диких тварин як невід’ємного елемента природного середовища [3, с. 519]; встановлений законодавством і підзаконними актами порядок раціонального використання й відтворення диких звірів і птахів [9, с. 557]; законодавчо забезпечену охорону, раціональне використання і відтворення диких звірів та птахів [5, с. 689]; встановлений порядок охорони, раціонального використання і відтворення тваринного світу суходолю – диких звірів і птахів як невід’ємної складової частини довкілля [8, с. 660]; встановлений порядок, що забезпечує охорону, раціональне використання і відтворення диких звірів і птахів [21, с. 527]; мисливське господарство і екологічну рівновагу тваринного світу [12, с. 417]; екологічну безпеку тваринного світу, стабільність і природно-ресурсний потенціал таких його компонентів, як птахи та звірі [15, с. 201]. Існують і інші точки зору з приводу безпосереднього об’єкта складу злочину, передбаченого ст. 248 КК України, але вони в тій чи іншій мірі повторюють вищезазначені судження з елементами певної модифікації конкретних авторів.

Аналізуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що: 1) об’єктом складу злочину незаконного полювання слід визначити суспільні відносини; 2) ці відносини існують у сфері охорони, раціонального використання, відтворення й оздоровлення диких мисливських звірів і птахів; 3) ці звірі й птахи знаходяться в стані природної свободи або утримуються у напіввільних умовах; 4) ці відносини стосуються створення умов для сприятливого відтворення звірів і птахів; 5) такі відносини стосуються мисливських звірів, птахів та інших видів тваринного світу.

Для з’ясування змісту відносин, що є об’єктом складу злочину, величезне значення має предмет досліджуваних відносин. У цьому аспекті ми дотримуємося думки, що предметом суспільних відносин є стосунки з приводу явищ природи, суспільства, свідомості, на які спрямована пізнавальна діяльність суб’єкта [25, с. 506]. Справедливим є твердження, що предметом суспільних відносин є все те, з приводу чого і у зв’язку з чим існують ці відносини [13, с. 7], а не матеріальність (фізичне тіло).

У чинному Кримінальному кодексі України лише в ст. 248 у загальних рисах згадується предмет полювання – це звірі, птахи та (чи) інші види тваринного світу. Такий законодавчий багаж, на наш погляд, надто мізерний для розуміння досліджуваної ознаки складу цього злочину. При цьому загальні питання предмета злочину достатньо глибоко вивчені в кримінально-правовій літературі [24, с. 36–37], що дозволяє безпосередньо перейти до аналізу предмета досліджуваного складу злочину.

Як визначалося вище, чинне законодавство не містить переліку мисливських тварин, все ж до них слід відносити лише тих звірів і птахів, які виступають об’єктом систематичного полювання. Підсумки інвентаризації мисливських тварин у державі та положення ст. 19 Закону України «Про мисливське господарство та полювання» дозволяють створити приблизний їх перелік.

Слід зазначити, що предметом незаконного полювання не можуть називатися співочі птахи, змії та інші тварини, полювання на яких проводиться не з метою використання їх як їжі тощо.

Для того, щоб запропонувати вирішення питання стосовно предмета злочину, необхідно звернутися до законодавства, насамперед до ст. 248 КК України та ст. 19 Закону України «Про мисливське господарство та полювання». З диспозицій вказаної статті КК України видно, що в ній відсутній перелік предметів незаконного полювання. Отже, виходячи з цього, ми можемо констатувати, що предметом складу злочину незаконного полювання є дикі звірі й птахи, які знаходяться в стані природної свободи (волі) або знаходяться в напіввільному стані. Для більш точного вирішення цієї проблеми слід звернутися до положень Закону України від 22 лютого 2000 року «Про мисливське господарство», які свідчать, що дикі тварини й птахи, що знаходяться на території нашої держави в стані природної свободи (волі), а також ті, які завезені до мисливських угідь для розведення (незалежно від того, хто користується вказаними територіями), складають державний мисливський фонд. Мисливські тварини – дикі звірі та птахи, що можуть бути об'єктами полювання [1]. Мисливські угіддя – ділянки суші та водного простору, на яких перебувають мисливські тварини і які використовуються для ведення мисливського господарства [1]. Продукція – це добути шляхом полювання туші мисливських тварин, їх частини (м'ясо, субпродукти, шкіри, роги, черепи, ікла тощо), а також відловлені живі мисливські тварини [1].

До мисливського фонду не відносяться ті дикі тварини, яких на законній підставі тримають у неволі й на утримання яких витрачаються кошти та праця людей, а також домашні тварини. Звідси випливає, що предметом незаконного полювання можуть бути лише дикі тварини й птахи, які входять до державного мисливського фонду.

Слід зазначити, що деякі положення законодавства ще радянських часів, що впливають на вирішення проблеми, знайшли своє відображення у сучасному законодавстві. Зокрема, знищення дрібних гризунів – шкідників сільського господарства не є полюванням [2]. Логічно, що на них можна полювати, але вони не можуть бути предметом незаконного полювання. Крім того, передбачається винищення протягом року шкідливих тварин: вовків, лисиць, сірих ворон і сорок (за винятком степової зони) [2]. Логічно, що ці дикі звірі й птахи не відносяться до предмета складу злочину незаконне полювання. Не є предметом злочину, передбаченого ст. 248 КК України, також комахи, членистоногі, плазуни.

Необхідно зазначити, що в диспозиції ч. 1 ст. 248 КК України, крім звірів, птахів, є вказівка щодо інших видів тваринного світу, які занесені до Червоної книги України, однак в існуючих публікаціях ці види тваринного світу чітко не визначені.

Протиставлення термінів полювання на «звірів і птахів» і (чи) «інші види тваринного світу», що занесені до Червоної книги України, суперечить тому, що полювання здійснюється на тварин, які належать до мисливського фонду. Мова може йти про тварин, що занесені до Червоної книги України

залежно від стану і ступеня загрози для популяції (зниклі, зникаючі, вразливі, рідкісні, невизначені, недостатньо відомі, відновлені), але які відносяться до мисливського фонду і їх добування здійснюється лише у виняткових випадках лише з науковою і селекційною метою за спеціальним дозволом.

На підставі викладеного можна стверджувати, що під предметом незаконного полювання необхідно розуміти таких диких звірів і птахів, що охороняються законом і знаходяться в стані природної свободи, або в напіввільних умовах або у неволі, внесені до державного мисливського фонду, знаходяться в мисливських угіддях, а також випущені туди з метою розведення (за винятком тих диких звірів і птахів, які законом не охороняються).

Деяким аспектам розглянутого вище питання приділялася певна увага й на міжнародному науковому рівні. Зазначені проблеми знайшли певний відгук у зарубіжних науково-правових джерелах і на міжнародних практичних конференціях [31; 32; 33; 34; 35].

Висновки. Виходячи з визначення предмету складу злочину незаконного полювання, тобто з приводу чого створюються умови і виникають суспільні відносини, можна запропонувати таке формулювання об'єкта злочину, передбаченого ст. 248 КК України: безпосереднім об'єктом виступають суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони, раціонального використання, відтворення й оздоровлення диких звірів і птахів, які охороняються кримінальним законом і знаходяться в стані природної свободи або утримуються у напіввільному стані, та внесені до державного мисливського фонду, мешкають у мисливських угіддях, а також випущені туди з метою розведення (виняток – звірі й птахи, які не охороняються кримінальним законом), де забезпечуються умови їх існування та збереження цілісності природних груп.

Таке визначення безпосереднього об'єкта складу злочину, передбаченого ст. 248 КК України, є послідовним, науково обґрунтованим, має практичне значення для удосконалення кримінального законодавства щодо зазначеного діяння та для правильного застосування чинного законодавства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про мисливське господарство та полювання: Закон України від 22 лютого 2000 року // Голос України. – 2000. – 28 березня // ОВУ. – 2000. – № 12. – Ст. 442.
2. Положення про полювання та мисливське господарство Української РСР: Затв. постановою Ради Міністрів УРСР від 8 серпня 1969 року // Збірник постанов УРСР. – 1969. – № 8. – Ст. 106.
3. *Ваулина Т.И.* Экологические преступления / Т.И. Ваулина // Уголовное право: Особенная часть: Учебник для вузов / Отв. ред.: Н.Я. Кочаренко, З.А. Незнамова, Г.П. Новоселов. – М.: Издательская группа ИНФРА. – М.: Норма, 1997. – С. 487–529.
4. *Вышинская З.А.* Советское уголовное право. Часть особенная / З.А. Вышинская. – М.: Госюриздат, 1951. – 281 с.
5. *Гавриш С.Б.* Коментар до ст. 248 КК України / С.Б. Гавриш // Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гавриш та ін.; За заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – К.: Концерн «Видавничий дім «Ін Юре», 2003. – С. 689–693.

6. *Гавриш С.Б.* Основні питання відповідальності за злочини проти природного середовища (проблеми теорії та розвитку кримінального законодавства України). Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук. – Харків, 1994. – 39 с.

7. *Дубовик О.Л.* Экологические преступления / О.Л. Дубовик // Комментарий к главе 26 Уголовного кодекса Российской Федерации. – М.: 1998. – С. 81–82.

8. *Дудоров О.О.* Коментар до ст. 248 КК України / О.О. Дудоров // Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К.: Канон, 2001. – С. 660–664.

9. *Клименко В.А.* Коментар до ст. 248 КК України / В.А. Клименко // Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: За станом законодавства і постанов Пленуму Верховного суду України на 1 грудня 2001 року / За ред. С.С. Яценка. – К.: А.С.К., 2002. – С. 556–562.

10. *Коржанський М.Й.* Об'єкт і предмет злочину: Монографія / М.Й. Коржанський. – Д.: Юрид. акад. Міністерства внутрішніх справ; Ліра ЛТД, 2005. – 252 с.

11. *Котовенко О.М.* Кримінальна відповідальність за пошкодження об'єктів магістральних карто-, газо- та нафтопродуктів: Монографія / О.М. Котовенко. – Харків: Консум, 2004. – 136 с.

12. *Крупко Д.И.* Уголовно-правовая охрана живых организмов / Д.И. Крупко // Уголовное право Украины. Общая и Особенная части: Учебник / Под редакцией заслуженного деятеля науки и техники Украины, доктора юрид. наук, профессора Е.Л. Стрельцова. – Харьков.: ООО «Одиссей», 2002. – С. 415–420.

13. *Кутепов Н.* Великокняжеская и царская охота на Руси. Т.1. / Н. Кутепов – СПб., 1986. – С.110–112.

14. *Леонтьев Б.* Преступления против природных богатств СССР. Советское уголовное право. Часть особенная / Б. Леонтьев. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1975. – С. 261–274

15. *Лопашенко Н.А.* Экологические преступления: Комментарий к гл. 26 УК РФ / Н.А. Лопашенко. – СПб.: «Издательство «Юридический центр Пресс», 2002. – 802 с.

16. *Матвійчук В.К.* Екологічні злочини: злочини в сфері охорони, раціонального використання, відтворення та оздоровлення навколишнього природного середовища / В.К. Матвійчук // Кримінальне право. Особлива частина. Підручник / Відп. ред. Шакун В.І. – К.: НАВСУ «Правові джерела», 1998. – С. 365–402.

17. *Матвійчук В.К.* Кримінально-правова охорона навколишнього природного середовища (кримінально-правове та кримінологічне дослідження): Монографія / В.К. Матвійчук. – К.: «Азимут – Україна», 2005. – 464 с.

18. *Мунтян В.Л.* Правовая охрана рыбных богатств / В.Л. Мунтян // Правовая охрана природы. – М.: Изд-во МГУ, 1961. – С. 8–17.

19. *Мынбаев Р., Орынбаев М.* Судебная практика по делам о преступлениях в области охраны природы в Казахской ССР / Р. Мынбаев, М. Орынбаев // Социалистическая законность. – 1979. – № 8–9. – С. 22–23.

20. *Пакутин В.Д.* Уголовно-правовая охрана внешней природной среды и природных ресурсов в СССР / В.Д. Пакутин / Учебное пособие. – Уфа: Башкирский гос. университет, 1976. – 157 с.

21. *Панько М.М.* Комментарий к ст. 248 УК Украины / М.М. Панько // Уголовный кодекс Украины. Комментарий: Под редакцией Ю.А. Кармазина и Е.Л. Стрельцова. – Харьков: ООО «Одиссей», 2001. – С. 526–528.

22. *Повелицына П.Ф.* Уголовно-правовая охрана природы в СССР / П.Ф. Повелицына. – М.: Юрид. лит., 1981. – 88 с.
23. Российское законодательство X–XX веков: в 9 т. – Т.1. – Законодательство Древней Руси. – М.: Юрид.лит., 1984. – 430 с.
24. *Строгович М.С.* Основные вопросы советской социалистической законности / М.С. Строгович. – М.: Наука, 1966. – 252 с.
25. *Тацій В.Я.* Преступления против природных богатств СССР / В.Я. Тацій // Уголовное право УССР: Особенная часть. – К.: Вища школа, 1989. – С. 503–530.
26. *Тацій В.Я.* Хозяйственные преступления / В.Я. Тацій // Уголовное право Украинской ССР на современном этапе: Часть Особенная. – К.: Наукова думка, 1985. – С. 219–267.
27. *Тацій В.Я.* Об'єкт і предмет злочину у кримінальному праві України: Навчальний посібник / В.Я. Тацій. – Харків: Українська юридична академія, 1994. – 80 с.
28. *Трайнин А.Н.* Учение о составе преступления / А.Н. Трайнин. – М.: Госюриздат, 1946. – 425 с.
29. *Трофимов С.В.* Хозяйственные преступления / С.В. Трофимов // Советское уголовное право: Часть особенная. – К.: КВШ МВД СССР, 1975. – С. 228–289.
30. *Фесенко Є.В.* Злочини проти здоров'я населення та системи заходів з його охорони: Автореф. дис. на здобуття наукового ступеня докт. юрид. наук. – К.: Нац. Акад.внутр.справ, 2004. – 33 с.
31. International Symposium on Trends and Perspectives in Development Science and Technology and their Impact on the Solution of Contemporary Global Problems // Report 7, USSR. – Tallin, 1979. – Jan. 8–12. – P. 1–4.
32. Diario Oficial de 27 de enero de 1984. – P. 80–101.
33. *Raz Jozeph.* Concept of a Legal System / Jozeph Raz. – Oxford, 1970. – 70 p.
34. *Kiss A.* Survey of Current Developments in International Environmental Law / A. Kiss. – Morges. 1976. – 49 p.
35. Lehrbuch des Strafrechts der Deutschen Demohratischen Republik. Allgemeine Tell. – Berline, 1957. – 312 s.

REFERENCES

1. Pro myslyvske hospodarstvo ta poliuvannia: Zakon Ukrainy vid 22 liutoho 2000 roku // Holos Ukrainy. – 2000. – 28 bereznia // OVU. – 2000. – № 12. – St. 442.
2. Polozhennia pro poliuvannia ta myslyvske hospodarstvo Ukrainskoi RSR: Zatv. postanovoio Rady Ministriv URSR vid 8 serpnia 1969 roku // Zbirnyk postanov URSR. – 1969. – № 8. – St. 106.
3. *Vaulina T.I.* Jekologicheskie prestuplenija / T.I. Vaulina // Ugolovnoe pravo: Osobennaja chast': Uchebnik dlja vuzov /Otv.red.: N.Ja. Kocharenko, Z.A. Neznamova, G.P. Novoselov. – М.: Izdatel'skaja gruppa INFRA. – М.: Norma, 1997. – S. 487–529.
4. *Vyshinskaja Z.A.* Sovetskoe ugolovnoe pravo. Chast' osobennaja / Z.A. Vyshinskaja. – М.: Gosjurizdat, 1951. – 281 s.
5. *Havrysh S.B.* Komentar do st. 248 KK Ukrainy / S.B. Havrysh // Kryminalnyi kodeks Ukrainy: Naukovo-praktychnyi komentar / Iu.V. Baulin, V.I. Borysov, S.B. Havrysh ta in.; Za zah. red. V.V. Stashysa, V.Ia. Tatsiia. – К.: Kontsern «Vydavnychi dim «In Yure», 2003. –S. 689–693.
6. *Havrysh S.B.* Osnovni pytannia vidpovidalnosti za zlochyny proty pryrodnoho seredovyshcha (problemy teorii ta rozvytku kryminalnoho zakonodavstva Ukrainy).

Avtoreferat dysertatsii na zdobuttia naukovooho stupenia doktora yurydychnykh nauk. – Kharkiv, 1994. – 39 s.

7. *Dubovik O.L.* Jekologicheskie prestuplenija / O.L. Dubovik // Kommentarij k glave 26 Ugolovnoho kodeksa Rosijskoj Federacii. – M.; 1998. – S. 81–82.

8. *Dudorov O.O.* Komentar do st. 248 KK Ukrainy / O.O. Dudorov // Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnoho kodeksu Ukrainy vid 5 kvitnia 2001 roku / Za red. M.I. Melnyka, M.I. Khavroniuka. – K.: Kanon, 2001. – S. 660–664.

9. *Klymenko V.A.* Komentar do st. 248 KK Ukrainy / V.A. Klymenko // Naukovo-praktychnyi komentar do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy: Za stanom zakonodavstva i postanov Plenumu Verkhovnoho sudu Ukrainy na 1 hrudnia 2001 roku / Za red. S.S. Yatsenka. – K.: A.S.K., 2002. – S. 556–562.

10. *Korzhanskyi M.Y.* Obiekt i predmet zlochynu: Monohrafiia / M.Y. Korzhanskyi. – D.: Yuryd. akad. Ministerstva vnutrishnikh sprav; Lira LTD, 2005. – 252 s.

11. *Kotovenko O.M.* Kryminalna vidpovidalnist za poshkodzhennia obektiv mahistralnykh karto-, hazo- ta naftoproduktiv: Monohrafiia / O.M. Kotovenko. – Kharkiv: Konsum, 2004. – 136 s.

12. *Krupko D.I.* Ugolovno-pravovaja ohrana zhivyh organizmov / D.I. Krupko // Ugolovnoe pravo Ukrainy. Obs'haja i Osobennaja chasti: Uchebnik / Pod redakciej zaslužennogo dejatelja nauki i tehniki Ukrainy, doktora jurid. nauk, professora E.L. Strel'cova. – Har'kov: OOO «Odisej», 2002. – S. 415–420.

13. *Kutepov N.* Velikoknjazheskaja i carskaja ohta na Rusi. T.1. / N. Kutepov – SPb., 1986. – S. 110–112.

14. *Leont'ev B.* Prestuplenija protiv prirodnyh bogatstv SSSR. Sovetskoe ugolovnoe pravo. Chast' osobennaja / B. Leont'ev. – M.: Izd-vo Mosk. un-ta, 1975. – S. 261–274.

15. *Lopashenko N.A.* Jekologicheskie prestuplenija: Kommentarij k gl. 26 UK RF / N.A. Lopashenko. – SPb.: «Izdatel'stvo «Juridicheskij centr Press», 2002. – 802 s.

16. *Matviichuk V.K.* Ekolohichni zlochyny: zlochyny v sferi okhorony, ratsionalnoho vykorystannia, vidtvorennia ta ozdorovlennia navkolyshnoho pryrodnogo sere-dovyshcha / V.K. Matviichuk // Kryminalne pravo. Osoblyva chastyna. Pidruchnyk / Vidp.red. Shakun V.I. – K.: NAVSU «Pravovi dzherala», 1998. – S. 365–402.

17. *Matviichuk V.K.* Kryminalno-pravova okhorona navkolyshnoho pryrodnogo sere-dovyshcha (kryminalno-pravove ta kryminolohichne doslidzhennia) : Monohrafiia / V.K. Matviichuk. – K.: «Azimut – Ukraina», 2005. – 464 s.

18. *Muntjan V.L.* Pravovaja ohrana rybnyh bagatstv / V.L. Muntjan // Pravovaja ohrana prirody. – M.: Izd-vo MGU, 1961. – S. 8–17.

19. *Mynbaev R., Orynbaev M.* Sudebnaja praktika po delam o prestuplenijah v oblasti ohrany prirody v Kazahskoj SSR / R. Mynbaev, M. Orynbaev // Socialisticheskaja zakonnost'. – 1979. – № 8–9. – S. 22–23.

20. *Pakutin V.D.* Ugolovno-pravovaja ohrana vneshnej prirodnoj srody i prirodnyh resursov v SSSR / V.D. Pakutin / Uchebnoe posobie. – Ufa: Bashkirskij gos. universitet, 1976. – 157 s.

21. *Pan'ko M.M.* Kommentarij k st. 248 UK Ukrainy / M.M. Pan'ko // Ugolovnyj kodeks Ukrainy. Kommentarij: Pod redakciej Ju.A. Karmazina i E.L. Strel'cova. – Har'kov: OOO «Odisej», 2001. – S. 526–528.

22. *Povelicyna P.F.* Ugolovno-pravovaja ohrana prirody v SSSR / P.F. Povelicyna. – M.: Jurid. lit., 1981. – 88 s.

23. Rossijskoe zakonodatel'stvo X–XX vekov: v 9 t. – T.1. – Zakonodatel'stvo Drevnej Rusi. – M.: Jurid.lit., 1984. – 430 s.

24. *Strogovich M.S.* Osnovnye voprosy sovetskoj socialisticheskoj zakonnosti / M.S. Strogovich. – M.: Nauka, 1966. – 252 s.

25. *Tacij V.Ja.* Prestuplenija protiv prirodnyh bogatstv SSSR / V.Ja. Tacij // Uголовное право USSR: Osobennaja chast'. – K.: Vyshcha shkola, 1989. – S. 503–530.

26. *Tacij V.Ja.* Hozjajstvennye prestuplenija / V.Ja. Tacij // Uголовное право Ukrainskoj SSR na sovremennom jetape: Chast' Osobennaja. – K.: Naukova dumka, 1985. – S. 219–267.

27. *Tatsii V.Ia.* Obiekt i predmet zlochynu u kryminalnomu pravi Ukrainy: Navchalnyi posibnyk / V.Ia. Tatsyi. – Kharkiv: Ukrainська yurydychna akademiia, 1994. – 80 s.

28. *Trajnin A.N.* Uchenie o sostave prestuplenija / A.N. Trajnin. – M.: Gosjurizdat, 1946. – 425 s.

29. *Trofimov S.V.* Hozjajstvennye prestuplenija / S.V. Trofimov // Sovetskoe uголовное право: Chast' osobennaja. – K.: KVSh MVD SSSR, 1975. – S. 228–289.

30. *Fesenko Ye.V.* Zlochyny proty zdorovia naseleennia ta systemy zakhodiv z yoho okhorony: Avtoref. dys. na zdobuttia naukovoho stupenia dokt. yuryd. nauk. – K.: Nats. Akad. vnutr. sprav, 2004. – 33 s.

31. International Symposium on Trends and Perspectives in Development Science and Technology and their Impact on the Solution of Contemporary Global Problems // Report 7, USSR. – Tallin, 1979. – Jan. 8–12. – P. 1–4.

32. Diario Oficial de 27 de enero de 1984. – P. 80–101.

33. *Raz Jozeph.* Concept of a Legal System / Jozeph Raz. – Oxford, 1970. – 70 p.

34. *Kiss A.* Survey of Current Developments in International Environmental Law / A. Kiss. – Morges. 1976. – 49 p.

35. Lehrbuch des Strafrechts der Deutschen Demokratischen Republik. Allgemeine Tell. – Berline, 1957. – 312 s.

Матвеев С.В. Проблемні питання визначення об'єкта і предмета злочину незаконне полювання

Стаття присвячена визначенню об'єкта та предмета злочину незаконне полювання. Проаналізовано концептуальні підходи до визначення родового та безпосереднього об'єкта злочину і здійснено деталізацію предмета злочину, передбаченого статтею 248 КК України.

Ключові слова: незаконне полювання, склад злочину, родовий об'єкт злочину, безпосередній об'єкт злочину, предмет злочину, кримінальне законодавство.

Матвеев С.В. Проблемные вопросы определения объекта и предмета преступления незаконная охота

Статья посвящена определению объекта и предмета преступления незаконная охота. Проанализованы концептуальные подходы к определению родового и непосредственного объекта преступления, детализирован предмет преступления, предусмотренного статьей 248 УК Украины.

Ключевые слова: незаконная охота, состав преступления, родовый объект преступления, непосредственный объект преступления, предмет преступления, уголовное законодательство.

Matvieiev S. Topical Issues of the Definition of an Object and a Target of a Crime of Illegal Hunting

The article is devoted to the definition of an object and a target of a crime of illegal hunting. It also deals with the issues of the conceptual approaches to the definition of the

generic and direct object of a crime and itemization of a target of a crime set forth in Article 248 of the Criminal Code of Ukraine.

Keywords: *Illegal Hunting; Body of a Crime; Generic Object of a Crime; Direct Object of a Crime; Target of Crime; Criminal Law*

Стаття надійшла до редакції 06.09.2016

УДК 343

V. Matviychuk

GENERIC OBJECT OF A CRIME OF VIOLATION OF INVIOLABILITY OF PRIVATE LIFE

В.В. Матвійчук*аспірант кафедри**кримінального права, кримінології,**цивільного та господарського права**ВНЗ «Національна академія управління»*

РОДОВИЙ ОБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ ПОРУШЕННЯ НЕДОТОРКАНОСТІ ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ

Постановка проблеми. Питання, що стосуються родового об'єкта злочину, передбаченого ст. 182 КК України, має неоціненне значення як для кримінально-правової доктрини, так і для правозастосовної практики та реформування кримінального законодавства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема родового об'єкта злочину, передбаченого ст. 182 КК України, займалися такі вчені: І.О. Зінченко, М.К. Гнетнев, О.М. Готін, М.В. Мазур, О.О. Семенюк, П.П. Андрушко, С.Я. Лихова та ін. Проте до цього часу зазначені питання не отримали належного висвітлення.

Мета статті полягає у дослідженні родового об'єкта злочину порушення недоторканості приватного життя.

Основні результати дослідження. Відповідно до традиційного підходу, що склався у вітчизняній кримінально-правовій науці та в кримінальному праві країн СНД, юридичний аналіз злочину порушення недоторканості приватного життя почнемо з дослідження родового об'єкта посягання, оскільки саме об'єкт визначає криміналізацію суспільно небезпечного діяння. Об'єкт слугує і відправним критерієм кваліфікації злочину [1, с. 62–63]. Слід звернути увагу на те, що будь-який злочин посягає на певний об'єкт, завдає йому істотної шкоди або ставить під загрозу завдання такої шкоди і суспільні відносини [2, с. 52; 3, с. 302]. Зважаючи на це, можна стверджувати, що будь-яке злочинне діяння неможливе без об'єкта, проти якого воно спрямоване.

У кримінально-правовій доктрині існують різноманітні підходи до пояснення об'єкта злочину. Так, до найбільш поширених історичних концепцій об'єкта злочину в теорії кримінального права В.К. Грищук пропонує віднести такі: 1) об'єкт злочину – суб'єктивне право (В.Д. Спасович); 2) об'єкт злочину – захищений інтерес (Ф. Ієрінг, Ф. Ліст, Б.С. Нікіфоров); 3) об'єкт злочину – блага та інтереси, що охороняються законом (правові блага) (А.Н. Круглевский, Г.В. Колоколов, Є.Я. Нимировський); 4) об'єкт злочину –

безпека і добробут громадян (О.Ф. Кістяківський); 5) об'єктом злочину є: а) правові норми і конкретні блага та інтереси (М.Д. Сергієвський); б) посереднім об'єктом є порушений припис, норма, а безпосереднім – суспільне відношення, що є реальним проявом цього припису (І.Я. Фойніцький); в) з формального боку є блага та інтереси, що охороняються цією нормою (Л.С. Білогриць-Котляревський); г) норми права в реальному бутті (М.С. Таганцев); 6) об'єкт злочину – окремі особи чи групи осіб (П.Д. Калмиков); 7) об'єкт злочину охоронювані кримінальним законом суспільні відносини (А.А. Піонтковський, Є.А. Фролов) [4, с. 159–164].

Переконливим, на нашу думку, є узагальнення найбільш поширених сучасних концепцій об'єкта злочину в теорії кримінального права, зроблене професором В.К. Грищуком, яке він сформулював так: 1) об'єкт злочину – охоронювані кримінальним законом суспільні відносини (В.Я. Тацій, М.Й. Коржанський, М.І. Бажанов, А.В. Савченко, Б.О. Кирись, В.О. Навроцький, Н.О. Гуторова, Ю.Л. Шевцов та ін.); 2) об'єкт злочину – це соціальні блага (цінності), що охороняються кримінальним законом (П.С. Матишевський, Є.В. Фесенко, С.Б. Гавриш); 3) об'єкт злочину – людина незалежно від віку, розумового розвитку, соціального статусу, тощо (Г.П. Новосьолов); 4) об'єкт злочину – окремі особи або багато осіб (П.Я. Козаченко, З.А. Незнамова); 5) об'єкт злочину – охоронювані кримінальним законом соціально значущі цінності, інтереси, блага (А.В. Пашковська, А.В. Наумов); 6) об'єкт злочину – суспільні відносини, які є відповідним порядком, встановленими приписами правових норм, а також соціальні блага (Г.В. Чеботарева); 7) об'єкт злочину двоякий – соціальна оболонка є завжди першим об'єктом, а всі інші об'єкти перебувають всередині цієї оболонки (В.М. Трубніков); 8) об'єкт злочину – охоронюваний кримінальним законом порядок суспільних відносин (О.М. Костенко, П.П. Андрушко, А.В. Ландіна); 9) об'єкт злочину – особливо цінні суспільні відносини, які охороняються кримінальним законом [4, с. 166].

На підставі проведеного дослідження, ми можемо стверджувати, що такий підхід набув поширення і розвитку в теорії кримінального права і до його прибічників слід віднести: Я.М. Брайніна [5, с. 70], В.К. Грищука [4, с. 166], В.М. Кудрявцева [6, с. 130], А.А. Музику [7, с. 25], Л.В. Левицьку, Т.О. Мудрака, О.В. Сіренька, П.В. Цимбала [8, с. 18], А.В. Савченка, В.В. Кузнецова і О.Ф. Шанька [9, с. 79], В.К. Матвійчика [10, с. 21], В.Я. Тихого, В.Я. Тація [11, с. 21], В.І. Борисова [12, с. 4].

Крім вищевказаних сучасних концепцій об'єкта, існують ще й інші. Так, С.Я. Лихова [13, с. 79], Ю.М. Жмур [14, с. 3] підтримують і розвивають концепцію, яка ґрунтується на тому, що об'єктом злочину є правовідносини. У той же час В.П. Ємельянов стверджує, що об'єктом злочину є охоронювані кримінальним законом конкретні сфери життєдіяльності людей, які і виступають безпосередніми об'єктами злочинів як реальних явищ дійсності [15, с. 214–215].

Слід звернути увагу на те, що в юридичній літературі приводиться й інша періодизація та класифікація розвитку концепцій об'єкта злочину, наприклад, в історії розвитку вчення про об'єкт злочину виділяють такі етапи:

1) перший етап (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.) характеризується наявністю різних концепцій, до числа яких інколи відносять так звані теорії суб'єктивного права, норми права і правові блага; 2) другий етап розробки вчення про об'єкт злочину – період домінування у нашій державі марксистсько-ленінського вчення, керуючись яким вітчизняна кримінально-правова наука взяла за основу тезу: «Об'єкт злочину – це суспільні відносини, і тільки вони»; 3) третій етап – це сучасні концепції об'єкта злочину. Кримінально-правова теорія вже не декларує єдність думок, оскільки не тільки в наукових, але й у навчальних джерелах все більше проявляється два основних, концептуальних підходи до трактовки поняття об'єкта злочину [16, с. 336]. Ми схилиємося до думки Г.П. Новосолова, що більша частка прибічників третього етапу зорієнтована на таке вирішення питання про концепцію об'єкта злочину, яка мала місце в радянській період в науці, тобто об'єктом злочину визнаються суспільні відносини [16, с. 336]. Варто також зауважити, що в останнє десятиріччя з'явилося немало прихильників другого підходу, яких об'єднує критичне сприйняття ідеї про те, що об'єктом злочину виступають суспільні відносини і тільки вони [16, с. 337].

Професор П.П. Андрушко запропонував певні уточнення до узагальнення концепцій об'єкта, яку сформулював В.К. Грищук. Під об'єктом злочину дослідник розуміє соціальні цінності, натомість порядок відносин (взаємовідносин) між суб'єктами розглядає як вид соціальних зв'язків між суб'єктами, які, у свою чергу, є одним із видів соціальних цінностей, що охороняються кримінальним законом [17, с. 5]. Також П.П. Андрушко звернув увагу на те, що С.Б. Гавриш дотримується концепції об'єкта злочину як правового блага, тоді як об'єкт злочину – соціальні блага (цінності), що охороняються кримінальним законом [17, с. 5–7].

Оскільки проблема об'єкта злочину загалом не є предметом нашого пошуку, то у межах пропонованого дослідження ми приєднуємося до дослідників, які розглядають об'єкт злочину, дотримуючись концепції суспільних відносин (В.Я. Тацій, В.К. Грищук, В.К. Матвійчик, А.А. Музика, М.Й. Коржанський, В.О. Навроцький, В.І. Борисов та ін.).

На основі тріступеневої класифікації об'єктів злочинів визначимо місце норми, що нами досліджується (ст. 182 КК України), у системі Особливої частини КК України, її значення, проведемо дослідження родового об'єкта злочину порушення недоторканості приватного життя. Такий пошук стане реальним, якщо вдасться встановити родовий і, в подальшому, безпосередній об'єкти злочину, передбаченого ст. 182 КК України. Ця класифікація базується на співвідношенні філософських категорій: загального, особливого та окремого і, відповідно, включає три рівні об'єктів: загальний, родовий, безпосередній [7, с. 81–82; 18, с. 124–125; 11, с. 60–62; 19, с. 56–57]. Зазначену тричленну класифікацію об'єктів злочинів, як свідчить наше дослідження, підтримує переважна більшість науковців у галузі кримінального права. Згідно із загальноприйнятим підходом, загальний об'єкт злочину – це вся сукупність суспільних відносин, що поставлені під охорону кримінального закону, родовий об'єкт злочину – це група суспільних відносин, тотожних або однорідних за

своєю сутністю, на які посягають декілька або більше злочинів, а безпосередній об'єкт злочину – це конкретні суспільні відносини, які охороняються кримінально-правовою нормою.

Існують різні тлумачення родового об'єкта злочинів, що стосуються порушення недоторканості приватного життя, в системі яких знаходяться і досліджувані суспільні відносини, на які посягають діяння, передбачені ст. 182 КК України: 1) суспільні відносини, що забезпечують нормальну життєдіяльність особи [20, с. 91]; 2) виборчі, трудові та інші особисті права і свободи людини і громадянина [21, с. 89]; 3) суспільні відносини з приводу реалізації найбільш важливих потреб [22, с. 126]; 4) суспільні відносини, що забезпечують конституційні права та свободи людини і громадянина [23, с. 92]; 5) суспільні відносини у сфері основних конституційних прав і свобод людини і громадянина [24, с. 69]; 6) конституційні права і свободи людини і громадянина [25, с. 106; 26, с. 355–358]; 7) суспільні відносини, що забезпечують вільне і безперешкодне здійснення громадянами гарантованих Конституцією України виборчих, трудових і інших особистих прав і свобод людини і громадянина [27, с. 193]; 8) вільне і безперешкодне здійснення громадянами України всієї сукупності виборчих, трудових та інших прав і свобод, передбачених і гарантованих Конституцією [28, с. 226–227]; 9) сукупність основних конституційних прав і свобод (політичних, трудових та ін.) українських громадян, а також права і свободи іноземних громадян та осіб без громадянства [29, с. 153–154]; 10) суспільні відносини у сфері основних конституційних прав і свобод людини і громадянина [30, с. 330]; 11) три групи злочинів, родовими об'єктами є: правовідносини, які складаються з приводу реалізації громадянських (особистих) прав (стст. 162–163, 164–169, 178–181, 182 КК); політичні правовідносини, змістом яких є конституційні форми безпосередньої демократії в Україні (стст. 157, 158, 158-1, 159, 159-1, 160 КК); правовідносини, пов'язані із реалізацією громадянами права на працю та інші соціальні права – соціальні правовідносини (стст. 172-175) [31, с. 14–15]; 12) сукупність політичних, трудових і деяких інших прав радянських громадян, а також іноземців, осіб без громадянства, які проживають у нашій країні [32, с. 4]; 13) охоронювані кримінальним законом суспільні відносини, що забезпечують конституційні права та свободи людини і громадянина [33, с. 369]; 14) для цього розділу властиві три родових об'єкти злочину:

1) це суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони (громадянських) прав і свобод людини і громадянина;

2) це суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони політичних прав і свобод громадян України;

3) це суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони економічних і соціальних прав і свобод людини і громадянина [34, с. 95].

Аналіз існуючих точок зору стосовно родового об'єкта цих злочинів свідчить, що вони є дещо суперечливими або помилкового ототожнюють об'єкт злочину (суспільних відносин) з предметом злочину, з інтересами, а іноді стосуються діяння, порядку, діяльності, відповідного стану тощо. По-перше, це зумовлено тим, що в авторів відсутнє намагання дослідити вну-

трішню сторону і зміст відносин, які є об'єктом певних видів злочинів проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина, визначити їх співвідношення із суміжними групами суспільних відносин. По-друге, це спричинено тим, що не існує єдиного розуміння відносин діянь, передбачених розділом п'ятим Особливої частини Кримінального кодексу України, як об'єкта кримінально-правової охорони. По-третє, автори публікацій по-різному розуміють предмет відносин як складову частину (елемент) об'єкта злочину. І нарешті, автори недостатньо обґрунтовано тлумачать положення Конституції України і чинного законодавства, ігноруючи науковий підхід до з'ясування та тлумачення тих чи інших явищ.

До зазначеного вище відступу ми повернемося після аналізу зазначених точок зору на визначення родового об'єкта злочинів, що стосуються порушення недоторканості приватного життя.

Необхідно звернути увагу на те, що прихильники першого судження стверджують, що родовим об'єктом злочинів є суспільні відносини, які забезпечують нормальну життєдіяльність особи. Так, Н.Ю. Турищева використовує надто загальну термінологію: «нормальна», «життєдіяльність особи» [20, с. 91]. Такий підхід науковця змушує нас звернутися до довідкових джерел. Термін «життєдіяльність» має такий зміст: 1) «Життєдіяльність – сукупність процесів, які відбуваються у живому організмі, слугують підтримці в ньому життя та є проявами життя. Для життєдіяльності характерний обмін речовин»; 2) «Життєдіяльність може полягати як в активному переміщенні у просторі для підтримки обміну речовин та складніших діяч, так і в нерухомому існуванні з обміном поживних речовин із зовнішнім середовищем» [35]. Натомість термін «Життєдіяльність людини – це спосіб її існування, та нормальна буденна діяльність і відпочинок. Життєдіяльність протікає у постійному контакті із середовищем. Комфортними називаються такі параметри навколишнього середовища, які дозволяють створити найкращі для людини умови життєдіяльності». З'ясування суті перерахованих нами термінів лише вкотре засвідчує, що вони не пояснюють ні форму, ні зміст суспільних відносин, які стосуються родового об'єкта злочинів, передбачених розділом п'ятим Особливої частини КК України та інших держав. До того ж термін «нормальний» означає, «1. Який не має відхилень від норми; який відповідає загальноприйнятим нормам, установленим вимогам і т. ін.; звичайний. (Він хотів одного: якимось налагодити нормальні стосунки з тими, від кого залежала спокійна робота інституту (Натан Рибак, Час, 1960, 798); – Ми впорскували їй пеніцилін, збили температуру до нормальної (Олесь Донченко, V. 1957, 433); Психічно здорова людина. Він був не зовсім нормальний... Часто не давав спати ночами та розказував жахи (Юрій Яновський, 1, 1958, 110)» [36, с. 433]. Зазначені терміни мають сумнівне відношення до визначення родового об'єкта цих злочинів. П.П. Андрушко, розглядаючи родовий об'єкт цих злочинів, наполягає, що ним є виборчі, трудові та інші особисті права і свободи людини і громадянина, а не суспільні відносини, що є помилкою, оскільки не відповідає призначенню такої охорони. Крім того, таке визначення є простим повторенням названого розділу п'ятого КК України.

М.М. Лапунін вважає, що родовим об'єктом цього злочину є суспільні відносини з приводу реалізації найбільш важливих потреб. Дослідник використовує при цьому такі термінами, як «реалізація», «найбільш важливі потреби». Проте термін «реалізація» означає: «Дія за знач. реалізувати. Апаратна реалізація, спец. – рішення тієї чи іншої задачі тільки за допомогою технічних засобів, без використання програмного забезпечення. Програмна реалізація, спец. – рішення тієї чи іншої задачі програмним шляхом» [37, с. 1204]. Отже, цей термін не може бути використаний у визначенні родового об'єкта злочинів, до яких відноситься діяння, передбачене ст. 182 КК України. Натомість термін «реалізувати» означає: «...1. Здійснювати, робити реальним, втілювати що-небудь у життя. 2. Переводити на гроші, продавати» [36, с. 1204]. Цей термін також не можна використовувати для визначення родового об'єкта злочинів, передбачених розділом п'ятим Особливої частини КК України, оскільки він містить зміст, що не збігається з функцією кримінально-правової охорони відповідних суспільних відносин. Стосовно терміна «найбільш важливі потреби», то його визначення відсутнє, тому потрібно з'ясувати значення його складових: «найбільше», «важливий», «потреби». Так, «найбільше, найбільш», «...присл. 1. Більше за все, більше за інших; особливо. 2. У сполуч. з прикметником і прислівником уживається для творення найвищого ступеня якості» [37, с. 717]. Натомість термін «важливий» означає «...1. Який має важливе, особливе значення. // у знач. ім. важливе, -вого, с.» [37, с. 108].

Прислівник «найбільш» у сполученні з прикметником «важливий» вживається для творення найвищого ступеня якості і в такому поєднанні не може використовуватися для визначення родового об'єкта цих злочинів.

Термін «потреби» означає «...перев. мн. Те, без чого не можна обійтись: вимоги, які необхідно задовольнити...» [37, с. 1090], тому сполучення слів «найбільш важливі потреби людини», яке використане М.М. Лапунін для визначення родового об'єкта злочинів, одним із яких є діяння, передбачене ст. 182 КК України, є найважливішою потребою людини (в ієрархії потреб людини).

Автор четвертої точки зору І.О. Зінченко, формулюючи визначення родового об'єкта злочину, передбаченого розділом п'ятим КК України, необґрунтовано розширив групу (рід) суспільних відносин усією сукупністю конституційних прав і свобод людини і громадянина, що не відповідає змісту статей цього розділу КК України. Дещо необґрунтовано розширює перелік відносин А.П. Бабій, вказуючи, що цим розділом охоплюються «основні конституційні права і свободи людини і громадянина», О.О. Семенюк охоплює всі конституційні права та свободи людини і громадянина, тоді як основним серед них є невід'ємне право на життя (ст. 27), на повагу до гідності особи (ст. 28), на свободу та особисту недоторканність (ст. 29), на недоторканність житла (ст. 30), на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 31), на громадянство та його зміну (ст. 25), на втручання в особисте та сімейне життя (ст. 32) [38, с. 285]. Крім того, на наше переконання, А.П. Бабій не враховує, що політичні права і свободи реалізуються у сфері політичних відносин і те, що, на відміну від громадянських, політичними пра-

вами і свободами користуються лише громадяни України. Також А.П. Бабій не враховує, що Конституцією України передбачені ще й економічні, соціальні, культурні та екологічні права і свободи (передбачені стст. 41, 42, 43, 44, 45, 46, 49, 50, 51, 53, 54 та ін. Конституції України). Таке визначення родового об'єкта злочину потребує більшої конкретизації суспільних відносин, які охоплюються розділом п'ятим Особливої частини КК України.

Прихильники шостої точки зору, зокрема М.І. Мельник, А.В. Савченко, В.В. Кузнєцов, О.Ф. Штанько, надто широко сформулювали родовий об'єкт злочину, оскільки конституційні права включають як основні права і свободи людини і громадянина, так і політичні, економічні, соціальні, культурні та екологічні права і свободи. Крім того, формулюючи родовий об'єкт цих злочинів, як це видно з праці П.П. Андрушка, дослідники не зазначають, що ними є суспільні відносини, зводять об'єкт до переліку прав і свобод.

Н.О. Гуророва пропонує, на наш погляд, більш прийнятне визначення родового об'єкта цих злочинів, робить спробу конкретизувати їх, але лише стосовно виборчих і трудових прав. Таке визначення родового об'єкта цих злочинів є неповним. Подібне визначення родового об'єкта формулює О.С. Сутула, який нехтує положенням стосовно суспільних відносин та обмежується у визначенні родового об'єкта цих злочинів лише громадянами України.

Не відзначається оригінальністю визначення родового об'єкта цих злочинів, запропоноване І.В. Хохлові та Ю.В. Александровим, у якому відсутнє посилання на суспільні відносини, проте наявні і позитивні моменти, оскільки автори поширюють права і свободи на українських громадян, іноземних громадян та осіб без громадянства. Надто широке визначення пропонує О.О. Майданик, крім того, словосполучення «основні конституційні права», сукупність «політичних, трудових та деяких інших прав» не має належного трактування.

Нам імпонує підхід до визначення родових об'єктів злочинів, запропонований С.Я. Лиховою. Проте відхід від концепції суспільних відносин та наполягання на концепції кримінально-правової охорони правовідносин не є прийнятним і обґрунтованим. Це пояснюється тим, що кримінальне право охороняє не лише суспільні відносини, врегульовані іншими галузями права, але й іншими соціальними нормами. Крім того, цікавою є позиція Ю.В. Орлова з приводу родового об'єкта цих злочинів, але родовий об'єкт суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони (громадських) прав і свобод людини і громадянина, трактується надто загально.

З метою подальшого дослідження родового об'єкта злочинів, передбачених розділом п'ятим Особливої частини КК України, потрібно звернутися до з'ясування прав і свобод людини і громадянина, але при цьому слід погодитися з висловлюваннями В.К. Матвійчука, що права, свободи людини і громадянина в системі суспільних відносин, що підлягають кримінально-правовій охороні, лише при посяганні на них стають об'єктами злочинів [39, с. 106–108].

Слід звернути увагу на те, що питанню визначення понять «права», «свободи» в юридичній літературі приділяється значна увага. Проте позиції вчених щодо понять «права» і «свободи» людини і громадянина різняться.

Так, одні з них ці поняття ототожнюють, натомість інші фахівці наполягають на тому, що хоча ці поняття і близькі за містом, вони все ж таки не є тотожними. Можна погодитися з твердженням П.П. Андрушка, що таке становище зумовлене тим, що Конституція України, у якій вживаються ці терміни, не проводить чіткої різниці між ними, хоча і вживає їх альтернативно [21, с. 112]. При розгляді питань кримінальної відповідальності за окремі види злочинів, об'єктами яких є відносини, що забезпечують умови з охорони прав і свобод людини і громадянина, як правило, посилаються і беруть за основу їх визначення із загальної теорії права й теорії конституційного права. У цьому контексті слід констатувати, що проблеми поняття, змісту, обсягу та співвідношення термінів «права» та «свободи» людини і громадянина, а також «суспільні відносини, що поставлені під охорону кримінального закону», які вживаються в кримінальному праві, та критерії їх класифікації в теорії конституційного права і загальній теорії права є неоднозначними. Так, класифікація основних конституційних прав і свобод людини і громадянина, передбачених другим розділом Конституції України, у теорії конституційного права та загальній теорії права здійснюється за різними критеріями. Наприклад, у теорії конституційного права існують такі класифікації: 1) за суб'єктом права (права людини і громадянина поділяються індивідуальні та колективні); 2) за генезою (природні та похідні від них); 3) за змістом (сферами життєдіяльності – особисті або громадянські, політичні, економічні, соціальні, культурні); 4) за ступенем абсолютизації (такі, що не підлягають будь-якому обмеженню, та такі, що законодавчо можуть обмежуватись); 5) за важливістю (пріоритетністю); 6) за характером утворення (основні, додаткові, похідні) та ін. [40, с. 214].

У загальній теорії права існує така класифікація основних прав і свобод людини і громадянина: 1) права людини і громадянина за їх значимістю: а) основні – необхідні для нормального існування і розвитку; б) допоміжні – похідні, що не є життєво необхідними, але надають додаткові можливості; 2) права людини за суб'єктивним складом їх здійснення: а) індивідуальні, які здійснюються одноосібно – право на свободу і віросповідання, право на одержання вищої освіти тощо; б) колективні, які можуть реалізовуватися тільки колективними діями суб'єктами права – право на створення політичних партій, право демонстрацій та ін.; 3) індивідуально колективні, які здійснюються об'єднаними діями, як індивідуальними, так і колективними, – права людини і громадянина за фіксацією в них негативного і позитивного аспектів свободи: а) негативні аспекти свободи, які свідчать про невтручання держави, незалежність від неї при здійсненні громадянських і політичних прав (основні абсолютні права): свободи віросповідань і свободи совісті; право на особисту свободу; право на набуття і недоторканість приватної власності; свобода пересування по території всієї держави; таємниця і недоторканість переписування; свобода слова, думки та об'єднань; право на недоторканість житла; свобода вибору професії. Ці права називають «правами свободи», «правами громадянських свобод» чи «громадянськими свободами і правами». Вони відрізняються від «політичних свобод і прав», під якими розуміють право на участь громадян у владі, активне і пасивне право, право громадян брати участь в управлінні спра-

вами держави, право громадянина особисто звертатися в державні органи та органи місцевого самоврядування тощо); б) позитивні аспекти свободи, які свідчать про втручання держави, залежність від неї при здійсненні економічних, соціальних і культурних прав: право на освіту, свобода будь-якої творчої діяльності, право на інтелектуальну власність, право на використання своїх здібностей і майна, право на соціальну безпеку і захист в умовах безробіття, право на сприятливе навколишнє природне середовище, право на охорону здоров'я і медичну допомогу, право на гідне життя тощо. Їх конкретне наповнення безпосередньо залежить від національного доходу країни і її політичного режиму; 4) права і свободи людини і громадянина за сферою їх реалізації у суспільному житті: а) особисті (громадянські) права – це природні, основоположні, невід'ємні права людини, які поділяють на фізичні і духовні: фізичні права – на життя, особисту недоторканість, свободу пересувань, вибір місця проживання, безпечне навколишнє середовище, житло та ін. Духовні права: на ім'я, честь, гідність, на справедливий незалежний і публічний суд (у конституціях багатьох держав особисті права поєднані в одну групу з політичними правами, такою підставою є переважно негативний характер обох); б) політичні права, які свідчать про можливості (свободи) громадянина активно брати участь в управлінні державою та громадському житті, впливати на діяльність різних державних органів, а також громадських організацій політичної спрямованості: право обирати і бути обраним до представницьких органів державної влади і місцевого самоврядування, право створювати громадські об'єднання і брати участь у їх діяльності, свобода демонстрацій і зборів, право на інформацію, свободу слова, думок, у тому числі свобода преси, радіо, телебачення та ін; в) економічні права, які свідчать про можливості (свободи) людини і громадянина розпоряджатися предметами споживання і основними чинниками господарської діяльності: власністю і працею, виявляти підприємливість та ініціативу в реалізації своїх здібностей і придбанні засобів для існування, беручи участь у виробництві матеріальних благ та інших благ; г) соціальні права, які свідчать про можливості (свободи) особи і громадянина вільно розпоряджатися своєю робочою силою, використовувати її самостійно або за трудовим договором (вибір виду діяльності, безпечні умови праці, гарантовані мінімальні розміри її оплати тощо), право на соціальне забезпечення, соціальне страхування, відпочинок, гідний рівень життя та ін.; д) культурні права, які свідчать про можливості (свободи) збереження і розвитку національної самобутності людини, доступу до духовних досягнень людства, і їх засвоєння, використання та участі у подальшому їх розвитку: право на освіту, навчання рідною мовою; на використання вітчизняних і світових досягнень культури і мистецтв, на вільно наукову, технічну і художню творчість; е) екологічні права, які свідчать про можливості (свободи) користуватися природним середовищем як природним середовищем проживання: право на сприятливе довкілля, охорону здоров'я від його несприятливого впливу, відшкодування шкоди завданої здоров'ю і майну екологічними правопорушеннями; на природокористування, на отримання повної і достовірної інформації про стан довкілля і його вплив на здоров'я населення; є) інформаційні права, які свідчать про можливості

користуватися різноманітністю правових послуг, заснованих на інтелектуальних інформаційних технологіях і технологіях зв'язку: право на доступ до інформації, право на розповсюдження інформації будь яким законним способом, право на захист від шкідливої інформації, право на інформаційні системи і т. ін. [41, с. 214–218].

На наш погляд, найбільш повною є класифікація основних прав і свобод запропонована О.Ф. Скакун, але з метою подальшого з'ясування понять «права» і «свободи» звернемось до їх трактування в юридичній літературі. Так, С.Я. Лихова вважає, що терміни «права» і «свободи» з позиції визначення об'єкта злочину вживаються як синоніми (це те, що складає зміст відносин, урегульованих нормами права) [13, с. 88]. Натомість П.М. Рабинович під правами розуміє певні можливості людини, які необхідні для її існування та розвитку в конкретних історичних умовах (лише категорія можливостей (свободи) дозволяє найбільш адекватно відобразити онтологічну соціальну суть прав людини), що необхідні для її існування та розвитку в конкретних історичних умовах і є загальними й рівними для всіх людей [42, с. 6]. Проте вчений розуміє права як певні свободи людини, її спроможність діяти певним чином або утримуватися від певних дій. На переконання П.М. Рабиновича принципова спільність понять «права людини» і «свободи людини» в тому, що вони відображають людські можливості, але вони є тотожними (відмінність між ними є відносною, вони розрізняються шляхами, засобами їх здійснення та забезпечення: права людини можуть бути здійснені за наявності юридичних засобів, механізмів, а свободи – можуть здійснюватися і без втручання держави) [42, с. 94–95].

Права, свободи та законні інтереси в юридичній літературі розглядаються як елементи правового статусу людини (іншим елементом такого статусу є обов'язки, які нерозривно пов'язані з правами, свободами та законними інтересами [43, с. 369–370]. С.В. Бобровник стверджує, що правовий статус людини (особи) – це система законодавчо встановлених та гарантованих державою прав, свобод, законних інтересів і обов'язків особи [44, с. 78]. Натомість окремими вченими законні інтереси не виділяються як окремі елементи правового статусу людини і громадянина. Так, В.С. Нарсецян стверджує, що чітке розмежування між правами і свободами провести важко, оскільки всю сферу політичних прав із конкретно визначеними правомочностями також існують «свободи» та різниця в термінології є скоріше традицією, при цьому термін «свобода» покликаний підкреслити тільки широкі можливості індивідуального вибору, не окреслюючи результату, а термін «право» визначає більш конкретні дії людини [45, с. 227–229]. В.С. Нарсецян також зауважує, що різниця у використанні термінів «права» і «свобода» походить із традицій природничо-правових вчень (у сучасному правовому слововживанні термін «свобода» використовується для позначеної гарантованої правом сфери автономії суб'єкта, всередині якої він має право діяти за власними переконаннями і вибором, а термін «права» використовується для позначення правомочностей суб'єкта на конкретно визначену дію і поведінку, але ці терміни рівнозначні, оскільки право – це форма свободи, а свобода можлива лише у формі права

[45, с. 229]. Натомість О.Г. Кушнеренко та Т.М. Слинко розрізняють поняття «права» і «свободи» і вважають, що термін «право» означає міру можливої поведінки людини, здійснення дій, закріплених у нормативно-правових актах, а термін «свобода» – це філософська і правова категорія, яка означає самостійний вибір індивідумом або організацією варіанта своєї поведінки [46, с. 6-7]. І.О. Зінченко зазначає, що різниця між поняттями «право» і «свобода» є досить умовною і залежить від форми вираження можливостей людини та її поведінки при здійсненні своїх прав і свобод, а саме: коли йдеться про використання конкретних соціальних цінностей, то мається на увазі право (міру можливої поведінки, передбачених у нормативно-правових актах), а «свобода» – це можливість користуватися, розпоряджатися соціальним благом, щоб не порушувати права інших людей [47, с. 10–11].

Термін «свобода» визначається як надана людині можливість думати і поступати відповідно до своїх переконань, поглядів, домагатися досягнення своєї мети [48, с. 19]; можливість людини до активної діяльності відповідно до своїх бажань, потреб та інтересів, яка можлива за умов, що надаються суспільством [49, с. 57]; це діяльність, поведінка, дії людини, які здійснюються нею через бажання вибору, виходячи із власних переконань, інтересів, потреб, без примусу, відповідно до встановлених норм права [50, с. 31]; відсутність державного свавілля при встановленні легітимних, розумних та пропорційних обмежень реалізації людиною своїх справ (визначає сама, що робити, а що – ні) [51, с. 21].

Важливо звернути увагу на дослідження Н.Г. Шукліної, яка проаналізувала проблему тлумачення понять «права людини», «права людини і громадянина», «права особи» і дійшла висновку, що в сучасній юридичній літературі виокремилося два основні підходи до формування поняття «права людини»: 1) підхід, який побудований на особистісних засадах (акцентований антропологічний зріз у правах, тобто звертається увага на властивості людського в людині, і, по-друге, виділяється діяльний момент в індивідумі); 2) підхід, який виходить з прав людини як суспільних задач [52, с. 23].

Ю.М. Тодика вбачає відмінність між термінами «права особи» і «свобода особи»: права свідчать про можливість одержання певних соціальних благ, тобто права на отримання чогось, а свобода – це можливість для людини уникнути впливу з боку держави тих чи інших обмежень [53, с. 51]. Натомість О.Ф. Скакун різницю між термінами «права» і «свободи» вбачає в тому, що термін «права» визначає конкретні напрямки діяльності людини, тобто вказує міру її можливої поведінки, закріплену в нормативно-правових актах, а термін «свобода» підкреслює широкі можливості людини, не позначає конкретних результатів, а передбачає самостійний вибір індивідумом варіанта своєї поведінки (свобода слова, свобода думки тощо) [41, с. 172].

Є.В. Фесенко вважає, що право є компонентом об'єкта злочину, що на наш погляд є сумнівним, оскільки охороні підлягає не право, а суспільні відносини [54, с. 64].

Отже, виходячи з аналізу існуючих точок зору, можна прийти до висновку, що свободи людини – це сфери людської діяльності, в які держава не пови-

нна втручатися, вона лише з допомогою правових норм окреслює межі, на яких людина діє або не діє на свій погляд. Натомість права людини – це визнані і такі, що гарантуються державою можливості дій людини в описаній (указаній) законом сфері.

З метою остаточного вирішення проблеми родового об'єкта злочинів, що нами досліджуються, потрібно звернутися до структури родового об'єкта цих злочинів: 1) це суб'єкти або учасники суспільних відносин; 2) соціальний зв'язок (суспільно значуща діяльність) як зміст відносин; 3) предмет суспільних відносин (з приводу чого виникають відносини) [55, с. 78].

Як свідчить аналіз вивчених нами праць, які стосуються родового об'єкта злочинів, передбачених розділом п'ятим Особливої частини КК України, поза увагою дослідників залишилися суб'єкти відносин (переважно фізичні особи), які були складовим елементом об'єкта цих складів злочинів. Це, зокрема, виборці, фізичні особи учасники референдуму, власники житла, фізичні особи, які користуються поштовими послугами, телефонним зв'язком, послугами телеграфу та засобами зв'язку тощо, фізичні особи, які є отримувачами аліментів, або особи, які користуються опікою та піклуванням, непрацездатні батьки, які потребують коштів на їх утримання, діти, особи, щодо яких встановлена опіка чи піклування, особи усиновлені чи ті, щодо яких установлене удочеріння, журналісти, працівники, неповнолітні, вагітні жінки, матері, які мають дітей віком до 14 років або дітей інвалідів, громадяни, з якими укладені угоди щодо роботи за межами України, особи, яким не виплачена заробітна плата, стипендія, пенсія чи інші установлені законом виплати (громадянам), автори творів науки, літератури, мистецтва, комп'ютерних програм і баз даних, особи, які є авторами винаходу, корисної моделі, промислового зв'язка, топографії, інтегральної мікросхеми, сорту рослин, раціоналізаторської пропозиції, власники чи прихожани, яким належать релігійні споруди чи культові будинки, віруючі люди, священнослужителі, фізичні особи (люди), які беруть участь у релігійних віровчинках чи релігійних обрядах, громадяни, особи без громадянства та громадяни іноземної держави, щодо яких здійснюється порушення недоторканості приватного життя, фізичні особи (люди), які мають право на отримання освіти (щодо яких є незаконна відмова з прийнятті до навчального закладу або щодо яких була незаконна вимога оплати за навчання у державних чи комунальних закладах, пацієнти медичних закладів, щодо яких була незаконна вимога оплати за надання медичної допомоги в державних чи комунальних закладах охорони здоров'я). Крім того, однією із сторін суб'єктного складу досліджуваних відносин можуть бути, як свідчить судова практика, і профспілки, політичні партії, громадські організації тощо.

Чинне законодавство, а також практика досудового слідства, судова практика, що стосується злочинів проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина, підтверджують, що другою стороною суб'єктного складу досліджуваних суспільних відносин є як фізичні, так і юридичні особи. Фізичні особи другої сторони суб'єктного складу: це може будь-яка фізична особа або член виборчої комісії, службові особи (ст. 157 КК); будь-яка фізична особа, що досягла шістнадцятирічного віку (ч. 1 ст. 158 КК),

виборець, що досяг вісімнадцятирічного віку і має право голосу (ч. 4 ст. 158 КК), член виборчої комісії або комісії з референдуму (ч. 7 ст. 158 КК), член виборчої комісії чи комісії референдуму (ч. 8 ст. 158 КК), службова особа, яка має доступ до бази даних Реєстру, і будь-яка інша особа яка має права доступу до інформації в базах даних Реєстру (чч. 10, 11 ст. 158 КК); виборець, який бере участь у виборах або референдумі більше ніж один раз, член виборчої комісії (ст. 158-2 КК); будь-яка фізична особа, член виборчої комісії, будь-яка інша службова особа (ст. 158-2 КК); будь-яка фізична особа, що досягла 16-річного віку, члени виборчої комісії, комісії з референдуму або інша службова особа (ст. 158 КК); фізична особа, яка незаконно фінансувала виборчу компанію (ст. 159-1 КК); будь-яка фізична особа (ч. 1 ст. 160 КК) так і член комісії з референдуму або інша службова особа (ч. 2 ст. 160 КК); фізична особа, що досягла 16-річного віку або службова особа (ст. 161 КК); фізична особа, що досягла 16-річного віку або службова особа (ст. 162 КК); будь-яка фізична особа, що досягла 16-річного віку або службова особа (ст. 164 КК); особа, яка записана як матір або батько у свідоцтві про народження дитини або особи, прирівняні до статусу батьків: усиновлювач, вітчим, мачуха, особа, що взяла дітей на постійне виховання, або утримання (ст. 164 КК); рідні діти, усиновлені (удочеренені), а також пасинки і падчерки, які досягли 18 років (ст. 165 КК); призначені відповідно до закону опікунами або піклувальниками (ст. 166 КК); опікуни або піклувальники (ст. 167 КК); будь-яка фізична особа, що досягла 16 років (ст. 168 КК); будь-яка особа, що досягла 16 років, службова особа (ст. 169 КК); службова особа і будь-яка фізична особа, що досягла 16 років (ст. 170 КК); будь-яка особа за ч. 1 ст. 171 КК, а за ч. 2 цієї ж статті службова особа (ст. 171 КК); службова особа, на яку покладено обов'язок дотримання трудового законодавства: керівники підприємств, установ, організацій, власники, уповноважені ним особи, незалежно від форми власності (ст. 172 КК); службова особа підприємства, установи, організації окремі особи, уповноважені укладати угоди з працівником (ст. 173 КК); будь-яка фізична особа, що досягла 16-річного віку або службова особа (ст. 174 КК); керівник установи, підприємства, організації незалежно від форми власності (ст. 175 КК); будь-яка особа, що досягла 16 років, автор, коли ним приховано авторство іншої особи, службова особа (ст. 176 КК); будь-яка фізична особа, яка досягла 16 років, автор, службова особа (ст. 177 КК); приватна особа, яка досягла 16 років, службова особа (ст. 178 КК); фізична досягла 16 років, службова особа, керівник релігійної організації (ст. 179 КК); будь-яка фізична особа, що сповідує ту чи іншу релігію або належить до певної релігійної організації, священнослужитель, а з іншої сторони фізична чи юридична особа (ст. 180 КК); з однієї сторони фізична особа, а з іншої – як фізична, так і юридична особа (ст. 181 КК); фізична особа, а з другої фізична особа, службова особа або юридична особа (ст. 182 КК).

Вивчення соціальної функції суб'єктів відносин, тобто їх прав і обов'язків (статусу), має певну цінність, оскільки з'ясування суб'єктного складу відносин сприяє визначенню змісту самих відносин, надає можливість оцінити їх характер, обсяг цих відносин і межі дії закону. Отже, робити повний перелік

суб'єктів суспільних відносин (об'єкта злочинів проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина) немає необхідності. Важливо лише зрозуміти, що вони можуть мати різноманітні варіанти, які так чи інакше впливають на зміст відносин і межі кримінальної відповідальності. Про це свідчить і судова практика: суди правильно кваліфікували діяння лише тоді, коли встановлювали суб'єктів відносин, їх соціальний статус (роль) у суспільних відносинах.

Такий підхід до дослідження свідчить про те, що нас цікавлять не будь-які соціальні зв'язки, а зв'язки у межах діяльності з охорони відносин, які забезпечують умови з недоторканості приватного життя, зокрема, порушення недоторканості житла (ст. 162 КК); порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передбачаються засобами зв'язку або через комп'ютер (ст. 163 КК); порушення недоторканості приватного життя (ст. 182 КК).

У контексті дослідження структури родового об'єкта злочинів проти недоторканості приватного життя для усвідомлення змісту цих відносин важливе значення має предмет відносин [56, с. 79]. Справедливим є твердження, що предметом суспільних відносин є те, з приводу чого або у зв'язку з чим існують самі ці відносини. Слід звернути увагу на те, що не можна змішувати предмет відносин з предметом зовнішнього світу, їх не можна попробувати, перенести тому, що це відносини і тільки [56, с. 134]. Предметом відносин у злочинах проти недоторканості приватного життя є те, з приводу чого виникають відносини, а не їх уречевлення (фізичне тіло тощо) [56, с. 132–134], тому слід погодитися з твердженням, що не самі речі і фізичні тіла є предметом відносин, а саме відносини з приводу умов, через які люди вступають між собою в той чи інший соціальний зв'язок [56, с. 134].

Отже, найбільш прийнятною є позиція, згідно з якою предметом відносин досліджуваних злочинів (стст. 162, 163, 182 КК України) є умови, що забезпечують охорону недоторканості приватного життя (за ст. 162 КК – це умови, що забезпечують незаконне проникнення до житла або іншого володіння особи; за ст. 163 КК – це умови, що забезпечують порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передбачаються засобами зв'язку або через комп'ютер; за ст. 182 КК – це умови, що забезпечують незаконне збирання, зберігання, використання, знищення, поширення конфіденційної інформації про особу або незаконну зміну такої інформації). Певною мірою ці питання на законодавчому рівні знайшли відображення і в кримінальних кодексах зарубіжних держав [57, 58, 59, 60, 61].

Висновки. Проведене дослідження дає змогу запропонувати таке визначення родового об'єкта цієї групи злочинів: «Родовим об'єктом злочинів, передбачених стст. 162, 163, 182 КК України, є суспільні відносини, що забезпечують умови, які забезпечують незаконне проникнення до житла або іншого володіння особи, порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер, незаконне збирання, зберігання, використання, знищення, поширення конфіденційної – інформації про особу або незаконну зміну такої інформації».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гаухман Л.Д. Квалификация преступлений: закон, теория, практика / Л.Д. Гаухман. – [3-е изд., перераб. и дополн.]. – М.: АО «Центр «Юр Информ», 2005. – 457 с.
2. Матвійчук В.К., Присяжний В.М. Забруднення, засмічення та виснаження водних об'єктів: відповідальність, досудове і судове слідство та запобігання: Монографія / В.К. Матвійчук, В.М. Присяжний. – К.: КНТ, 2007. – 272 с.
3. Наумов А.В. Российское уголовное право: [курс лекцій]: В 3 т.: Т. 1. Общая часть / А.В. Наумов. – [4-е изд., перераб. и доп.] – М.: Волтерс Клувер, 2007. – 736 с.
4. Гришук В.К. Кримінальне право України: Загальна частина. [навч. посібник для студентів юрид. фак. вищ. навч. закл.] / В.К. Гришук. – К.: Ін Юре, 2006. – 586 с.
5. Брайнін Я.М. Основні питання загального вчення про склад злочину / Я.М. Брайнін. – К.: Вид-во Київського університету, 1964. – 189 с.
6. Кудрявцев В.Н. Объективная сторона преступления / В.Н. Кудрявцев. – М.: Гос. изд-во юрид. лит. 1960. – 244 с.
7. Музика А.А. Відповідальність за злочини у сфері обігу наркотичних засобів / А.А. Музика. – К.: Логос, 1998. – 323 с.
8. Левицька Л.В., Мудрак Т.О., Сіренко О.В., Цимбал П.В. Кримінальне право України. Загальна частина: Навч. посібник / Л.В. Левицька, Т.О. Мудрак, О.В. Сіренко, П.В. Цимбал. – Ірпінь: Національна академія ДПС України, 2005. – 206 с.
9. Савченко А.В., Кузнецов В.В., Штанько О.В. Сучасне кримінальне право України: [курс лекцій] / А.В. Савченко, В.В. Кузнецов, О.Ф. Штанько. – К.: Вид-во Паливода А.В., 2005. – 640 с.
10. Матвейчук В.К. Уголовно-правовая борьба органов внутренних дел с преступным загрязнением водных объектов: Учебное пособие / В.К. Матвейчук. – К.: НИ и РИО Украинской академии внутренних дел, 1992. – 79 с.
11. Тацій В.Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві України: [Навчальний посібник] / В.Я. Тацій. – Харків: Українська юридична академія, 1994. – 80 с.
12. Борисов В.І. Основні проблеми охорони безпеки виробництва в кримінальному законодавстві України: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: спец. – 12.00.08. – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право / В.І. Борисов. – Харків, 1993. – 35 с.
13. Лихова С.Я. Злочини у сфері реалізації громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина (Розділ V Особлива частина КК України): Монографія / С.Я. Лихова. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський Університет», 2006. – 573 с.
14. Жмур Ю.М. Кримінально-правовий захист недоторканності житла в Україні: автореф. канд. дис. ... ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право / Ю.М. Жмур. – Запоріжжя: Класичний приватний ун-т., 2012. – 21 с.
15. Емельянов В.П. Терроризм и преступления с признаками терроризирования: уголовное-правовое исследование/ В.П. Емельянов. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2002. – 219 с.
16. Новоселов Г.П. Объект преступления / Г.П. Новоселов // Полный курс уголовного права: В 5 т.; под ред. докт. юрид. наук, проф. А.И. Коробеева. – Т. 1: Преступление и наказание. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2008. – С. 325–326.

17. *Андрушко П.П.* Злочини проти виборчих прав громадян та їх права брати участь у референдумі: об'єкт і система / П.П. Андрушко // Кримінальне право України. – 2006. – № 12. – С. 3–63.

18. *Пионтковский А.А.* Курс советского уголовного права. В 6 т.: Т. 2. Часть общая. Преступление / А.А. Пионтковский; [редкол.: Пионтковский А.А., Ромашкин П.С., Чхиквадзе В.М.]. – М.: Наука, 1970. – 516 с.

19. *Хохлова І.В., Шем'яков О.П.* Кримінальне право України. Загальна частина: [навчальний посібник для студентів юрид. спец. вищ. закл. освіти] / І.В. Хохлова, О.П. Шем'яков. – Донецьк: Норд-Пресс. – 2005. – 217 с.

20. *Турищева Н.Ю.* Преступления против избирательных прав на участие в референдуме / Н.Ю. Турищева. – СПб.: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2010. – 339 с.

21. *Андрушко П.П.* Злочини проти виборчих прав громадян та їх права брати участь у референдумі: кримінально-правова характеристика: Монографія / П.П. Андрушко. – К.: КНТ, 2007. – 328 с.

22. *Лапунин М.М.* Общая характеристика и классификация преступлений против конституционных прав и свобод человека и гражданина / М.М. Лапунин // Энциклопедия уголовного права. Т. 16. Преступления против конституционных прав и свобод человека и гражданина. – СПб.: Издание профессора Малинина, 2011. – С. 3–149.

23. *Зінченко І.О.* Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина / І.О. Зінченко // Кримінальне право України: Особлива частина: [підручник] / В.Я. Тацій, В.В. Сташис, І.О. Зінченко та ін.: за ред. проф. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – К.: Юрінком Інтер; Х.: Право, 2002. – С. 92–123.

24. *Бабій А.П.* Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина / А.П. Бабій // Кримінальне право України: Особлива частина: Підручник / За заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Є.Л. Стрельцова. – Х.: Одиссей, 2009. – С. 69–103.

25. *Мельник М.І.* Злочини проти виборчих трудових та інших особистих прав: свобод людини і громадянина / М.І. Мельник // Кримінальне право України. Особлива частина: Підручник (Ю.В. Александров, О.О. Дудоров, В.А. Клименко та ін.). – Вид. 2-ге, переробл. та допов. / За ред. В.І. Мельника, В.А. Климентя. – К.: Атіка, 2008. – С. 106–152.

26. Сучасне кримінальне право України: [курс лекцій] / А.В. Савченко, В.В. Кузнецов, О.Ф. Штанько. – К.: Вид-во Полівода А.В., 2005. – С. 355–358.

27. *Гуторова Н.О.* Злочини проти політичних, трудових та інших особистих прав та свобод людини і громадянина / Н.О. Гуторова // Кримінальне право України: Особлива частина: Підручник / М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін.; за ред. проф. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – С. 60–90.

28. *Сутула О.С.* Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина / О.С. Сутула // Кримінальне право України: Загальна та Особлива частини: [навчальний посібник] / За заг. редакцією В.М. Стратонова. – К.: Істина, 2007. – С. 226–227.

29. *Хохлові І.В., Шем'яков О.П.* Кримінальне право України. Особлива частина: Навчальний посібник. – К.: Центр Навчальної літератури 2006. – 128 с.

30. *Шевчук В.М.* Преступления против избирательных, трудовых и других личных прав и свобод человека и гражданина / В.М. Шевчук // Уголовное право

України. Общая и Особенная части: Учебник; ответ. редактор Э.Л. Стрельцов. – Х.: ООО «Одиссей», 2005. – С. 313-321.

31. *Лихова С.Я.* Злочини проти громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина за кримінальним кодексом України (теоретико-правове дослідження): автореф. Дис. ... доктора юридичних наук: спеціальність 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право / С.Я. Лихова. – К., 2006. – 29 с.

32. *Александров Ю.В.* Преступление против политических и трудовых прав граждан: [лекция для слушателей факультета заочного обучения] / Ю.В. Александров. – К.: Киевская высшая школа МВД СССР, 1975. – 47 с.

33. *Семенюк О.О.* Злочини проти виборчих, трудових та інших прав і свобод людини і громадянина / О.О. Семенюк // Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д.С. Азаров, В.К. Гришук, А.В. Савченко [та ін.]; за заг. ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Чернея. – К.: Юрінком Інтер, 2016. – С. 369–529.

34. *Орлов Ю.В.* Родовий об'єкт злочину незаконне знищення виборчої документації або документів референдуму / Ю.В. Орлов // Юридична наука. – 2014. - №12. – С. 101–113.

35. Життєдіяльність // Вільна енциклопедія / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Життєдіяльність>.

36. Нормальний // Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/pogmaljnuj>.

37. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / [уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. – К.: Ірпінь; ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.

38. *Майданник О.О.* Конституційні права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні / О.О. Майданник // Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова ред. кол.) та ін. – К.: «Укр. енцикл.». – Т. 3: К – М. – 2001. – 792 с.

39. *Матвійчук В.К.* Теоретичні та прикладні проблеми кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища: Монографія / В.К. Матвійчук. – К.: Національна академія управління, 2011. – 368 с.

40. *Шукліна Н.Г.* Конституційно-правовий статус людини і громадянина / Н.Г. Шукліна // Конституційне право України; за ред. д. ю. н., професора В.Ф. Погорілка: [підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих закладів освіти]. – К.: Наукова думка, 1999. – С. 200-220.

41. *Скакун О.Ф.* Теорія держави і права (енциклопедичний курс): Підручник. Видання друге, перероблене і доповнене / О.Ф. Скакун. – Харків: Еспада, 2009. – 752 с.

42. *Рабинович П.М., Хавронюк М.І.* Права людини і громадянина: [навчальний посібник] / П.М. Рабинович, М.І. Хавронюк. – К.: Атіка, 2004. – 186 с.

43. *Котюк В.О.* Загальна теорія держави і права: Навчальний посібник / В.О. Котюк. – К.: Атіка, 2005. – 325 с.

44. Теорія держави і права. Академічний курс: Підручник; за ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 526 с.

45. Проблемы общей теории права и государство: [учебник для вузов] / Под общей ред. академика РАН, д.ю.н., проф. В.С. Нерсеяна. – М.: Норма, 2006. – 489 с.

46. *Кушніреко О.Г., Слинко Т.М.* Права і свободи людини та громадянина: [навч. посібник] / О.Г. Куніренко, Т.М. Слинко. – Х.: Факт, 2001. – 230 с.

47. *Зінченко І.О.* Кримінально-правова охорона виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина: Аналіз законодавства і судової практики: Монографія / І.О. Зінченко. – Харків: Видавець СПД ІФО Вапнярчук Н.М., 2007. – 420 с.
48. *Петрухин І.Л.* Человек и власть (в сфере борьбы с преступностью) / И.Л. Петрухин. – М., 1999. – 120 с.
49. *Воложанина М.Н.* Свобода личности как предмет социального философского анализа: автореф. дис. ... канд. философ. наук / М.Н. Воложанина. – М., 1991. – 20 с.
50. *Упоров И.* Категория «свободы» в уголовном праве России / И. Упоров // Уголовное право. – М., 2000. – С. 29–34.
51. *Шевчук С.* Судовий захист прав людини: Практика Європейського суду з прав людини у контексті західної правової традиції. – К.: Реферат, 2006. – 39 с.
52. *Шухліна Н.Г.* Конституційно-правове регулювання прав і свобод людини і громадянина в Україні (проблеми теорії і практики): Монографія / Н.Г. Шухліна. – 295 с.
53. Конституционно-правовой статус человека и гражданина в Украине. Ю.Н. Тодика. – К.: Концерн «Видавничий дім Ін Юре», 2004. – 432 с.
54. *Фесенко Є.В.* Злочини проти здоров'я населення та система заходів з його охорони: Монографія / Є.В. Фесенко. – К.: Атіка, 2004. – 377 с.
55. *Тацій В.Я.* Состав злочину / В.Я. Тацій // Кримінальне право України Загальна частина: [підруч. для юрид. вузів і фак.]. / [М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін.]; за ред. професорів М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – Київ-Харків: Юрінком Інтер – Право, 1997. – С. 77–90.
56. *Матвійчук В.К.* Теоретичні та прикладні проблеми кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища: Монографія / В.К. Матвійчук. – К.: ВНЗ «національна академія управління», 2011. – 368 с.
57. The Polish Penal Code / edited by candidate of law, assistant professor A I Lukashov, and D j, prof N F Kuznetsova introduction by candidate of law, assistant professor A I Lukashov and candidate of law E A Sarkisova, translated from Polish by D A Barilovitch. – St. Petersburg: "Yuridichesky Centei Press», 2001– 234 p.
58. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A.I. Lukashov; introduction by Y.I. Aidarov. – St. Petersburg: "Yuridichesky Center – Press", 2001. – 298 p.
59. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A.V. Serebrennikova. – St. Petersburg: "Yuridichesky Center – Press", 2002. – 366 p.
60. THE JAPANESE PENAL CODE / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A.I. Korobeev. – St. Petersburg: "Yuridichesky Center - Press", 2002. – 226 p.
61. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn. V. Golik; translated from Norwegian A.V. Zhmenya. – St. Petersburg: "Yuridichesky Center – Press", 2002. – 366 p.

REFERENCES

1. *Gauhman L.D.* Kvalifikacija prestuplenij: zakon, teorija, praktika / L.D. Gauhman. – [3-e izd., pererab. i dopoln.]. – М.: АО «Centr «Jur Inform», 2005. – 457 s.

2. *Matviichuk V.K., Prysiazhnyi V.M.* Zabrudnennia, zasmichennia ta vysnazhennia vodnykh ob'ektiv: vidpovidalnist, dosudove i sudove slidstvo ta zapobihannia: Monohrafiia / V.K. Matviichuk, V.M. Prysiazhnyi. – K.: KNT, 2007. – 272 s.

3. *Naumov A.V.* Rossijskoe ugovolnoe pravo: [kurs lekcij]: V 3 t.: T. 1. Obshhaja chast' / A.V. Naumov. – [4-e izd., pererab. i dop.] – M.: Volters Kluver, 2007. – 736 s.

4. *Hryshchuk V.K.* Kryminalne pravo Ukrainy: Zahalna chastyna. [navch. posibnyk dlia studentiv yuryd. fak.. vshch. navch. zakl.] / V.K. Hryshchuk. – K.: In Yure, 2006. – 586 s.

5. *Brainin Ya.M.* Osnovni pytannia zahalnoho vchennia pro sklad zlochynu / Ya.M. Brainin. – K.: Vyd-vo Kyivskoho universytetu, 1964. – 189 s.

6. *Kudrjavcev V.N.* Obektivnaja storona prestuplenija / V.N. Kudrjavcev. – M.: Gos. izd-vo jurid. lit. 1960. – 244 s.

7. *Muzyka A.A.* Vidpovidalnist za zlochyny u sferi obihu narkotychnykh zasobiv / A.A. Muzyka. – K.: Lohos, 1998. – 323 s.

8. *Levytska L.V., Mudrak T.O., Sirenko O.V., Tsymbal P.V.* Kryminalne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna: Navch. posibnyk / L.V. Levytska, T.O. Mudrak, O.V. Sirenko, P.V. Tsymbal. – Irpin: Natsionalna akademiia DPS Ukrainy, 2005. – 206 s.

9. *Savchenko A.V., Kuznietsov V.V., Shtanko O.V.* Suchasne kryminalne pravo Ukrainy: [kurs lektzii] / A.V. Savchenko, V.V. Kuznietsov, O.F. Shtanko. – K.: Vyd-vo Palyvoda A.V., 2005. – 640 s.

10. *Matvejchuk V.K.* Ugolovno-pravovaja bor'ba organov vnutrennih del s prestupnym zagrjaznieniem vodnykh ob'ektiv: Uchebnoe posobie / V.K. Matvejchuk. – K.: NI i RIO Ukrainskoj akademii vnutrennih del, 1992. – 79 s.

11. *Tatsii V.Ya.* Obiekt i predmet zlochynu v kryminalnomu pravi Ukrainy: [Navchalnyi posibnyk] / V.Ya. Tatsii. – Kharkiv: Ukrainyska yurydychna akademiia, 1994. – 80 s.

12. *Borysov V.I.* Osnovni problemy okhorony bezpeky vyrobnytstva v kryminalnomu zakonodavstvi Ukrainy: avtoref. dys. ... dokt. yuryd. nauk: spets. – 12.00.08. – kryminalne pravo ta kryminolohiia; kryminalno-vykonavche pravo / V.I. Borysov. – Kharkov, 1993. – 35 s.

13. *Lykhova S.Ya.* Zlochyny u sferi realizatsii hromadianskykh, politychnykh ta sotsialnykh prav i svobod liudyny i hromadianyna (Rozdil V Osoblyva chastyna KK Ukrainy): Monohrafiia / S.Ya. Lykhova. – K.: Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr «Kyivskiy Universytet», 2006. – 573 s.

14. *Zhmur Yu.M.* Kryminalno-pravovy zakhyst nedotorkannosti zhytla v Ukraini: avtoref. kand. dys. ... stupenia kand. yuryd. nauk: spets. 12.00.08 – kryminalne pravo ta kryminolohiia; kryminalno-vykonavche pravo / Yu.M. Zhmur. – Zaporizhzhia: Klasychnyi pryvatnyi un-t., 2012. – 21 s.

15. *Emel'janov V.P.* Terrorizm i prestuplenija s priznakami terrorizirovanija: ugovolno-pravovoe issledovanie / V.P. Emel'janov. – SPb.: Juridichnij centr Press, 2002. – 219 s.

16. *Novoselov G.P.* Obekt prestuplenija / G.P. Novoselov // Polnyj kurs ugovolno-go prava: V 5 t.; pod red. dokt. jurid. nauk, prof. A.I. Korobeeva. – T. 1: Prestuplenie i nakazanie. – SPb.: Juridicheskij centr Press, 2008. – S. 325–326.

17. *Andrushko P.P.* Zlochyny proty vyborchykh prav hromadian ta yikh prava braty uchast u referendum: obiekt i systema / P.P. Andrushko // Kryminalne pravo Ukrainy. – № 12. – 2006. – S. 3–63.

18. *Piontkovskij A.A.* Kurs sovetskogo ugovnogo prava. V 6 t.: T. 2. Chast' obshhaja. Prestuplenie / A.A. Piontkovskij; [redkol.: Piontkovskij A.A., Romashkin P.S., Chhikvadze V.M.]. – M.: Nauka, 1970. – 516 s.

19. *Khokhlova I.V., Shemiakov O.P.* Kryminalne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna: [navchalnyi posibnyk dlia studentiv yuryd. spets. vyshch. zakl. osvity] / I.V. Khokhlova, O.P. Shemiakov. – Donetsk: Nord-Press. – 2005. – 217 s.

20. *Turishheva N.Ju.* Prestuplenija protiv izbiratel'nyh prav na uchastie v referendume / N.Ju. Turishheva. – SPb.: Izd-vo «Juridicheskij centr Press», 2010. – 339 s.

21. *Andrushko P.P.* Zlochyny proty vyborchyykh prav hromadian ta yikh prava braty uchast u referendumi: kryminalno-pravova kharakterystyka: Monohrafiia / P.P. Andrushko. – K.: KNT, 2007. – 328 s.

22. *Lapunin M.M.* Obshhaja harakteristika i klassifikacija prestuplenij protiv konstitucionnih prav i svobod cheloveka i grazhdanina / M.M. Lapunin // Jenciklopedija ugovnogo prava. T. 16. Prestuplenija protiv konstitucionnyh prav i svobod cheloveka i grazhdanina. – SPb.: Izdanie profesora Malinina, 2011. – S. 3–149.

23. *Zinchenko I.O.* Zlochyny proty vyborchyykh, trudovykh ta inshyykh osobystyykh prav i svobod liudyny i hromadianyna / I.O. Zinchenko // Kryminalne pravo Ukrainy: Osoblyva chastyna: [pidruchnyk] / V.Ya. Tatsii, V.V. Stashys, I.O. Zinchenko ta in.: za red. prof. M.I. Bazhanova, V.V. Stashysa, V.Ya. Tatsiia. – K.: Yurinkom Inter: Kh.: Pravo, 2002. – S. 92–123.

24. *Babii A.P.* Zlochyny proty vyborchyykh, trudovykh ta inshyykh osobystyykh prav i svobod liudyny i hromadianyna / A.P. Babii // Kryminalne pravo Ukrainy: Osoblyva chastyna: Pidruchnyk / Za zah. red. d-ra yuryd. nauk, prof. Ye.L. Streltsova. – Kh.: Odissei, 2009. – S. 69–103.

25. *Melnyk M.I.* Zlochyny proty vyborchyykh trudovykh ta inshyykh osobystyykh prav: svobod liudyny i hromadianyna / M.I. Melnyk // Kryminalne pravo Ukrainy. Osoblyva chastyna: Pidruchnyk (Yu.V. Aleksandrov, O.O. Dudorov, V.A. Klymenko ta in.). – Vyd. 2-he, pererobl. ta dopov. / Za red. V.I. Melnyka, V.A. Klymenta. – K.: Atika, 2008. – S. 106–152.

26. Suchasne kryminalne pravo Ukrainy: [kurs lektsii] / A.V. Savchenko, V.V. Kuznietsov, O.F. Shtanko. – K.: Vyd-vo Polyvoda A.V., 2005. – S. 355–358.

27. *Hutorova N.O.* Zlochyny proty politychnyykh, trudovykh ta inshyykh osobystyykh prav ta svobod liudyny i hromadianyna / N.O. Hutorova // Kryminalne pravo Ukrainy: Osoblyva chastyna: Pidruchnyk / M.I. Bazhanov, Yu.V. Baulin, V.I. Borysov ta in.; za red. prof. M.I. Bazhanova, V.V. Stashysa, V.Ya. Tatsiia. – K.: Yurinkom Inter, 2004. – S. 60–90.

28. *Sutula O.S.* Zlochyny proty vyborchyykh, trudovykh ta inshyykh osobystyykh prav i svobod liudyny i hromadianyna / O.S. Sutula // Kryminalne pravo Ukrainy: Zahalna ta Osoblyva chastyny: [navchalnyi posibnyk] / Za zah. redaktsiieiu V.M. Stratonova. – K.: Istyna, 2007. – S. 226–227.

29. *Khokhlovi I.V., Shemiakov O.P.* Kryminalne pravo Ukrainy. Osoblyva chastyna: Navchalnyi posibnyk. – K.: Tsentri Navchalnoi literatury 2006. – 128 s.

30. *Shevchuk V.M.* Prestuplenija protiv izbiratel'nyh, trudovykh i drugih lichnykh prav i svobod cheloveka i grazhdanina / V.M. Shevchuk // Ugolovnoe pravo Ukrainy. Obshhaja i Osobennaja chast: Uchebnik; otvet. redaktor Je.L. Strel'cov. – H.: OOO «Odissej», 2005. – S. 313–321.

31. *Lykhova S.Ya.* Zlochyny proty hromadianskykh, politychnyykh ta sotsialnykh prav i svobod liudyny i hromadianyna za kryminalnym kodeksom Ukrainy (teoretyko-pravove doslidzhennia): avtoref. Dys. ... doktora yurydychnyykh nauk: spetsialnist

12.00.08 – kryminalne pravo ta kryminolohiia; kryminalno-vykonavche pravo / S.Ya. Lykhova. – K., 2006. – 29 s.

32. *Aleksandrov Ju.V.* Prestuplenie protiv politicheskikh i trudovykh prav grazhdan: [lekcija dlja slushatelej fakul'teta zaochnogo obuchenija] / Ju.V. Aleksandrov. – K.: Kievskaja vysshaja shkola MVD SSSR, 1975. – 47 s.

33. *Semeniuk O.O.* Zlochyny proty vyborchyykh, trudovykh ta inshyykh prav i svobod liudyny i hromadianyna / O.O. Semeniuk // Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnogo kodeksu Ukrainy / D.S. Azarov, V.K. Hryshchuk, A.V. Savchenko [ta in.]; za zah. red. O.M. Dzhuzhi, A.V. Savchenka, V.V. Chernieia. – K.: Yurinkom Inter, 2016. – S. 369–529.

34. *Orlov Yu.V.* Rodovyi obiekt zlochynu nezakonne znyschennia vyborchoi dokumentatsii abo dokumentiv referendumu / Yu.V. Orlov // Yurydychna nauka. – 2014. – №12. – S. 101–113.

35. Zhyttiediialnist // Vilna entsyklopediia [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Життєдіяльність>.

36. Normalnyi // Slovnyk ukrainskoi movy. Akademychnyi tlmachnyi slovnyk (1970-1980) [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://sum.in.ua/s/normalnijnyj>.

37. Velykyi tlmachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (z dod. i dopov.) / [uklad. i holov. red. V.T. Busel]. – K.: Irpin; VTF «Perun», 2005. – 1728 s.

38. *Maidannyk O.O.* Konstytutsiini prava, svobody ta oboviazky liudyny i hromadianyna v Ukraini / O.O. Maidannyk // Yurydychna entsyklopediia: V 6 t. / Redkol.: Yu.S. Shemshuchenko (holova red. kol.) ta in. – K.: «Ukr. entsykl.». – T. 3: K – M. – 2001. – 792 s.

39. *Matviichuk V.K.* Teoretychni ta prykladni problemy kryminalno-pravovoi okhorony navkolyshnoho pryrodnoho seredovyshcha: Monohrafiia / V.K. Matviichuk. – K.: Natsionalna akademiia upravlinnia, 2011. – 368 s.

40. *Shuklina N.H.* Konstytutsiino-pravovyi status liudyny i hromadianyna / N.H. Shuklina // Konstytutsiine pravo Ukrainy; za red. d. iu. n., profesora V.F. Pohorilka: [pidruchnyk dlja studentiv yurydychnyykh spetsialnostei vyshchykh zakladiv osvity]. – K.: Naukova dumka, 1999. – S. 200–220.

41. *Skakun O.F.* Teoriia derzhavy i prava (entsyklopedychnyi kurs): Pidruchnyk. Vydannia druhe, pereroblene i dopovnene / O.F. Skakun. – Kharkiv: Espada, 2009. – 752 s.

42. *Rabynovych P.M., Khavroniuk M.I.* Prava liudyny i hromadianyna: [navchalnyi posibnyk] / P.M. Rabynovych, M.I. Khavroniuk. – K.: Atika, 2004. – 186 s.

43. *Kotiuk V.O.* Zahalna teoriia derzhavy i prava: Navchalnyi posibnyk / V.O. Kotiuk. – K.: Atika, 2005. – 325 s.

44. Teoriia derzhavy i prava. Akademychnyi kurs: Pidruchnyk; za red. O.V. Zaichuka, N.M. Onishchenko. – K.: Yuryнком Inter, 2006. – 526 s.

45. Problemy obshhej teorii prava i gosudarstvo: [uchebnik dlja vuzov] / Pod obshhej red. akademika RAN, d.ju.n., prof. V.S. Nersecjana. – M.: Norma, 2006. – 489 s.

46. *Kushnireko O.H., Slynko T.M.* Prava i svobody liudyny ta hromadianyna: [navch. posibnyk] / O.H. Kunirenko, T.M. Slynko. – Kh.: Fakt, 2001. – 230 s.

47. *Zinchenko I.O.* Kryminalno-pravova okhorona vyborchyykh, trudovykh ta inshyykh osobystyykh prav i svobod liudyny i hromadianyna: Analiz zakonodavstva i sudovoi praktyky: Monohrafiia / I.O. Zinchenko. – Kharkiv: Vydavets SPD IFO Vapniarchuk N.M., 2007. – 420 s.

48. *Petruhin I.L.* Chelovek i vlast' (v sfere bor'by s prestupnost'ju) / I.L. Petruhin. – M., 1999. – 120 s.

49. *Volozhanina M.N.* Svoboda lichnosti kak predmet social'nogo filosofskogo analiza: avtoref. dis. ... kand. filosof. nauk / M.N. Volozhanina. – M., 1991. – 20 s.
50. *Uporov I.* Kategorija «svobody» v ugovnom prave Rossii / I. Uporov // *Ugovnoe pravo*. – M., 2000. – S. 29–34.
51. *Shevchuk S.* Sudovi zakhyt prav liudyny: Praktyka Yevropeiskoho sudu z prav liudyny u konteksti zakhidnoi pravovoi tradytsii. – K.: Referat, 2006. – 39 s.
52. *Shuklina N.H.* Konstytutsiino-pravove rehuliuвання prav i svobod liudyny i hromadianyna v Ukraini (problemy teorii i praktyky): Monohrafiia / N.H. Shukhlina. – 295 s.
53. Konstitucionno-pravovoj status cheloveka i grazhdanina v Ukraine. Ju.N. Todika. – K.: Koncern «Vydavnychi dim In Yure », 2004. – 432 s.
54. *Fesenko Ye.V.* Zlochyny proty zdorovia naseleння ta systema zakhodiv z yoho okhorony: Monohrafiia / Ye.V. Fesenko. – K.: Atika, 2004. – 377 s.
55. *Tatsii V.Ya.* Sklad zlochnu / V.Ya. Tatsii // *Kryminalne pravo Ukrainy Zahalna chastyna: [pidruch. dlia yuryd. vuziv i fak.]*. / [M.I. Bazhanov, Yu.V. Baulin, V.I. Borysov ta in.]; za red. profesoriv M.I. Bazhanova, V.V. Stashysa, V.Ya. Tatsiia. – Kyiv-Kharkiv : Yurinkom Inter – Pravo, 1997. – S. 77–90.
56. *Matviichuk V.K.* Teoretychni ta prykladni problemy kryminalno-pravoi okhorony navkolyshnoho pryrodnoho seredovyscha: Monohrafiia / V.K. Matviichuk. – K.: VNZ «natsionalna akademiia upravlinnia», 2011. – 368 s.
57. The Polish Penal Code / edited by candidate of law, assistant professor A 1 Lukashov, and D j, prof N F Kuznetsova introduction by candidate of law, assistant professor A I Lukashov and candidate of law E A Sarkisova, translated from Polish by D A Barilovitch. – St. Petersburg: "Yuridicheskyy Centei Press", 2001– 234 p.
58. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A.I. Lukashov; introduction by Y.I. Aidarov. – St. Petersburg: "Yuridicheskyy Center – Press", 2001. – 298 p.
59. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A.V. Serebrennikova. – St. Petersburg: "Yuridicheskyy Center – Press", 2002. – 366 p.
60. THE JAPANESE PENAL CODE / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A.I. Korobeev. – St. Petersburg: "Yuridicheskyy Center – Press", 2002. – 226 p.
61. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn. V. Golik; translated from Norwegian A.V. Zhmenya. – St. Petersburg: "Yuridicheskyy Center – Press", 2002. – 366 p.

Матвійчук В.В. Родовий об'єкт злочину порушення недоторканості приватного життя

У статті проведено дослідження родового об'єкта злочину, передбаченого статтею 182 Кримінального кодексу України. Розглянуто найбільш поширені історичні та сучасні концепції об'єкта злочину в теорії кримінального права. Також досліджено та узагальнено існуючі точки зору на родовий об'єкта злочину порушення недоторканості приватного життя. Сформульовано авторське визначення родового об'єкта злочину порушення недоторканості приватного життя

Ключові слова: родовий об'єкт злочину, структура, недоторканість приватного життя, відносини, соціальний зв'язок, предмет відносин.

Матвейчук В.В. Родовой объект преступления нарушение неприкосновенности частной жизни

В статье проведено исследование родового объекта преступления, предусмотренного статьей 182 Уголовного кодекса Украины. Рассмотрены наиболее распространенные исторические и современные концепции объекта преступления в теории уголовного права. Также исследованы и обобщены существующие точки зрения на родовой объект преступления нарушение неприкосновенности частной жизни. Сформулировано авторское определение родового объекта преступления нарушение неприкосновенности частной жизни.

Ключевые слова: *родовой объект преступления, структура, неприкосновенность частной жизни, отношения, социальная связь, предмет отношений.*

Matviichuk V. A Generic Object of a Crime of Violation of Inviolability of Private Life

In this article a generic object of a crime under the Article 182 of the Criminal Code of Ukraine is researched. The most popular historical and modern criminal law concepts of a generic object of a crime are studied. The existing today opinions on the generic object of a crime of violation of inviolability of private life are described and analyzed. The authorial definition of a generic object of a crime of violation of inviolability of private life is suggested.

Key words: *Generic Object of a crime; Structure; Inviolability of Private Life; Relations; Social Connection; Matter of Relations*

Стаття надійшла до редакції 08.09.2016

УДК 343

V. Matviychuk

**THE INDIVIDUALIZATION OF RESPONSIBILITY
AND PUNISHMENT FOR CRIMES, COMMITTED
IN A MANNER OF EXTREMELY BRUTAL TREATMENT:
SUGGESTIONS AND RECOMMENDATIONS FOR
IMPROVING THE LEGISLATION AND PRACTICAL
APPLICATION OF PROVISIONS IN THIS ASPECT**

В.К. Матвійчук

*доктор юридичних наук, професор,
перший проректор*

ВНЗ «Національна академія управління»

**ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
І ПОКАРАННЯ ЗА ЗЛОЧИНИ, ВЧИНЕНІ СПОСОБОМ
ОСОБЛИВО ЖОРСТОКОГО ПОВЕДІННЯ:
ПРОПОЗИЦІЇ І РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО
ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА
ТА ПРАКТИКИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ
У ЗАЗНАЧЕНОМУ АСПЕКТІ**

Постановка проблеми. З'ясування питання індивідуалізації відповідальності та покарання за злочини, вчинені способом особливо жорстокого поведіння, має важливе значення для теорії кримінального права й правозастосовної діяльності правоохоронних органів і суду, що викликає інтерес до подальшого дослідження цього напрямку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У тій чи іншій мірі дослідженню зазначеного питання протягом останніх десятиліть приділяли увагу Г.З. Анашкін, В.Я. Тацій, Г.Н. Доронін, М.І. Авдеев, С.В. Бородин, М.Р. Табанов, І.Д. Самолюк, Ю.М. Антонян, М.К. Аніянс, М.І. Ковальов, Г.Г. Зуйков, М.І. Панов, Е.Ф. Побігайло, М.І. Загородніков, З.О. Ашитов, А.А. Кузнецов, А.В. Наумов, І.А. Уваров, А.Е. Меркушев, Н.М. Льдиміров, А.П. Закалюк, В.С. Ковальський, В.В. Сташис, М.І. Бажанов, С.С. Яценко, М.Й. Коржанський, Г.І. Чангулі, В.М. Смітєнко, В.М.Кудрявцев, А.Н.Трайнін, А.А.Піонтковський, Л.А. Волошина, Г.Н. Воронін, С.К. Пітерцев, І.П. Портнова, М. Табанов, Л.А. Андреева, В. Зиков, О.Ю. Михайлова, С.С. Яценко, В.І. Кучер, а також інші автори, що торкалися проблеми індивідуалізації відповідальності та покарання за злочини, вчинені способом особливо жорстокого поведіння, при аналізі конкретних статей Особливої частини Кримінального кодексу України.

Проте опубліковані дослідження, в переважній своїй більшості виконані на базі раніше чинного законодавства, стосуються аналізу лише окремих питань індивідуалізації відповідальності та покарання за злочини, вчинені способом особливо жорстокого поводження, і не враховують положення сучасного Кримінального закону.

Мета статті полягає у з'ясуванні питання індивідуалізації відповідальності та покарання за злочини, вчинені способом особливо жорстокого поводження, та внесенні пропозицій і рекомендацій щодо вдосконалення законодавства й практики застосування норм у зазначеному аспекті.

Основні результати дослідження. Важливе значення у боротьбі із злочинами, що вчиняються способом особливо жорстокого поводження, мають послідовні і цілеспрямовані комплексні економічні, організаційні, правові і соціально-культурні освітянські заходи держави, що дозволяють усунути причини й умови, які сприяють вчиненню названих злочинів. Поряд з цим значне місце в запобіганні злочинам, що вчиняються з особливою жорстокістю, відводиться заходам кримінального покарання — одному з необхідних юридичних засобів у боротьбі з вказаними злочинами.

Покарання за злочини, вчинені способом особливо жорстокого поводження, може дати позитивний результат лише за умови застосування його у повній відповідності з положеннями ст. 65 Кримінального кодексу України. Керуючись ними, суд визначає покарання в межах санкцій чинного закону, враховуючи ступінь тяжкості вчиненого злочину, особу винного й обставин, що пом'якшують та обтяжують покарання. Природно, що згідно з цими вимогами в кожному конкретному випадку вчинення злочинів способом особливо жорстокого поводження потрібно вирішувати питання про доцільність застосування до винної особи додаткових мір покарання. В результаті вивчення матеріалів досудового слідства та судової практики, статистичних відомостей встановлено, що майже в 30% кримінальних справ, що вчинялись з ознаками особливо жорстокого поводження, застосовувались такі додаткові міри покарання, як конфіскація майна та позбавлення батьківських прав. В той же час, як показує наше дослідження, з 15% вивчених справ, де необхідно було застосовувати додаткові міри покарання, суд їх не застосовував. Це свідчить про те, що саме ці питання залишаються поза увагою більшості судів. Проведене інтерв'ювання групи суддів (100 осіб) з різних областей України щодо ефективності застосування додаткових мір покарання за вчинення злочинів способом особливо жорстокого поводження показали, що застосування додаткової міри покарання в указаних злочинах дає суттєві результати (90% опитаних). Такий підхід не має істотних результатів — 10% опитаних. З одного боку, це свідчить про те, що даний захід ще недостатньо вивчений і неналежно використовується на практиці щодо кожного конкретного випадку, а з іншого — про важливість підвищення ефективності його впливу.

Під час вирішення питання про визначення міри покарання при вчиненні злочинів способом особливо жорстокого поводження суди не повинні допускати необґрунтованого застосування пом'якшувальних заходів до осіб, що вчинили вказані злочини. Конкретизація мети і принципів покарання

постає під час визначення винному міри покарання за злочини, вчинені способом особливо жорстокого поводження (необхідно проводити такий аналіз, виходячи із санкцій статей кожного складу злочину, вчиненого з особливою жорстокістю).

Вивчення практики застосування судами покарання за стст. 58, 59, 93 п. «е», 101 ч. 2,3, 107 ч. 2, 123 ч. 2, 166 ч. 2, 175 ч. 2, 189-4, 207-1, 259 п. «б», 262 п. «а» Кримінального кодексу України 1960 р. та п.4 ч.2 ст. 115, ч.2 ст. 121, стст. 112, 127, 152, 153, 187, 189, 257, 258, 297, 299, 348, 365, 373, 379, 400, 434 Кримінального кодексу України 2001 р. показало, що реалізація їх санкцій має ряд особливостей. Зупинимося на деяких із них. Із загальної кількості тих, хто притягувався до кримінальної відповідальності, наприклад, за вбивство з особливою жорстокістю в 1999–2003 рр. засуджено 100% осіб, з них найбільше число становили особи, які засуджувалися до цього за тяжкі злочини (55%), а також ті, які раніше засуджувалися за злочини, що не представляють великої суспільної небезпечності (45%), та засуджувалися раніше за менш тяжкі злочини. Призначаючи покарання у вигляді позбавлення волі, суди в переважній більшості вірно застосовували вимоги ст. 65 Кримінального кодексу України, однак є випадки, коли суди не враховували попередню судимість при призначенні покарання. Такі помилки допускаються у 8% вивчених нами кримінальних справ. В той же час буває й так: особа вперше вчинила злочин способом особливо жорстокого поводження, позитивно характеризується, а суд призначає покарання у вигляді позбавлення волі з максимальним строком, не враховуючи всі обставини справи (62% справ). В інших випадках суди вірно використовують положення ст. 65 Кримінального кодексу України (30% справ).

Під час обрання покарання важливо пам'ятати, що в кожному конкретному випадку суд має мотивувати строк основного покарання, а також додаткового. На жаль, така мотивація – явище не постійне. Вона дається по 65% справ. І вірно роблять ті суди, які, застосовуючи як основні, так і додаткові міри покарання, дають вичерпну мотивацію в обвинувальному вирокі суду. На наш погляд, не досить досконалі санкції і в статтях, що передбачають злочини, які вчиняються способом особливо жорстокої поведінки.

Вивчення даних кримінальної статистики в Україні показує, що загальне число засуджених до покарання у вигляді позбавлення волі за умисне вбивство, вчинене з особливою жорстокістю протягом 2005–2014 рр., не залишалось стабільним.

Так, у 2005 р. суди застосовували позбавлення волі як міру покарання щодо 85% всіх засуджених, а в 2007 р. їх число збільшилося до 88%, у 2013 р. – до 90%. В середньому в Україні за даний період до позбавлення волі щороку засуджувалося близько 87% осіб, які вчинили вбивство з особливою жорстокістю, до інших застосовувалося довічне позбавлення волі. До речі, станом на 01 лютого 2014 року в Україні 1888 осіб відбувають покарання у вигляді довічного позбавлення волі.

У зв'язку з цим представляють інтерес дані, що надаються в юридичній літературі про застосування позбавлення волі в Україні в минулі роки за часів дії Кримінального кодексу 1960 року. Так, середня питома вага позбавлення

волі, призначене за вбивство з особливою жорстокістю в 1985–1995 рр., складала 87% (щодо 17% засуджених суди призначали смертну кару) [1, с. 31–32]. Найбільша питома вага (61%) складала група осіб, засуджених за цей злочин на строк від 10 до 15 років позбавлення волі. Наведені дані знаходять підтвердження і в інших дослідників [2, с.110]. Це показує оптимальність меж санкцій чинної кримінально-правової норми і доцільність її збереження в теперішньому вигляді.

З матеріалів кримінальної статистики видно, що число засуджених до вищезазначених видів кримінальних покарань за даний злочин в Україні – 100%. Проте необхідно відмітити, що в 1999–2000 рр. спостерігалось незначне зменшення об'єму застосування судами покарання у вигляді смертної кари. Так, число засуджених до смертної кари в 2000 р. було зведене нанівець.

За даними інших авторів, ближче до мінімуму кримінально-правової санкції засуджувалося 44%, до середньої межі – 12%, до максимальної межі – 42% всіх засуджених, а санкція покарання нижчі за нижчу межі не призначалася [3, с. 31–32].

Із загального числа засуджених у 1985–1995 рр. до різних строків позбавлення волі (за КК 1960 р.) суди винесли вирок 92%. Зокрема, до позбавлення волі на строк до одного року – 0,6%, від одного до двох років – 6,6%, від двох до трьох років – 19,4%, від трьох до п'яти років – 50%, від п'яти до восьми років – 23%. Нижча межа цієї санкції в 32% рази була менша, ніж максимальна. Середній розмір санкції складав приблизно чотири роки. Суди застосовували позбавлення волі в межах санкції на строк від трьох до п'яти років до 50% всіх засуджених. Разом з тим, 23% засудженим призначалися строки позбавлення волі від п'яти до восьми років, тобто строки перевищують середній розмір покарання. Це потребувало коректування санкцій у бік зниження як верхніх, так і нижніх меж.

Якщо брати до уваги, що середній строк покарання в межах чинної санкції складає 8,5 років, то стає зрозумілим, що судова практика змушена була коректувати строки позбавлення волі стосовно значної кількості засуджених у бік зниження верхньої межі санкцій. Викладене дає підставу зробити висновок про доцільність приведення меж санкцій у відповідність до законодавчого досвіду інших країн (наприклад, Польщі, Болгарії, Швеції та ін.) з урахуванням тенденцій судової практики і кримінальної статистики [4, с. 49–64].

Санкції по справам досліджуваної категорії в чинному Кримінальному кодексу України (2001 р.) були переглянуті в бік їх оптимального розміру. Доцільність змін кримінально-правових санкцій, що передбачають покарання за вчинення злочинів способом особливо жорстокого поведіння, підтверджувалась і підтримується зараз не лише аналізом даних кримінальної статистики, але й думкою кваліфікованих експертів. Так, на питання про те, чи узгоджуються між собою і чи є достатньо обґрунтовані санкції за вбивство, вчинене з особливою жорстокістю (п. 4 ч. 2 ст. 115 та ч. 2 ст. 121 Кримінального кодексу України), 70% опитаних відповіли позитивно, 22% вважають, що санкції недостатньо узгоджені й обґрунтовані, а решта (7%) не можуть відповісти на це питання.

Необхідно відмітити, що деякі з цих висновків узгоджуються з точкою зору, викладеній у літературі. Йдеться про те, що максимальна міра покарання за вчинення тяжкого тілесного uszkodження (ч. 2 ст. 121 КК України) повинна бути нижчою за максимальну міру покарання за вбивство без обставин, що обтяжують відповідальність. Так будуть враховані не лише наслідки вчиненого злочину, а й суспільна небезпечність злочинця. Це також підтверджується і позицією деяких авторів стосовно того, що суспільна небезпечність злочинця, який вчинив умисне вбивство з особливою жорстокістю, без сумніву, вища за суспільну небезпечність злочинця, який вчинив за тих же обставин просте умисне вбивство [5, с. 9].

Представляє інтерес зіставлення точок зору професійних груп наукових і практичних співробітників (експертів, суддів і працівників Департаменту виконання покарань) з питань вдосконалення чинних кримінально-правових санкцій щодо злочинних діянь, вчинених за ознакою особливо жорстокої поведінки суб'єктів злочинів. При цьому 90% опитаних суддів вважають доцільним існування в законі санкцій, що передбачають тривалі строки позбавлення волі (вище 8 років), 6% опитаних з цією думкою не згодні. Працівники Департаменту виконання покарань (84%) також вважають доцільним наявність тривалих строків позбавлення волі за ці злочини. Разом з тим, 12% з них з цим не згодні.

Ми схилиємося до точки зору практичних працівників Департаменту виконання покарань, які безпосередньо виконують покарання у вигляді позбавлення волі і більше, ніж інші, можуть оцінити ефективність строків.

Статистика не дає підстав для висновків про істотний вплив застосування покарань у вигляді позбавлення волі на динаміку злочинності, як свідчить наше дослідження. Між практикою застосування позбавлення волі і динамікою злочинності не простежується постійний і чіткий зв'язок. Це також підтверджується аналізом матеріалів досудового слідства, судової практики та кримінальної статистики, що дозволило Г.З. Анашкіну у свій час зробити висновок про те, що зменшення обсягу застосування судами покарання у вигляді позбавлення волі і тривалості строків позбавлення волі, що призначаються, не відбилося на зростанні злочинності і судимості, що продовжували зменшуватися [6, с. 41].

У зв'язку з цим треба послатися на висловлені в літературі рекомендації щодо того, що будь-яке зменшення строків застосування покарання у вигляді позбавлення волі, якщо воно не впливає на стан злочинності, є благом [7, с. 97], але це не може бути сприйнятим для злочинців, що вчиняються шляхом особливо жорстокого поводження.

Стосовно суспільних інтересів необхідно також підкреслити, що соціальні наслідки покарання важливо мати на увазі не лише і навіть не стільки в індивідуальному плані щодо конкретного правопорушника, скільки для з'ясування ролі покарання в житті суспільства в цілому [7, с. 6]. Ці положення є надзвичайно актуальними.

Для формулювання пропозицій, що направлені на подальше вдосконалення норм кримінального законодавства, представляють інтерес й інші результати проведеного дослідження. Так, кількість засуджених за тяжкі зло-

чини проти особи складає 25%, в тому числі: за умисне вбивство, вчинене з особливою жорстокістю — 4%; за умисне тяжке тілесне ушкодження (ч. 3 ст. 101 Кримінального кодексу України 1960 року і ч. 2 ст. 121 Кримінального кодексу України 2001 року) — 9%.

Аналіз особових справ засуджених показав, що з 10 складів злочинів, що вивчалися в ході нашого дослідження, особливо тяжкі злочини проти особи складають більше однієї третини (29%). Це в основному відповідає питомій вазі цієї групи насильницьких злочинів у загальній структурі засуджених до позбавлення волі, які утримуються в місцях позбавлення волі. Наша думка також знайшла підтвердження в окремих дослідженнях, але йдеться про Російську Федерацію [8, с. 6–7].

У ході проведеного нами дослідження вивчалася думка великої групи правослужняних громадян (як контрольна група). Із загальної кількості опитаних 93% вважають, що покарання у вигляді позбавлення волі судам слід застосовувати до осіб, які вчинили тяжкі злочини й особливо тяжкі злочини і, зокрема, за злочини, вчинені способом особливо жорстокого поводження, 7% з відповіддю не визначилися.

Слід відмітити, що стосовно конкретних складів злочинів, що вчинені з ознаками жорстокого й особливо жорстокого поводження, правослужняні громадяни, думки яких були вивчені, висловлювали пропозиції про застосування до винних максимальних строків позбавлення волі.

Представляють інтерес думки самих засуджених, які утримуються в місцях позбавлення волі, стосовно тривалих строків позбавлення волі в цілому, їх загально-попереджувальної дії, ефективності чинних основних засобів виправлення і перевиховання засуджених тощо. Так, на питання про те, чи сприяють тривалі строки (вище 8 років) позбавлення виправленню та перевихованню засуджених, 24% опитаних відповіли негативно, 40% — позитивно і 36% не змогли відповісти на це питання. Аналогічна картина склалася із відповідями засуджених на питання про те, чи мають попереджувальний вплив тривалі строки позбавлення волі на осіб, які схильні до вчинення злочину способом жорстокого або особливо жорстокого поводження.

Про максимальні строки позбавлення волі серед засуджених були такі думки: із загальної кількості опитаних 24% висловилися за п'ять років, 39% — за вісім років, 34% — за 10 років, 1,5% — за 12, 0,9% — за 15 і лише 0,4% — за 20 років позбавлення волі, але жоден з опитуваних не висловився за довічне позбавлення волі.

Подібні думки й оцінки, що отримані від осіб, які засуджені за злочини, вчинені способом жорстокого або особливо жорстокого поводження, які безпосередньо випробували на собі всю тяжкість позбавлення волі як міри кримінального покарання, навряд чи можна переоцінити.

Для оцінки достовірності отриманих відповідей певне значення має соціально-демографічна і правова характеристика осіб, що утримуються в місцях позбавлення волі. Так, треба враховувати, що більше половини з опитаних (52%) визнавали себе винними у вчиненні злочинів, проте вважали, що призначене їм покарання є несправедливим. Крім того, в результаті аналізу осо-

бових справ засуджених до позбавлення волі, які відбувають покарання в місцях позбавлення волі, вдалося отримати інформацію (кримінально-правового і пенітенціарного характеру), що дозволяє визначити основні шляхи вдосконалення покарання у вигляді позбавлення волі за злочини, вчинені способом особливо жорстокого поводження. Так, вибірковий аналіз особових справ засуджених за злочини, вчинені з особливою жорстокістю, показує, що частіше за все суди застосовують п. 10 ч. 1 ст. 67 Кримінального кодексу України до засуджених за згвалтування (63%) (на першому місці), потім до засуджених за умисне тяжке тілесне ушкодження (47%) (на другому місці).

Потребує подальшого вдосконалення термінологія кримінального законодавства. Спеціальна наукова термінологія, на відміну від загальноживаної, повинна бути найбільш диференційованою. Щоб наука могла вирішити проблеми, що ставить практика, вона повинна мати достатній набір точних наукових понять [9, с. 32–38]. У кримінальному законі будь-який термін або поняття мають важливе принципове значення. Нерідко вони складають основу для чинного законодавства і практики його застосування, тому важливо було б у чинному Кримінальному кодексі України мати певний розділ у загальній частині, який би пропонував законодавче пояснення термінів і понять, що використовуються законом. Це викликано тим, що практика застосування кримінального законодавства потребує точного законодавчого визначення тих або інших кримінально-правових понять і термінів, що особливо стосуються злочинів, які вчиняються способом особливо жорстокого або жорстокого поводження, наприклад, мордування, завдання мук, знущання, тортури, катування, садизм, канібалізм тощо. У зв'язку з вищевикладеним пропонується уточнити термінологію КК України: доповнити Загальну частину кримінального законодавства самостійною главою, що передбачатиме тлумачення й роз'яснення найбільш значимих термінів й понять.

Певною мірою зазначені положення знайшли висвітлення в кримінальних кодексах деяких зарубіжних держав [10, с. 1–234; 11, с. 1–298; 12, с. 1–366; 13, с. 1–226; 14, с. 2–366].

Висновки. Враховуючи положення нашого дослідження і те, що в чинному кримінальному законодавстві будь-яка норма направлена на захист особи, її честі, гідності, охоронюваних законом прав і свобод людини [7, с. 2], внесемо також пропозиції щодо вдосконалення санкції деяких статей Особливої частини Кримінального кодексу України згідно з вимогами кримінальної політики в Україні на сучасному етапі розвитку нашої держави:

– санкцію ч. 2 ст. 121 викласти в такій редакції: «карається позбавленням волі від семи до дванадцяти років»;

– санкцію ч. 1 ст. 127 викласти в такому формулюванні: «карається позбавленням волі від п'яти до десяти років», а санкцію ч. 2 цієї ж статті: «карається позбавленням волі від семи до дванадцяти років»;

– санкцію ч. 2 ст. 365 Кримінального кодексу України викласти в такій редакції: «карається позбавленням волі від семи до дванадцяти років з позбавленням права займати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років»;

– санкцію ч. 2 ст. 434 Кримінального кодексу України викласти в такій редакції: «карається позбавленням волі на строк від чотирьох до десяти років»;
Зазначені пропозиції будуть відповідати високому рівню суспільної небезпечності досліджуваних злочинних діянь і особи винного у вчиненні зазначених злочинів, а також слугуватимуть їх запобіганню.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Хан-Магомедов Д.О. Некоторые обобщенные итоги изучения динамики применения наказания и жестокости судебной репрессии в СССР в 1946–1970 годах / Д.О. Хан-Магомедов. – В кн.: Научная информация по вопросам борьбы с преступностью. – М., 1973. – С. 31–32.
2. Прохоров Л.А. Санкции уголовного закона и практика назначения наказания / Л.А. Прохоров. – Труды ВЮЗИ. – М., 1976. – Т. 42. – 210 с.
3. Преступления, совершаемые с особой жестокостью (научный обзор результатов исследования) / НИИ Киевской высшей школы МВД СССР им. Ф.З. Дзержинского. – К., 1989. – 36 с.
4. Игнатов А.Н., Дьяченко А.П., Пономарев П.Г. Проблемы применения наказания за тяжкие преступления против личности / А.Н. Игнатов, А.П. Дьяченко, П.Г. Пономарев. – М., 1982. – 80 с.
5. Зыков В. Особая жестокость как обстоятельство, квалифицирующее убийство / В. Зыков // Советская юстиция. – 1969. – № 6. – С. 15–17.
6. Анашкин Г.З. Лишение свободы: теоретические и практические вопросы справедливости его назначения / Г.З. Анашкин – В кн.: Актуальные вопросы применения свободы и дополнительных наказаний. – М.: Юрид. лит. 1979. – С. 39.
7. Карпец И.И. Созидательная роль советского закона / И.И. Карпец // Правда. – 18.08.1978. – С. 6–7.
8. Ратинов А.Р., Михайлова О.Ю. Жестокость как правовая и нравственно-психологическая проблема / А.Р. Ратинов, О.Ю. Михайлова // Вопросы борьбы с преступностью. – Вып. 42. – М.: Юрид. лит., 1985. – С. 8–17.
9. Базылев Б.Т. Сущность санкций в советском праве / Б.Т. Базылев // Правоведение. – 1976. – № 5. – С. 2.
10. The Polish Penal Code / edited by candidate of law, assistant professor A.I. Lukashov, and D j, prof N. F. Kuznetsova introduction by candidate of law, assistant professor A. I. Lukashov and candidate of law E. A. Sarkisova, translated from Polish by D. A. Barilovitch. – St. Petersburg: “Yuridicheskyy Center Press”, 2001. – 234 p.
11. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A.I. Lukashov; introduction by Y.I. Aidarov. – St. Petersburg: “Yuridicheskyy Center – Press”, 2001. – 298 p.
12. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A.M. Serebrennikova. – St. Petersburg: “Yuridicheskyy Center – Press”, 2002. – 366 p.
13. THE JAPANESE PENAL CODE / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A. I. Korobeev. – St. Petersburg: «Yuridicheskyy Center – Press», 2002. – 226 p.
14. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn. V. Golik; translated from Norwegian A. V. Zhmenya. – St. Petersburg: «Yuridicheskyy Center – Press», 2002. – 366 p.

REFERENCES

1. *Han-Magomedov D.O.* Nekotorye obobshhennye itogi izuchenija dinamiki primeneniya nakazaniya j zhestokosti sudebnoj repressii v SSSR v 1946-1970 godah / D.O. Han-Magomedov. – V kn.: Nauchnaja informacija po voprosam bor'by s prestupnost'ju. – M., 1973. – S. 31–32.
2. *Prohorov L.A.* Sankcii ugolovnog zakona i praktika naznachenija nakazaniya / L.A. Prohorov. – Trudy VJuZI. – M., 1976. – T. 42. – 210 s.
3. Prestuplenija, sovershaemye s osoboj zhestokost'ju (nauchnyj obzor rezul'tatov issledovanija) / NII Kievskoj vysshej shkoly MVD SSSR im. F.Z. Dzerzhinskogo. – K., 1989. – 36 s.
4. *Ignatov A.N., D'jachenko A.P., Ponomarev P.G.* Problemy primeneniya nakazaniya za tjazhkie prestuplenija protiv lichnosti / A.N. Ignatov, A.P. D'jachenko, P.G. Ponomarev. – M., 1982. – 80 s.
5. *Zykov V.* Osobaja zhestokost' kak obstojatel'stvo, kvalificirujushhee ubivstvo / V. Zykov // Sovetskaja justicija. – 1969. – №6. – S. 15–17.
6. *Anashkin G.Z.* Lishenie svobody: teoreticheskie i prakticheskie voprosy spravedlivosti ego naznachenija / G.Z. Anashkin – V kn.: Aktual'nye voprosy primeneniya svobody i dopolnitel'nyh nakazanij. – M.: Jurid. lit. 1979. – S. 39.
7. *Karpec I.I.* Sozidatel'naja rol' sovetskogo zakona / I.I. Karpec // Pravda. – 18.08.1978. – S. 6–7.
8. *Ratinov A.R., Mihajlova O.Ju.* Zhestokost' kak pravovaja i npravstvenno-psiholoicheseskaja problema / A.R. Ratinov, O.Ju. Mihajlova // Voprosy bor'by s prestupnost'ju. – Vyp. 42. – M.: Jurid. lit., 1985. – S. 8–17.
9. *Bazylev B.T.* Sushhnost' sankcij v sovetskom prave / B.T. Bazylev // Pravovedenie. – 1976. – № 5. – S. 2.
10. The Polish Penal Code / edited by candidate of law, assistant professor A.I. Lukashov, and D j, prof N.F. Kuznetsova introduction by candidate of law, assistant professor A. I. Lukashov and candidate of law E.A. Sarkisova, translated from Polish by D. A. Barilovitch. – St. Petersburg: «Yuridichesky Center Press», 2001. – 234 p.
11. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A.I. Lukashov; introduction by Y. I. Aidarov. – St. Petersburg: «Yuridichesky Center – Press», 2001. – 298 p.
12. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A.M. Serebrennikova. – St. Petersburg: «Yuridichesky Center – Press», 2002. – 366 p.
13. THE JAPANESE PENAL CODE / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A. I. Korobeev. – St. Petersburg: «Yuridichesky Center – Press», 2002. – 226 p.
14. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn.V. Golik; translated from Norwegian A.V. Zhmenya. – St. Petersburg: «Yuridichesky Center – Press», 2002. – 366 p.

Матвійчук В.К. Індивідуалізація відповідальності та покарання за злочини, вчинені способом особливо жорстокого поводження: пропозиції і рекомендації щодо вдосконалення законодавства та практики застосування норм у зазначеному аспекті

У статті розглянуто теоретичні і практичні питання індивідуалізації відповідальності та покарання за злочини, вчинені способом особливо жорстокого поводження. Висвітлено результати дослідження судової практики у справах щодо злочинів, вчинених з ознаками особливо жорстокого поводження, зокрема, в аспекті суб'єктного складу злочинів, різновиду і тяжкості застосованих основних і додаткових покарань, вмотивованості обраного покарання, обґрунтованості застосування пом'якшувальних та обтяжуючих обставин. Проаналізовано результати інтерв'ювання групи суддів і працівників Департаменту виконання покарань щодо ефективності застосування основних і додаткових мір покарання за вчинення вказаних злочинів. Сформульовано пропозиції щодо удосконалення санкцій окремих статей Кримінального кодексу України.

Ключові слова: індивідуалізація відповідальності, покарання, злочин, особливо жорстоке поводження.

Матвейчук В.К. Индивидуализация ответственности и наказания за преступления, совершенные способом особенно жестокого обращения: предложения и рекомендации по совершенствованию законодательства и практики применения норм в указанном аспекте

В статье рассматривается вопрос индивидуализации ответственности и наказания за преступления, совершенные способом особенно жестокого обращения. Раскрыты результаты исследования судебной практики по делам о преступлениях, совершенных с признаками особо жестокого обращения, в частности, в аспекте субъектного состава преступлений, разновидности и тяжести примененных основных и дополнительных наказаний, мотивированности выбранного наказания, обоснованности применения смягчающих и отягощающих обстоятельств. Проанализированы результаты интервьюирования группы судей и сотрудников Департамента исполнения наказаний относительно эффективности применения основных и дополнительных наказаний за указанные преступления. Сформулированы предложения о внесении изменений в отдельные статьи Уголовного кодекса Украины.

Ключевые слова: индивидуализация ответственности, наказание, преступление, особенно жестокое обращение.

Matviychuk V. The Individualization of Responsibility and Punishment for Crimes, Committed in a Manner of Extremely Brutal Treatment: Suggestions and Recommendations for Improving the Legislation and Practical Application of Provisions in this Aspect

In this article theoretical and applied matters of the individualization of responsibility and punishment for crimes, committed in a manner of extremely brutal treatment, are researched. The results of a study of court practice on crimes, committed in a manner of extremely brutal treatment, inter alia its subject matter, sort and gravity of primary and additional punishments, their proper motivation, reasonableness of application of extenuating and aggravating circumstance etc., are demonstrated. The results of interviewing of a group of judges and employees of the Department of the Execution of Sentences on the matter of effectiveness of primary and additional punishments for the researched crimes are analyzed.

The suggestions for improving penal part of some articles of the Criminal Code of Ukraine are made.

Key words: *Individualization of Responsibility; Punishment; Crime; Extremely Brutal Treatment*

Стаття надійшла до редакції 12.09.2016

УДК 343

О.М. Oleinichuk

ANALYSIS OF SOCIAL AND LEGAL FACTORS, CONDITIONING CRIMINAL RESPONSIBILITY FOR GROUNDLESS NON-PAYMENT OF WAGES, STIPENDS, PENSIONS AND OTHER PAYMENTS ESTABLISHED BY LAW

О.М. Олейнічук

*здобувач кафедри кримінального права,
кримінології, цивільного та господарського права
ВНЗ «Національна академія управління»*

АНАЛІЗ ЧИННИКІВ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОБУМОВЛЕНОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА БЕЗПІДСТАВНУ НЕВИПЛАТУ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ, СТИПЕНДІЇ, ПЕНСІЇ ЧИ ІНШИХ УСТАНОВЛЕНИХ ЗАКОНОМ ВИПЛАТ

Постановка проблеми. Актуальність цього дослідження зумовлена тим, що з'ясування суті соціально-правової обумовленості злочину, передбаченого ст.175 КК України, є важливим як для теорії кримінального права, законотворчої діяльності, так і практики, адже зазначена норма має історичне, соціально-психологічне, кримінологічне (суспільна небезпечність, поширеність і латентність явища), порівняльно-правове, нормативне підґрунтя свого існування.

Частиною 7 ст. 43 Конституції України передбачено, що право на своєчасне одержання винагороди за працю захищається законом, ст. 46, що громадяни мають право на соціальний захист, ст. 53, що держава забезпечує надання державних стипендій та пільг учням і студентам [1]. Дослідження складу злочину невиклати заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат у зазначеному аспекті є досить важливим, адже в ст. 1 Кримінального кодексу України зафіксовано, що його завданням є правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності тощо [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Суттєвий внесок у дослідженні питань кримінальної відповідальності за злочин щодо невиклати заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат зробили П.П. Андрушко, А.П. Бабій, С.І. Бородін, Ю.С. Варанкіна, Ю.В. Гродецький, Н.Ю. Гронська, І.О. Зінченко, О.В. Кладков, Д.Л. Кокорін, Л.М. Кривоченко, А.С. Курманов, С.Я. Лихова, М.І. Мельник, О.В. Панкратова, Є.І. Соктоєва,

В.В. Топчій та ін. Проблемами заробітної плати та соціального забезпечення переймаються також міжнародні організації та спільноти [3; 4; 5; 6; 7].

У цілому питання соціальної обумовленості норм законодавства про кримінальну відповідальність досліджували Ю.В. Абакумова, Л.П. Брич, С.Б. Гавриш, Н.О. Гуророва, П.С. Дагель, Г.А. Злобін, М.Й. Коржанський, В.М. Кудрявцев, В.К. Матвійчук, В.О. Навроцький, О.О. Пащенко, П.Л. Фріс та ін.

Проблема соціально-правової обумовленості кримінальної відповідальності за злочин щодо невиплати заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат у вітчизняній кримінально-правовій літературі та юридичній науці розглядалась лише поверхнево, а тому це питання потребує більш глибокого наукового дослідження.

Мета статті полягає у всебічному аналізі визначених у попередньому нашому дослідженні чинників (принципів) соціально-правової обумовленості злочину, передбаченого ст. 175 КК України.

Основні результати дослідження. На підставі попередньо проведеного нами дослідження існуючих точок зору стосовно соціально-правової обумовленості кримінально-правових заборон та маючи достатні теоретичні напрацювання з цієї проблеми, слід звернути увагу на те, що всі вони не суперечать одна одній, а лише якісно доповнюють їх. Тому, не вдаючись у детальний аналіз різних концептуальних підходів до вирішення важливої і нагальної проблеми соціально-правової обумовленості правових норм (заборон), перспективними, на наш погляд, для теорії кримінального права та практики застосування норм права є підходи, що пов'язують її розв'язання з встановленням чинників соціально-правової обумовленості закону про кримінальну відповідальність [8, с. 21].

У пропонованому дослідженні розглянемо саме ті виділені нами чинники (принципи), які були підставою встановлення кримінальної відповідальності за злочин, передбачений ст. 175 КК України. Так, соціально-кримінологічний чинник визначає стан розвитку суспільних відносин, що забезпечують умови зі своєчасного одержання громадянами таких гарантованих державою виплат, як заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат, а також питому вагу означених цінностей у системі соціальних цінностей і рівень розвитку науки, об'єктом вивчення яких є аналізовані суспільні відносини. Для забезпечення кращого розгляду кримінально-правової заборони, передбаченої ст. 175 КК України, зазвичай найбільше значення має її відповідність соціальним і кримінологічним реаліям.

З'ясовуючи зміст поняття «соціальні і кримінологічні реалії», слід погодитися з думкою Ю.Е. Пудовкіна, що це питання належить до предмета філософії та методології соціальних наук, тому не може слугувати предметом даного дослідження. Все ж потрібно визнати, що однією із суттєвих характеристик соціальної науки виступає відносність і суб'єктивність будь-якого знання про суспільство і те, що вважається соціальною і кримінологічною реальністю для одного, водночас може бути сферою фантазії для іншого [9, с. 141]. Отже, проблема відповідності кримінально-правової заборони соціально-кри-

мінологічної реальності повинна бути трансформована у проблему уявлень про правову заборону, уявленням про суспільство, соціальну суть злочину, а, в нашому випадку, заборони, передбаченої ст. 175 КК України, і можливостях карного закону й протидії цьому злочину. Зазначену обставину не потрібно розуміти як відмову від сприйняття суспільства як реальної дійсності, як принципової непізнаності суспільства і ролі кримінального права в ньому (вона лише покликана підкреслити, що роздуми про соціально-кримінологічні передумови досліджуваної кримінально-правової норми (ст. 175 КК України) завжди з необхідністю мають визначатися й обмежуватися тими знаннями про суспільство, які доступні досліднику на даному рівні розвитку соціальних наук) [9, с. 341–342].

Вивчений нами досвід О.В. Панкратової щодо соціально-кримінологічної обумовленості досліджуваної нами відповідальності переконує, що в межах цього чинника можна виділити ще один – соціальної нетерпимості. Зазначене пояснюється тим, що як окремо взятих працівників, так і суспільство в цілому не задовольняє відповідний стан речей і вони вчиняють суперечки, страйки, масові акції протесту, інші дії, що дестабілізують суспільний порядок у країні, а тому мають бути вжиті заходи, які запобігають цьому, як мінімум, у передбаченні Законом кримінально-правової заборони [12, с. 31–52].

Вищезазначене дає змогу стверджувати, що нормативні положення ст. 175 КК України і злочин, передбачений нею, являють собою два взаємопов'язаних моменти одного і того ж соціального процесу, так званий випадок єдності і боротьби протилежностей [13, с. 11]. Відповідний елемент соціальної реальності знаходиться у взаємозв'язку з іншими соціальними феноменами, які є його передумовами або наслідками. Важливо підкреслити, що ст. 175 КК України в системі цих взаємозв'язків повинна розумітися (сприйматися) не стільки як генетичний фактор злочину – безпідставної невилати заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат, тобто як інструмент, що визнає це правопорушення в ранзі злочину і таким чином породжує його, а як явище (норма), викликане (породжене) від цього злочину, обумовлене ним [13, с. 12]. Саме такий підхід змушує нас визнати, що ст. 175 КК України є свого роду засобом реакції на описаний в ній злочин, покликаний до того ж охороняти суспільні відносини, що забезпечують умови своєчасного одержання громадянами таких гарантованих державою виплат, як заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат, шляхом запобігання посяганням на них. Очевидно, що ефективність ст. 175 КК України залежатиме від того, наскільки точно і конкретно будуть враховані причини цих злочинів при її конструюванні та реалізації, адже з'ясування обумовленості заборони має передбачати аналіз протиріч суспільного розвитку, що лежить в основі злочинної поведінки [13, с. 12].

При з'ясуванні питання про соціально-кримінологічну обумовленість злочину, передбаченого ст. 175 КК України, важливим є розуміння саме того, що причини цього злочину не обмежуються межами «злої волі» суб'єкта злочину, а включають широке коло обставин, впливати на які кримінальне право, враховуючи обмеженість засобів, що є в його розпорядженні, об'єктивно не в

змозі [13, с. 31]. В.М. Коган влучно підмітив, що як тільки злочинець перестає розглядатися як кінцева причина злочину, як тільки ретроспектива відходить до обставин, які формують поведінку, відразу ж кримінальне право усвідомлюється як недостатнє, як лише один із можливих засобів боротьби з діяннями, що є суспільно небезпечними [13, с. 31]. І з повною мірою зазначене стосується й злочину, що нами досліджується. Більш того, сам факт офіційного визнання шкідливого для суспільства правопорушення, в нашому випадку – безпідставної невилплати заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат, й конструювання ст. 175 КК України перетворюється лише в одну з ланок соціальної боротьби з цим злочином. Хоча наявність цього злочину визначає необхідність протидіяти йому, однак ще не зумовлює необхідність встановлення кримінально-правової заборони (ст. 175 КК України). Така заборона з'явилася лише у випадку, коли суспільним відносинам, яким заподіюється шкода внаслідок безпідставної невилплати заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат, стала завдаватися шкода і вона сприймалася як загроза їх нормального існування, що послужило достатнім приводом до застосування кримінальної кари. Варто погодитися з тим, що соціально-правовою обумовленістю норм, що встановлюють кримінальну відповідальність за вчинення суспільно-небезпечних діянь, передбаченого ст. 175 КК України, є небезпека завдання істотної шкоди суспільним відносинам унаслідок поведінки певної категорії людей (ця небезпечність детермінує передбаченою нормою склад злочину, вид і розмір покарання за його вчинення) [14, с. 15–16].

На переконання В.Д. Філімонова, небезпечність порушення суспільних відносин як безпосередньої обумовленості норм кримінального права, визначається двома групами явищ: 1) характером самих суспільних відносин, яким загрожує небезпека, їх станом; 2) обставинами, що характеризують безпосередньо джерело небезпеки (стан, структура, динаміка злочинності, її причини й умови, особа злочинця, що дозволяє визначати ці обставини як кримінологічні передумови кримінально-правової норми) [13, с. 18–19]. Ю.Е. Пудовкін зазначає, що у першій групі явищ, які визначають величину небезпеки, порушення суспільних відносин, містяться самі відносини, їх стан, а також ймовірні наслідки дезорганізації цих відносин для забезпечення безпечного і гармонійного розвитку особи, суспільства і держави, але, на переконання вченого, це питання потребує окремого аналізу [9, с. 148].

Із зазначеного випливає, що передумова криміналізації (соціально-правова обумовленість) кримінально-правової заборони, передбаченої ст. 175 КК України, полягає у наявності в діянні достатньо високого рівня суспільної небезпечності, а отже, є найголовнішим чинником криміналізації та має вирішальне значення для віднесення цього діяння до злочинного. Суспільна небезпека злочину безпідставної невилплати заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат відображає його сутність і свідчить «про заподіяння ним істотної шкоди або створення загрози завдання такої шкоди охоронюваним суспільним відносинам» [15, с. 30]. Це об'єктивна зовнішня риса цього злочину, а саме: реальне порушення суспільних відносин, що забез-

печують умови своєчасного одержання громадянами таких гарантованих державою виплат, як заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат. Наведене нами переконає, що виразником об'єктивності суспільної небезпеки діянь, передбачених ст. 175 КК України, є об'єктивний характер шкоди, яка ними заподіюється.

Слід зазначити, що в науковій літературі суспільна небезпека злочинного посягання визначається об'єктивними і суб'єктивними ознаками. Визначальними вважаються об'єктивні ознаки: об'єкт злочину; предмет злочину; об'єктивна сторона (небезпека та характер діяння, тяжкість заподіяної шкоди тощо) [15, с. 30]. Як бачимо, суспільна небезпека діяння, передбаченого ст. 175 КК України, визначається ще й тим, що воно порушує встановлені принципи і форми суспільного співжиття тощо.

Заслуговують на увагу проблеми криміналізації, адже суспільна небезпечність діяння залежить від способу його вчинення та від інтенсивності посягання [16, с. 24]. У цьому контексті цікавою є думка М.І. Панова, який слушно зауважує, що спосіб вчинення злочинів відображає якісну своєрідність виконання посягання і багато в чому визначає характер шкоди, що може бути заподіяна суспільним відносинам, а інтенсивність способу значною мірою позначається на інтенсивності посягання в цілому, що безпосередньо впливає на розмір завданої шкоди, а через неї – на тяжкість наслідків, які настали [17, с. 127–143].

Слід зауважити, що суспільну небезпечність злочину, передбаченого ст. 175 КК України, зумовлюють і суб'єктивні ознаки, але їх вплив відбувається не безпосередньо, а через об'єктивні ознаки, формуючи зміст діянь особи, яка їх вчиняє [18, с. 100]. Так, одним із критеріїв, що дає змогу оцінити ступінь суспільної небезпеки злочину безпідставної невивплати заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат, слугує характеристика суб'єкта такого посягання – спеціального суб'єкта. Ознаки суб'єкта цього злочину впливають на оцінку ступеня небезпеки цього діяння, тому ними можуть бути вік, службове становище, стійкість злочинної установки (судимість) тощо.

Отже, враховуючи вищезазначене, можна зробити висновок про те, що рівень суспільної небезпеки цього злочину є цілком достатнім для криміналізації таких діянь, які передбачені ст. 175 КК України.

Сутність відносної поширеності діяння як другої передумови криміналізації (соціальної обумовленості) норми (ст. 175 КК України) полягає в тому, що діяння, яке криміналізується, повинно бути, з одного боку, достатньо поширеним, тобто мати загальносоціальні закономірності, з іншого – не повинно бути надто розповсюдженим. У науковій літературі загальноприйнято виділяти верхню та нижню межу криміналізації, що також властиво і для досліджуваного нами злочину (значення нижньої межі цього процесу полягає в тому, що такі діяння повинні бути відносно поширеними) [10, с. 218].

Що стосується злочину, передбаченого ст. 175 КК України, поширеність якого є очевидною, то слід наголосити, що така форма асоціальної поведінки не є випадковою чи одиничною. Але дещо складнішою є оцінка відповідності

цього злочину верхній межі криміналізації, зокрема її стану, що потребує додаткового аналізу.

Наука кримінального права та кримінологічна наука стверджують, що марно криміналізувати те, що вже стало масовою повсякденністю [19, с. 16]. Серед криміналістів панує думка, яка підтверджує зазначену тезу, що криміналізація за «запитом» заперечує відразу три принципи кримінально-правової політики, а саме: принцип врахування (відповідності) кримінально-правової політики соціально-правовій психології, тому що такий закон не сприймається як відповідний і доцільний, суперечить принципу економії кримінально-правової репресії, до відповідальності притягується невинувато велике число громадян, до того ж це суперечить принципу невідворотності кримінальної відповідальності, оскільки такий закон перестає застосовуватися на практиці [11, с. 20–21]. За умови, що злочин, передбачений ст. 175 КК України, став би повсякденним явищем для значної частини населення України, визначення такої поведінки як злочинної призвело б, по-перше, до дискредитації кримінально-правової заборони, оскільки органи кримінальної юстиції не мали б реальної можливості забезпечити його виконання; по-друге, до розмивання меж між злочинною і незлочинною поведінкою, оскільки фактично значна частина членів суспільства була б визнана злочинцями [10, с. 217–218]. Але для злочину, передбаченого ст. 175 КК України, цього не сталося.

Отже, безпідставна невіплата заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат (у розумінні ст. 175 КК України) перебуває у наведених межах: вона має хоча і незначну, але тенденцію до поширення, її прояви не є поодинокими й випадковими і, водночас, їх не можна віднести до загально використовуваних.

Сутність такої передумови криміналізації, як помірність позитивних і негативних наслідків криміналізації полягає у домінуванні позитивних соціальних результатів застосування норм, передбачених ст. 175 КК України, над негативними соціальними наслідками, які неминуче настають від криміналізації тих чи інших діянь [10, с. 220–224].

У переліку передумов криміналізації (соціально-правової обумовленості кримінально-правової заборони, передбаченої ст. 175 КК України) йдеться також про кримінально-політичну адекватність цього процесу, яка містить вимоги щодо її відповідності основним напрямкам соціальної та кримінально-правової політики держави Україна, а рівно й характеру правосвідомості та стану громадської думки. Слід зазначити, що інститут криміналізації суспільно-небезпечних діянь є однією із складових кримінально-правової політики держави, у рамках якого формулюються вихідні вимоги боротьби зі злочинністю з допомогою розробки та реалізації широкого кола попереджувальних заходів створення і застосування правових норм матеріального, процесуального і кримінально-виконавчого права, що встановлюють криміналізацію і пеналізацію, а коли у цьому є потреба – декриміналізацію і депеналізацію діянь [20, с. 49].

Але не все так однозначно. Так, А.Ф. Зелінський, заперечуючи політичну домінанту в процесах криміналізації діянь, наполягає на тому, що проблема

криміналізації й декриміналізації, посилення та пом'якшення санкцій за деякі види злочинів повинні вирішуватись не в руслі політики, що постійно змінюється, а відповідно до визнаних у цивілізованому суспільстві загальнолюдських моральних цінностей, принципів гуманізму, справедливості, законності та милосердя [21, с. 15–16]. Це означає, що чіткі визначені чинники соціальної обумовленості кримінально-правових заборон, а також критерії криміналізації повинні безповоротно припинити практику штучного створення нових злочинів, оскільки діяння мають власну правову природу, яку повинен виразити, а не створити законодавець, а протилежне приведе до того, що покарання застосовуватиметься без злочину, буде відбуватися державне свавілля, безглуздо посилюватиметься репресія [22, с. 70].

Розглядаючи кримінально-політичну адекватність криміналізації злочину, передбаченого ст. 175 КК України, потрібно враховувати те, що кримінально-правові норми, передбачені зазначеною статтею, що встановлюють кримінальну відповідальність за безпідставну не виплату заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат, зважаючи на їх бланкетність, є частиною кримінально-правової політики держави Україна, яка є системою принципів, підходів та заходів і визначає ставлення держави, а також суспільства до досліджуваної сфери. Правильно розроблена і впроваджена кримінально-правова політика має призвести до істотного поліпшення ситуації й створить можливість зменшити негативний вплив на стан досліджуваних відносин.

Нормативний чинник відображає обумовленість кримінально-правової охорони заборони, передбаченої ст. 175 КК України, нормами Конституції України та іншими галузями законодавства у вказаній сфері. Важливе значення має аналіз нормативного чинника, який пов'язує аналізоване діяння з кримінально-правовою заборonoю. Цей чинник визначається нормами Конституції України. Так, у ст. 3 Основного Закону наголошується, що «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [1]. Крім того, частиною 7 ст. 43 Конституції України передбачено, що право на своєчасне одержання винагороди за працю захищається законом, а ст. 46 – що громадяни мають право на соціальний захист; ст. 53 – що держава забезпечує надання державних стипендій та пільг учням і студентам [1]. Важливо підкреслити, що ст. 8 Основного Закону визначає, що Конституція «має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй» [1]. Ці норми (чинники) Конституції України визначають вимоги внутрішньої логічної несуперечливості, заборони передбаченої ст. 175 КК України. Це системно-правова обумовленість (передумова криміналізації) з'явлення норми, що передбачає кримінальну відповідальність за безпідставну не виплату заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат. Тобто це найважливіша передумова, а саме: передумова конституцій-

ної адекватності, системно-правової несуперечливості криміналізації зазначеного нами діяння. Зміст *принципу конституційної адекватності*, на наш погляд, полягає в тому, що Конституція України відповідно до ст. 8 має найвищу юридичну силу, а закони та інші нормативні акти приймаються на підставі Конституції України і мають відповідати їй [1]. Аналогічні положення закріплені і в кримінальному законодавстві, зокрема, у ч. 1 ст. 3 КК зазначається, що Кримінальний кодекс ґрунтується на Конституції України, а в ст. 1 цього Кодексу зафіксовано, що його завданням є правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності тощо [2].

Оцінюючи характер конституційного регулювання та забезпечення своєчасного одержання громадянами таких гарантованих державою виплат, як заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат, можна стверджувати, що ці питання займають вагомe місце у тексті Основного Закону України як серед основних засад Конституційного ладу України, так і серед інших положень, що стосуються прав і свобод людини і громадянина.

Таким чином, забезпечення кримінально-правовими засобами своєчасного одержання громадянами таких гарантованих державою виплат, як заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат відповідає передумові конституційної адекватності.

Сутність нормативного чинника існування кримінально-правової заборони, передбаченої ст. 175 КК України, а саме: системно-правової несуперечливості криміналізації цього діяння полягає в з'ясуванні міжгалузевого характеру охорони суспільних відносин, що забезпечують умови із захисту своєчасного одержання громадянами таких гарантованих державою виплат, як заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат, несуперечливою частиною якого є кримінально-правова охорона досліджуваних відносин від злочинного посягання цього злочину.

Дослідження правових норм, передбачених ст. 175 КК України, переко­нує, що законодавець надає перевагу бланкетній диспозиції, що в цілому від­повідає частковій тенденції розвитку чинного законодавства. Про бланкет­ність диспозиції ст. 175 КК України свідчить відсутність у ній конкретного змісту за наявності посилань на норми інших галузей законодавства і (або) інші нормативні правові акти, в яких цей зміст розкривається [2; 23, с. 245]. Так, кримінально-правові норми, передбачені ст. 175 КК України, вказують на діяння (об'єктивну сторону), тобто на дію, бездіяльність, місце вчинення злочину, час і спосіб вчинення злочину, але предмет представлений бланкетно. Зважаючи на це, його конкретизація має здійснюватися за допомогою трудового законодавства, законодавства стосовно соціальних виплат (пенсій, стипендій та інших виплат тощо). Це також свідчить про таку обумовленість ст. 175 КК України і зазначених нормативних актів, як системно-правової несуперечливості, а отже, й обумовленості криміналізації діяння, що нами аналізується.

Зазначене дозволяє зробити висновок про те, що ст. 175 КК України зна­ходиться в єдиному блоці з багатьма нормами законодавства, одні з яких регу-

люють позитивні відносини у досліджуваній сфері, інші - встановлюють відповідальність за порушення цих відносин.

Етичний чинник соціальної обумовленості кримінально-правової заборони, передбаченої ст. 175 КК України. Цей чинник є важливою обставиною, що обґрунтовує можливість, зміст і якість кримінально-правової заборони, передбаченої ст. 175 КК України, а також свідчить про дотримання етичних норм при їх конструюваннях і застосуваннях. Зазначена проблема безпосередньо пов'язана з проблемою вибору цінностей і нормативів, якими повинна бути обумовлена і яким має відповідати.

Слід зазначити, що в науці кримінального права загальновизнаним є те, що ефективність кримінально-правової політики безпосередньо залежить від того, наскільки при її реалізації враховується система культурних цінностей і якщо ця відповідність не дотримується, суспільство, яке має неузгоджені кримінально-правову політику із системою культурних цінностей, стає в цій справі не союзником держави, а скоріше, її противником, що робить безглуздою спробу держави боротися зі злочинністю, у тому числі і зі злочином, передбаченим ст. 175 КК України [24, с. 35]. Варто зрозуміти, що неможливо широко мобілізувати громадян на боротьбу зі злочинністю, якщо населення не дотримується тих критеріїв оцінки діянь як злочинних, які прийняті законодавцем [23, с. 36]. Криміналізація діянь, внесення інших змін у норми кримінального закону повинні супроводжуватися аналізом культурних цінностей, що поставлені під охорону [24, с. 54]. Саме норми моралі визначають заборони, які передбачені ст. 175 КК України.

Взаємодія моралі і кримінально-правової заборони була предметом обговорення на Х ювілейній науково-практичній конференції «Україна у стані перманентного вибору: духовно-культурні, соціально-економічні та політико-правові стратегії» [25]. У кримінальній науці це питання традиційно висвітлюється та обговорюється в сенсі моральних меж покарання як головного засобу кримінально-правового впливу на особу [26, с. 20]. На думку С.В. Познишева, це перше основне питання, з яким наука кримінального права повинна починати свої побудови і від вирішення якого залежить саме її існування [26, с. 21]. Якщо йдеться про виміри покарання (благо чи зло), то вибір повинен бути очевидним [26, с. 21], в тому числі і за злочин, передбачений ст. 175 КК України. Ми також визнаємо, що покарання – це зло, застосуванням якого держава, в особі відповідних органів, намагається мінімізувати, подолати або вирішити проблему злочинності. Зазначену тезу поділяють фахівці з етики, які стверджують, що покарання – це завжди позбавлення, обмеження, страждання, які одні люди завдають іншим, водночас воно містить моральні характеристики, а тому може бути зараховане до зла [26, с. 14]. Слід зазначити, що етичне обґрунтування покарання утверджується через цілі, які повинні бути досягнуті внаслідок його застосування. Його етичною основою виступає ідея загального блага, яке захищається й охороняється шляхом обмеження інтересів окремих осіб, і якщо за основу ставиться індивідуально-попереджувальна мета покарання, то воно виправдовується необхідністю морального удосконалення особи [27, с. 10]. Погоджуючись з тим, що покарання може вважатися

морально виправданим тільки в тому випадку, коли воно розглядається як засіб досягнення моральних цілей [9, с. 160], ми вважаємо, що зазначене беззаперечно відноситься і до нашого випадку. Отже, мораль здатна детермінувати окремі види кримінально-правових заборон, у тому числі і передбачені ст. 175 КК України.

Культурно-історичний чинник соціальної обумовленості кримінально-правової заборони, передбаченої ст. 175 КК України. Варто зазначити, що кримінально-правова заборона має також розглядатися як продукт історії і культури конкретного суспільства (вона завжди культурно-історично обумовлена). Як зазначає Ю.Е. Пудовкін, кримінально-правова заборона сягає своїм генетичним корінням в табу і звичаї, які вироблялися як форми реакції соціуму на шкідливу поведінку деяких її членів, і які були покликані до того, щоб забезпечити необхідні для виживання і розвитку суспільства підпорядкування одних осіб інтересам колективу [9, с. 169]. Тому в сучасних умовах відбувається підкорення (підпорядкування) особи, що вчиняє злочин, передбачений ст. 175 КК України, цьому закону через реалізацію такої міри, як покарання.

Як бачимо, культурно-історичний чинник може бути оптимальним у відповідних умовах розвитку суспільства, у кожний конкретний відрізок часу та завдяки зміні змісту досліджуваної нами кримінально-правової заборони.

Отже, зазначений чинник, обумовлюючи кримінально-правову заборону безпідставної невиклати заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат, включає в себе вказані вище чинники (передумови) і розглядає їх зі змінами на час прийняття досліджуваних норм з точки зору поступального об'єктивно обумовленого певними відрізками історії та суспільно-економічними формаціями.

Міжнародно-правовий чинник соціальної обумовленості кримінально-правової заборони, передбаченої ст. 175 КК України. Серед чинників досліджуваної нами заборони провідне місце займають саме міжнародно-правові акти, дозвіл на застосування яких ратифікувала Верховна Рада України. У цьому сенсі потрібно зосередити увагу на тому, що загальноєвропейські принципи і норми міжнародного права, значимість яких зростає в наш час, мають пріоритет над національним законодавством, а тому відповідність кримінального права України міжнародно-правовим стандартам, в тому числі і заборон, передбачених ст. 175 КК України, забезпечує:

міжнародне політико-правове визнання кримінально-правової системи України, а отже, і кримінально-правових заборон, в тому числі передбачених ст. 175 КК України;

можливість організації ефективного міжнародного співробітництва в кримінально-правовій протидії безпідставній невиклаті заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат;

належну якість національних кримінально-правових норм, зокрема передбачених ст. 175 КК України і практики їх застосування, відповідність кримінального права та зазначеної норми високим міжнародним стандартам [9, с. 161].

У юридичній літературі пропонується класифікація міжнародно-правових норм, що безпосередньо стосуються чинного кримінального законодавства України: 1) норми, що складають у своїй сукупності стандарти прав людини (гуманітарний стандарт); 2) норми, що складають стандарт безпеки (сюди відносяться і ті, що гарантують своєчасне одержання громадянами таких виплат, як заробітна плата, стипендії, пенсії чи інші установлені законом виплати) [9, с. 161].

Слід зазначити, що зазначені положення міжнародного права узгоджуються між собою, оскільки дотримання гуманітарних вимог немислиме без забезпечення гарантій із своєчасного одержання громадянами таких виплат, як заробітна плата, стипендія, пенсія чи інші установлені законом виплати, які засновані на дотриманні стандартів прав людини [9, с. 161]. Така диференціація дозволяє проаналізувати міжнародну обумовленість такої заборони, яка передбачена ст. 175 КК України.

Отже, чинні міжнародно-правові акти стверджують легітимність обмеження прав людини за допомогою покарання, в тому числі і передбаченого санкціями ст. 175 КК України, та мають під собою міцний міжнародно-правовий фундамент, що: 1) містить стандарти легітимності покарання – приписи відносно суб'єкта та підстав і меж такого обмеження (лише держава має право згідно з чинним законодавством вчиняти такі обмеження в особі її компетентних органів); 2) передбачає положення, що тільки державі належить виключне повноваження на обмеження прав і свобод людини при їх гарантуванні та формуванні в законі, як і в нашому випадку, і застосуванні кримінально-правової заборони; 3) враховуючи специфіку структури кримінально-правової заборони, передбаченої ст. 175 КК України, дає підстави констатувати, що міжнародно-правові вимоги, дотримання яких її легітимізують, звернені як до змісту забороненої поведінки, так і до санкції; 4) будь-яке порушення прав людини в рамках так званих вертикальних відносин особа – держава, як будь-яке посягання, у тому числі зі сторони приватних осіб в рамках так званих горизонтальних відносин людина – людина, правомірно слід розглядати як протиправну поведінку, що допускає кримінально-правову реакцію; 5) будь-які обмеження прав людини можуть складати зміст покарання [9, с. 163–168].

Про те, що міжнародно-правовий чинник соціальної обумовленості кримінально-правової заборони, передбаченої ст. 175 КК України, посідає також визначне місце серед наведених чинників, свідчать статті автора цього дослідження, що були присвячені цій проблемі [28; 29].

Висновок. Проведений вище всебічний аналіз визначених у попередньому нашому дослідженні чинників (принципів) соціально-правової обумовленості кримінальної відповідальності за ст. 175 КК України (соціально-кримінологічного, конституційної адекватності, нормативно-правового, етичного, культурно-історичного, міжнародно-правового), по-перше, довів необхідність збереження у КК України зазначеної норми, а, по друге зумовив напрямки її удосконалення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 року (із змінами та доповненнями) // Урядовий кур'єр від 13.07.1996. – № 129–130.
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 №2341-III (із змінами та доповненнями) // Голос України від 19.06.2001. – № 107.
3. ICFTU Campaign on the Non-Payment of Wages in Russia. – Access mode: <http://www.warwick.ac.uk/fac/soc/complabstuds/russia/campaign.doc>.
4. ILO. International Labour Conference. Session (91;2003;Geneva) [Reports]. – Geneva : ILO, 2003. Report 3 (P. 1B) : Protection of Wages: Standards and safeguards relating to the payment of labour remuneration. – Geneva : ILO, 2003. – 346 p. – ISBN 92-2-112874-1.
5. World social protection report 2014-15 : building economic recovery, inclusive development and social justice / International Labour Organization. – Geneva: ILO, June 2014. – xxv, 336 S. : Tab., graph. Darst., Lit. S. 315-336. – ISBN 978-92-2-128660-8.
6. Global Wage Report 2014/15. ILO. Inclusive Labour Markets, Labour Relations and Working Conditions Branch / International Labour Organization. – Geneva: ILO, 05 December 2014. – 132 S. – ISBN 978-92-2-128664-6.
7. Convention concerning the Protection of Wages, 1949, No.95 (Entry into force: 24 Sep 1952) / Adoption: Geneva, 32nd ILC session (01 Jul 1949) – Status: Up-to-date instrument (Technical Convention). – Access mode: http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C095#A27.
8. *Борисов В.И.* Основные проблемы охраны безопасности производства в уголовном законодательстве Украины: автореф. дис. ... юрид. наук: спец. 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право / В.И. Борисов. – Х., 1993. – 34 с.
9. *Пудовкин Ю.Е.* Учение об основах уголовного права: [лекции]. – М.: Юрлитинформ, 2012. – 240 с.
10. Основания уголовно-правового запрета: криминализация и декриминализация / Под ред. В.Н.Кудрявцева, А.М.Яковлева. – М. : Наука, 1982. – 304 с.
11. *Фріс П.Л.* Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми: Монографія / П.Л. Фріс. – К.: Атіка, 2005. – 332 с.
12. *Панкратова О.В.* Невыплата заработной платы, пенсий, стипендий, пособий и иных выплат (ст. 145¹ УК РФ) : уголовно-правовой и криминологический аспекты : диссертация ... кандидата юридических наук : 12.00.08 / Панкратова Ольга Васильевна; [Место защиты: Моск. гос. юрид. акад. им.О.Е. Кутафина]. – Краснодар, 2012. – 192 с.
13. *Коган В.М.* Социальный механизм уголовно-правового воздействия / В.М. Коган. – М.: Изд-во «Наука», 1983. – 184 с.
14. *Филимонов В.Д.* Криминологические основы уголовного права / В.Д. Филимонов. – Томск: Изд-во Томского ун-та, 1981. – 156 с.
15. *Марцева А.И.* Диалектика и вопросы теории уголовного права / А.И. Марцева. – Красноярск : Изд-во Красноярск. ун-та, 1990. – 86 с.
16. *Сабитов Р.А.* Общественная опасность как критерий криминализации / Р.А. Сабитов // Актуальные проблемы криминализации и декриминализации общественно опасных деяний: Сб. научных трудов. – Омск: Изд-во Омской высшей школы милиции, 1980. – С. 20–25.

17. *Панов Н.И.* Способ совершения преступления и уголовная ответственность / Н.И.Панов. – Харьков: Вища школа, 1982. – 161 с.
18. *Кудрявцев В.Н.* Объективная сторона преступления / В.Н. Кудрявцев. – М.: Госюриздат, 1960. – 244 с.
19. *Лунеев В.В.* Преступность XX века. Мировые, региональные и российские тенденции / В.В. Лунеев; предисл. В.Н. Кудрявцева. – М.: НОРМА, 1997. – 525 с.
20. *Загородников Н.И.* Направление изучения советского уголовного права / Н.И. Загородников, Н.А. Стручков // Сов. государство и право. – 1981. – №7. – С. 48–56.
21. *Зелинский А.Ф.* Криминальная психология: [науч. практ. изд.] / А.Ф. Зелинский. – К. : Юринком Интер, 1999. – 240 с.
22. *Вицин С.Е.* О научно-правовых предпосылках ограничения преступности как негативно отклоняющегося поведения / С.Е. Вицин [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://sartraccc.ru/i.php?oper=read_file&filename=Pub/vicin%2823-05-05%29.htm.
23. *Гаухман Л.Д.* Квалификация преступлений: закон, теория практика / Л.Д. Гаухман. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : А.О. «Центр. Юр. Инфор.», 2003. – 448 с.
24. *Познышев С.В.* Основные начала науки уголовного права / С.В. Познышев. – М., 1907. – 234 с.
25. *Олейничук О.М.* Невиплата заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат як аморальне явище // Україна у стані перманентного вибору: духовно-культурні, соціально-економічні та політико-правові стратегії: Матеріали Х ювілейної науково-практичної конференції. – К.: Національна академія управління, 2011. – С. 239–241.
26. *Блюхер А.Ф.* Этические основания и аргументы в теориях правового наказания: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 – уголовное право и криминология: уголовно-исполнительное право / А.Ф. Блюхер. – Москва, 2009. – 22 с.
27. *Бундаева О.А.* Нравственные основания наказания: автореф. дис. канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 – уголовное право и криминология: уголовно-исполнительное право / О.А. Бундаева. – Саранск, 2009. – 21 с.
28. *Олейничук О.М.* Невиплата заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат у контексті Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод // Актуальні питання захисту прав людини в контексті Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: Тези доповідей учасників всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених [«Актуальні питання захисту прав людини в контексті Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод»], (Київ, 4 листопада 2011 року). – К.: Часопис Академії адвокатури України, 2011. – №13(4).– С. 30–31.
29. *Олейничук О.М.* Європейські механізми захисту, що діють на території України щодо невивиплати заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат // Громадська взаємодія як екзистенція демократичного суспільства : Матеріали XIII науково-практичної конференції. – К.: ВНЗ «Національна академія управління», 2013. – С. 238–240.

REFERENCES

1. Konstytutsiia Ukrainy: pryiniata Verkhovnoiu Radoiu Ukrainy 28 chervnia 1996 roku (iz zminamy ta dopovnenniamy) // Uriadovi kurier vid 13.07.1996. – №129–130.

2. Kryminalnyi kodeks Ukrainy vid 05.04.2001 №2341-III (iz zminamy ta dopovnenniamy) // Holos Ukrainy vid 19.06.2001. – №107.
3. ICFTU Campaign on the Non-Payment of Wages in Russia. – Access mode: <http://www.warwick.ac.uk/fac/soc/complabstuds/russia/campaign.doc>.
4. ILO. International Labour Conference. Session (91;2003;Geneva) [Reports]. – Geneva : ILO, 2003. Report 3 (P. 1B) : Protection of Wages: Standards and safeguards relating to the payment of labour remuneration. – Geneva : ILO, 2003. – 346 p. – ISBN 92-2-112874-1.
5. World social protection report 2014-15 : building economic recovery, inclusive development and social justice / International Labour Organization. – Geneva: ILO, June 2014. – xxv, 336 S. : Tab., graph. Darst., Lit. S. 315-336. – ISBN 978-92-2-128660-8.
6. Global Wage Report 2014/15. ILO. Inclusive Labour Markets, Labour Relations and Working Conditions Branch / International Labour Organization. – Geneva: ILO, 05 December 2014. – 132 S. – ISBN 978-92-2-128664-6.
7. Convention concerning the Protection of Wages, 1949, No.95 (Entry into force: 24 Sep 1952) / Adoption: Geneva, 32nd ILC session (01 Jul 1949) – Status: Up-to-date instrument (Technical Convention). – Access mode: http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C095#A27.
8. *Borisov V.I.* Osnovnye problemy ohrany bezopasnosti proizvodstva v ugovolnom zakonodatel'stve Ukrainy: avtoref. dis...jurid. nauk: spec. 12.00.08 – ugovolnoe pravo i kriminologija; ugovolno-ispolnitel'noe pravo / V.I.Borisov. – H., 1993. – 34 s.
9. *Pudovkin Ju.E.* Uchenie ob osnovah ugovolnogo prava: [lekci]. – M.: Jurlitinform, 2012. – 240 s.
10. Osnovaniya ugovolno-pravovogo zapreta: kriminalizacija i dekriminalizacija / Pod red. V.N.Kudrjavceva, A.M.Jakovleva. – M. : Nauka, 1982. – 304 s.
11. *Fris P.L.* Kryminalno-pravova polityka Ukrainskoj derzhavy: teoretychni, istorychni ta pravovi problemy: Monohrafiia / P.L. Fris. – K.: Atika, 2005. – 332 s.
12. *Pankratova O.V.* Nevyplata zarabotnoj platy, pensij, stipendij, posobij i inyh vyplat (st. 145¹ UK RF) : ugovolno-pravovoj i kriminologicheskij aspekty : dissertacija ... kandidata juridicheskikh nauk : 12.00.08 / Pankratova Ol'ga Vasil'evna; [Mesto zashhity: Mosk. gos. jurid. akad. im.O.E.Kutafina]. – Krasnodar, 2012. – 192 s.
13. *Kogan V.M.* Social'nyj mehanizm ugovolno-pravovogo vozdejstvija / V.M. Kogan. – M.: Izd-vo «Nauka», 1983. – 184 s.
14. *Filimonov V.D.* Kriminologicheskie osnovy ugovolnogo prava / V.D. Filimonov. – Tomsk: Izd-vo Tomskogo un-ta, 1981. – 156 s.
15. *Marceva A.I.* Dialektika i voprosy teorii ugovolnogo prava / A.I. Marceva. – Krasnojarsk : Izd-vo Krasnojarsk. un-ta, 1990. – 86 s.
16. *Sabitov R.A.* Obshhestvennaja opasnost' kak kriterij kriminalizacii / R.A. Sabitov // Aktual'nye problemy kriminalizacii i dekriminalizacii obshhestvenno opasnyh dejanij: Sb. nauchnyh trudov. – Omsk: Izd-vo Omskoj vysshej shkoly milicii, 1980. – S. 20,25.
17. *Panov N.I.* Sposob sovershenija prestuplenija i ugovolnaja otvetstvennost' / N.I.Panov. – Har'kov: Vyshcha shkola, 1982. – 161 s.
18. *Kudrjavcev V.N.* Obektivnaja storona prestuplenija / V.N. Kudrjavcev. – M.: Gosjurizdat, 1960. – 244 s.
19. *Lunev V.V.* Prestupnost' XX veka. Mirovye, regional'nye i rossijskie tendencii / V.V. Lunev; predisl. V.N. Kudrjavceva. – M.: NORMA, 1997. – 525 s.
20. *Zagorodnikov N.I.* Napravlenie izuchenija sovetskogo ugovolnogo prava / N.I. Zagorodnikov, N.A. Struchkov // Sov. gosudarstvo i pravo. – 1981. – №7. – S. 48–56.

21. *Zelinskij A.F.* Kriminal'naja psihologija: [nauch. prakt. izd.] / A.F. Zelinskij. – K. : Jurinkom Inter, 1999. – 240 s.

22. *Vicin S.E.* O nauchno-pravovyh predposylkah ogranichenija prestupnosti kak negativno otklonjajushhegosja povedenija / S.E. Vicin [Jelektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: http://sartraccc.ru/i.php?oper=read_file&filename=Pub/vicin%2823-05-05%29.htm.

23. *Gauhman L.D.* Kvalifikacija prestuplenij: zakon, teorija praktika / L.D. Gauhman. – [2-e izd., pererab. i dop.]. – M. : A.O. «Centr. Jur. Infor.», 2003. – 448 s.

24. *Poznyshev S.V.* Osnovnye nachala nauki ugolovnogogo prava / S.V. Poznyshev. – M., 1907. – 234 s.

25. *Olieinichuk O.M.* Nevyplata zarobitnoi platy, stypendii, pensii chy inshykh ustanovlenykh zakonom vyplat yak amoralne yavvyshe // Ukraina u stani permanentnoho vyboru: dukhovno-kulturni, sotsialno-ekonomichni ta polityko-pravovi stratehii: Materialy X yuvileinoi naukovo-praktychnoi konferentsii. – K.: Natsionalna akademiia upravlinnia, 2011. – S. 239–241.

26. *Bljuher A.F.* Jeticheskie osnovanija i argumenty v teorijah pravovogo nakazanija: avtoref. dis. ... kand. jurid. nauk: spec. 12.00.08 – ugolovnoe pravo i kriminologija: ugolovno-ispolnitel'noe pravo / A.F. Bljuher. – Moskva, 2009. – 22 s.

27. *Bundaeva O.A.* Nравstvennye osnovanija nakazanija: avtoref. dis. kand. jurid. nauk: spec. 12.00.08 – ugolovnoe pravo i kriminologija: ugolovno-ispolnitel'noe pravo / O.A. Bundaeva. – Saransk, 2009. – 21 s.

28. *Olieinichuk O.M.* Nevyplata zarobitnoi platy, stypendii, pensii chy inshykh ustanovlenykh zakonom vyplat u konteksti Konventsii pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod // Aktualni pytannia zakhystu prav liudyny v konteksti Konventsii pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod: Tezy dopovidei uchasnykiv vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii studentiv, aspirantiv ta molodykh vchenykh [«Aktualni pytannia zakhystu prav liudyny v konteksti Konventsii pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod»], (Kyiv, 4 lystopada 2011 roku). – K.: Chasopys Akademii advokatury Ukrainy, 2011. – № 13(4). – S. 30–31.

29. *Olieinichuk O.M.* Yevropeiski mekhanizmy zakhystu, shcho diit na terytorii Ukrainy shchodo nevyplaty zarobitnoi platy, stypendii, pensii chy inshykh ustanovlenykh zakonom vyplat // Hromadska vzaiemodiia yak ekzystentsiia demokratychnoho suspilstva : Materialy XIII naukovo-praktychnoi konferentsii. – K.: VNZ «Natsionalna akademiia upravlinnia», 2013. – S. 238–240.

Олейнічук О.М. Аналіз чинників соціально-правової обумовленості кримінальної відповідальності за безпідставну не виплату заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат

У статті досліджуються чинники соціально-правової обумовленості злочину, передбаченого статтею 175 Кримінального кодексу України. Автор детально досліджує існуючі погляди на соціально-правову обумовленість злочину. Критично оцінює їх, указує на відмінність соціальної обумовленості злочину, передбаченого статтею 175 Кримінального кодексу України, від підстав криміналізації та декриміналізації суспільно-небезпечних діянь.

Ключові слова: соціально-правова обумовленість, кримінально-правова заборона, критерії, чинники, принципи, склад злочину, не виплати, заробітна плата, стипендія, пенсія, інші установлені законом виплати, соціальний захист.

Олейничук А.Н. Анализ факторов социально-правовой обусловленности уголовной ответственности за безосновательную невыплату заработной платы, стипендии, пенсии или других установленных законом выплат

В статье исследуются факторы социально-правовой обусловленности преступления, предусмотренного статьей 175 Уголовного кодекса Украины. Автор подробно исследует существующие взгляды на социально-правовую обусловленность преступления. Критически оценивая их, указывает на различие социальной обусловленности преступления, предусмотренного статьей 175 Уголовного кодекса Украины, от оснований криминализации и декриминализации общественно-опасных деяний.

Ключевые слова: *социально-правовая обусловленность, уголовно-правовой запрет, критерии, факторы, принципы, состав преступления, невыплаты, заработная плата, стипендия, пенсия, другие установленные законом выплаты, социальная защита.*

Oleinichuk O. Analysis of Social and Legal Factors, Conditioning Criminal Responsibility for Groundless Non-payment of Wages, Stipends, Pensions and other Payments Established by Law

In this article the factors of social and legal conditionality of the crime provided by the Article 175 of the Criminal Code of Ukraine, are examined. The author examines in detail the existing views on the matter of social and legal conditionality of a crime. Critically estimating them, the author indicates the differences between social conditionality of the crime, provided by Article 175 of Criminal Code of Ukraine, and the grounds for criminalization and decriminalization of socially dangerous acts.

Key words: *Social and Legal Conditionality; Penal Prohibition; Criteria; Factors; Principles; Corpus Delicti; Non-payments; Wage; Stipend; Pension; other Payments, Established by Law; Social Protection*

Стаття надійшла до редакції 09.09.2016

УДК 343. 53

I. Khar

**THEORETICAL AND APPLIED PROBLEMS OF A
SUBJECT OF CRIMES IN THE FIELD OF BUSINESS
ACTIVITY UNDER ARTICLES 211–212, 212-1, 213, 216,
218-1, 219, 220-1, 220-2, 222, 222-1, 223-1, 223-2, 224, 227,
229, 231–232, 232-1, 232-2, 233
OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE**

I. O. Khar

*кандидат юридичних наук, доцент,
заступник завідувача кафедри кримінального права,
кримінології, цивільного та господарського права
ВНЗ «Національна академія управління»*

**СУБ'ЄКТ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТАТТЯМИ 211–212,
212-1, 213, 216, 218-1, 219, 220-1, 220-2, 222, 222-1, 223-1,
223-2, 224, 227, 229, 231–232, 232-1, 232-2, 233
КК УКРАЇНИ**

Постановка проблеми. Питання, що стосуються суб'єкта злочинів у сфері господарської діяльності, передбачених стст. 211–233 КК України, мають важливе значення для теорії кримінального права та правозастосовної діяльності правоохоронних органів і суду. Це свідчить про те, що цей зріз проблеми потребує свого подальшого з'ясування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі, що стосується дослідження суб'єкта злочину у сфері господарської діяльності, присвятили свої праці такі вчені: В.Я. Тацій, Є.Л. Стрельцов, О.О. Дудоров, М.Й. Коржанський, М.І. Хавронюк, П.П. Андрушко, В.К. Матвійчук та ін. Проте до цього часу ця проблема не знайшла свого належного вирішення.

Метою статті є дослідження суб'єкта злочинів у сфері господарської діяльності, передбачених стст. 211–212, 212-1, 213, 216, 218-1, 219, 220-1, 220-2, 222, 222-1, 223-1, 223-2, 224, 227, 229, 231–232, 232-1, 232-2, 233 КК України.

Основні результати дослідження. Стаття 3 Конституції України проголошує, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1]. Закріплені у другому розділі Конституції України (стст. 21–62) права та свободи людини і громадянина гарантуються і закріплюються чинним законодавством. Однією з таких гарантій є кримінально-правовий захист конституційних прав і свобод

від злочинних посягань, зокрема у сфері господарської діяльності. Важливим у цьому сенсі є суб'єкт злочинів у сфері господарської діяльності. Проведемо дослідження суб'єкта цих злочинів стосовно кожної статті в цьому розділі КК України.

Суб'єкт злочину видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону. (ст. 211 КК). Стосовно суб'єкта злочину видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону, існують такі погляди: 1) О.І. Перепелиця, В.В. Киричко, В.Я. Тацій заявляють, що суб'єктом цього злочину є особа, яка досягла 16-річного віку і є службовою особою [2, с. 212]; 2) О.О. Дудоров стверджує, що суб'єкт цього злочину спеціальний (це особа, яка уповноважена видавати акти, пов'язані із впорядкуванням доходів і видатків бюджетів) [3, с. 244]; 3) О.В. Працюк, В.В. Черней упевнені, що суб'єктом цього злочину є службова особа органів виконавчої влади та їх структурних підрозділів, наділена правом видавати чи затверджувати своїми наказами нормативно-правові акти, якими конкретизуються, змінюються або роз'яснюються порядок і підстави формування дохідної й витрачення видаткової частини бюджетів підконтрольних бюджетних установ та організацій (видання нормативних актів службовими особами, які не мають на це права, слід кваліфікувати залежно від заподіяної шкоди за відповідною частиною ст. 364 КК) [4, с. 488]; 4) П.П. Андрушко наполягає на тому, що суб'єктом злочину у формі видання нормативно-правових актів є службові особи: а) органів виконавчої влади та їх структурних підрозділів, наділені правом видавати чи затверджувати своїми наказами або нормативно-правові акти (інструкції, положення, роз'яснення, правила тощо), якими конкретизуються, змінюються або роз'яснюються порядок і підстави формування дохідної та витрачення видаткової частини бюджетів нижчих бюджетних установ та організацій (вищі посадові особи КМ, керівники міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, керівники органів виконавчої влади), або акти міжвідомчого характеру (акти КМ, Міністерства фінансів, Головного управління Державного казначейства, ДПА, НБ, Державної митної служби, Пенсійного фонду тощо), або акти державних адміністрацій та виконавчих комітетів рад щодо доходів і видатків місцевих бюджетів (видання нормативних актів службовими особами, які не мають на це права, повинно кваліфікуватися залежно від заподіяної шкоди за відповідною частиною ст. 365 КК; суб'єктом злочину у формі видання розпорядчого акта є б) будь-яка службова особа – розпорядник бюджетних коштів, яка видає розпорядчий акт [5, с. 488].

Аналіз існуючих точок зору стосовно суб'єкта злочину, передбаченого ст. 211 КК України, надає можливість виокремити такі позитивні положення: 1) суб'єктом цього злочину є службова особа органів виконавчої влади та їх структурних підрозділів, наділена правом видавати чи затверджувати своїми наказами нормативно-правові акти (інструкції, положення, роз'яснення, правила тощо), якими конкретизуються, змінюються або роз'яснюються порядок і підстави формування дохідної та витрачення видаткової частини бюджетів

підконтрольних бюджетних установ та організацій (вищі посадові особи КМ, керівники міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, керівники органів виконавчої влади), або акти міжвідомчого характеру (акти КМ, Міністерства фінансів, Головного управління Державного казначейства, ДФС, НБ, Державної митної служби, Пенсійного фонду), або акти державних адміністрацій та виконавчих комітетів рад щодо доходів і видатків місцевих бюджетів; 2) це фізична осудна особа, якій виповнилося 16 років.

На підставі викладеного вище можна запропонувати таке визначення суб'єкта злочину, передбаченого ст. 211 КК України: «Суб'єктом злочину видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону, є фізична осудна, службова особа органів виконавчої влади та їх структурних підрозділів, наділена правом видавати чи затверджувати своїми наказами нормативно-правові акти (інструкції, положення, роз'яснення, правила тощо), якими конкретизуються, змінюються або роз'яснюються порядок і підстави формування дохідної та витрачання видаткової частини бюджетів підконтрольних бюджетних установ та організацій (вищі посадові особи КМ, керівники міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, керівники органів виконавчої влади), або акти міжвідомчого характеру (акти КМ, Міністерства фінансів, Головного управління Державного казначейства, ДФС, НБ, Державної митної служби, Пенсійного фонду), або акти державних адміністрацій та виконавчих комітетів щодо доходів і видатків місцевих бюджетів, якій виповнилося 16 років».

Суб'єкт злочину ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) (ст. 212 КК України). Стосовно суб'єкта цього злочину існують такі точки зору: 1) О.О. Дудоров заявляє, що «суб'єкт цього злочину є спеціальним. Це: 1) службова особа підприємства, установи, організації незалежно від форми власності; 2) особа, яка займається підприємницькою діяльністю без створення юридичної особи; 3) будь-яка інша особа, яка зобов'язана сплачувати податки і збори.

До відповідальності за ст. 212, як виконавці ухилення від сплати податків і зборів, повинні притягуватись службові особи юридичних осіб (їх відокремлених підрозділів, що не мають статусу юридичної особи), які відповідно до чинного законодавства і локальних документів уповноважені забезпечити внесення до бюджетів податків і зборів, підписувати документи податкової звітності, розпоряджатись банківським рахунком і підписувати розрахункові документи. Це зокрема, керівники підприємств, установ, організацій, головні (старші) бухгалтери, їхні заступники або інші працівники бухгалтерій, які виконують функції головного бухгалтера. Визначення суб'єкта розглядуваного злочину передбачає з'ясування компетенції працівників управлінської сфери підприємств, установ, організацій. Тому до матеріалів кримінальних справ необхідно долучати накази, положення, розпорядження, інструкції та інші документи, які розкривають зміст повноважень службових осіб у сфері нарахування і сплати податків і зборів.

Ті працівники підприємств, установ, організацій, функціональні обов'язки яких пов'язані з податковою та іншою фінансовою документацією,

але на яких не покладена відповідальність за фінансову діяльність юридичної особи в цілому та виконання обов'язків забезпечити сплату податків і зборів, за наявності підстав можуть притягуватись до відповідальності як пособники злочину, передбаченого ст. 212. Йдеться, наприклад, про ведення поточного обліку фінансово-господарської діяльності або касових операцій, нарахування згідно з розподілом роботи окремих видів податків і зборів працівником бухгалтерії великого підприємства, оформлення пов'язаних з оподаткуванням документів бухгалтером структурного підрозділу, який, не звітуючи перед контролюючими органами, передає документи головному бухгалтеру підприємства для складання зведеної (консолідованої) звітності. Водночас головний бухгалтер відокремленого підрозділу юридичної особи здатен нести кримінальну відповідальність за ст. 212 без посилання на ст. 27 за умови, що податкове законодавство визнає цей підрозділ самостійним платником того чи іншого податку.

Особи, які відповідним чином консультують безпосередніх виконавців розглядуваного злочину або за домовленістю з керівником підприємства фактично складають (у т.ч. замість номінальних бухгалтерів) перекручену податкову (фінансову) звітність, проте не уповноважені в установленому порядку підписувати її (ситуації, коли юридично функції бухгалтера виконує підставна особа), можуть притягуватись до відповідальності за співучасть в ухиленні від сплати податків.

Дії особи (наприклад, власника приватного підприємства або учасника господарського товариства), яка організувала вчинення податкового злочину або керувала його підготовкою чи вчиненням, однак не брала участі у виконанні об'єктивної сторони, слід розцінювати як організацію ухилення від сплати податків і зборів і кваліфікувати за ч. 3 ст. 27, ст. 212. Якщо зазначена особа є службовою особою підприємства (наприклад, його директором або головним бухгалтером), вона за наявності підстав повинна притягуватись до відповідальності за ст. 212 як виконавець злочину.

Відповідно до ПК податкова декларація повинна бути підписана фізичною особою – платником податків або його законним представником. Не дивлячись на це, особа, яка у встановленому порядку підписує і надає податкову декларацію за фізичну особу – платника податку (зокрема, платника податку на доходи фізичних осіб), не може визнаватись суб'єктом злочину, передбаченого ст. 212. Річ у тому, що законного представника немає підстав вважати згаданою у цій статті КК особою, зобов'язаною сплачувати податки і збори (юридично їх платником виступає фізична особа, від імені якої діє законний представник).

Дії працівників контролюючих органів, інших службових осіб органів державної влади і місцевого самоврядування, які умисно сприяють ухиленню від сплати податків і зборів, слід кваліфікувати за ч. 5 ст. 27 і ст. 212 як пособництво аналізованому злочину, а за наявності підстав – і як відповідний злочин у сфері службової діяльності (наприклад, передбачений ст. 364 або 368) або як видання нормативно-правових або розпорядчих актів, які змінюють доходи і видатки бюджету всупереч установленому законом порядку (ст. 211).

Зокрема, співучасниками ухилення від сплати обов'язкових платежів, які входять у систему оподаткування, мають визнаватися працівники податкових органів, які за попередньою змовою з платником податку дали йому завідомо незаконну податкову консультацію.

Позаштатний фахівець – бухгалтер, який на підставі укладеного з підприємством, установою, організацією цивільно-правового договору про надання послуг веде бухгалтерський та (або) податковий облік і складає фінансову та (або) податкову звітність, відповідно до вимог ПК зобов'язаний підписувати податкову декларацію підприємства, установи, організації, не є, як цього вимагає ст. 212, службовою особою підприємства, установи, організації. Відповідно, суб'єктом злочину, передбаченого ст. 212, він визнається не повинен. Очевидно, що особливості описання суб'єкта злочину у коментованій нормі КК не повністю узгоджуються з вимогами регулятивного законодавства. Сприяння зазначеного фахівця ухиленню від сплати податків і зборів, учиненому службовими особами підприємства, установи, організації, за наявності підстав може кваліфікуватися. За ч. 5 ст. 27, ст. 212.

З одного боку, ПК розрізняє платників податків (покликані виконувати обов'язок зі сплати податків і зборів) і податкових агентів (на них покладається обов'язок з обчислення, утримання з доходів, що нараховуються і виплачуються платнику, та перерахування податків до відповідного бюджету від імені та за рахунок коштів платника податків). З іншого боку, податкові агенти прирівнюються до платників податків і мають права та виконують обов'язки, встановлені ПК для платників податків. Легальне визначення поняття податкового агента щодо податку на доходи фізичних осіб і, головне, обов'язки податкових агентів у тому вигляді, як вони закріплені у ПК, дають можливість відносити цих учасників податкових правовідносин (їх службових осіб) до суб'єктів злочину, передбаченого ст. 212.

За відсутності заподіяння шкоди у значному, великому, або особливо великому розмірі порушення порядку утримання та перерахування до бюджету податку на доходи фізичних осіб тягне адміністративну відповідальність (ст. 163-4 КУпАП). Крім цього, за вчинення, у т.ч. податковим агентом не нарахування, неутримання та (або) несплату (неперерахування) податків до або під час виплати доходу на користь іншого платника податків застосовуються фінансові санкції (ст. 127 ПК)» [3, с. 642–644]; 2) О.І. Перепелиця, В.М. Киричко, В.Я. Тацій стверджують, що «суб'єктом цього злочину може бути лише особа, яка зобов'язана сплачувати вищезазначені податки чи збори. Зокрема, це: 1) службова особа підприємства, установи, організації, незалежно від форми власності; 2) особа, що займається підприємницькою діяльністю без створення юридичної особи; 3) інші особи.

У частинах 2 та 3 ст. 212 КК встановлена відповідальність за ті самі діяння, вчинені: 1) за попередньою змовою групою осіб (ч. 2); 2) особою, раніше судимою за цей злочин (ч. 3); 3) якщо вони призвели до фактичного ненадходження до бюджетів чи державних цільових фондів коштів у великих розмірах (ч. 2) чи в особливо великих розмірах (ч. 3). Згідно з приміткою до цієї статті, великий розмір коштів – це суми податків, зборів та інших обов'язкових пла-

тежів, які в три тисячі і більше, а особливо великий розмір – які в п'ять тисяч і більше разів перевищують н.м.д.г.

У частині 4 ст. 212 КК передбачена підстава для звільнення від кримінальної відповідальності особи, яка не маючи судимості за цей злочин, вчинила діяння, передбачені частинами першою, другою або третьою цієї статті. Таке звільнення є обов'язковим, якщо особа до притягнення до кримінальної відповідальності, тобто до повідомлення їй про підозру у вчиненні цього злочину, сплатила податки, збори (обов'язкові платежі), а також відшкодувала шкоду, завдану державі їх несвоєчасною сплатою (фінансові санкції, пеня).

Відповідно до ч. 5 ст. 212 КК діяння, передбачені частинами 1–3 цієї статті, не вважаються умисним ухиленням від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), якщо платник податків досяг податкового компромісу відповідно до підрозд. 9–2 розд. XX «Перехідні положення» ПДК. Такий компроміс вважається досягнутим після сплати платником податків узгоджених податкових зобов'язань згідно із зазначеним підрозділом» [2, с. 213–214]; 3) О.В. Працюк, В.В. Черней упевнені, що «суб'єкт цього злочину – спеціальний, службова особа підприємства, установи, організації незалежно від форми власності; особа, яка займається підприємницькою діяльністю без створення юридичної особи; будь-яка інша особа, яка зобов'язана сплачувати податки і збори (обов'язкові платежі). ...

Суб'єкти злочину можуть бути об'єднані однією загальною категорією – платник податків, зборів (обов'язкових платежів).

Платниками податків згідно ст. 15 ПК визнаються фізичні особи (резиденти і не резиденти України), юридичні особи (резиденти і не резиденти України) та їх відокремлені підрозділи, які мають, одержують (передають) об'єкти оподаткування або провадять діяльність (операції), що є об'єктом оподаткування відповідно до положень ПК та інших податкових законів, і на яких покладено обов'язок зі сплати податків і зборів.

Визнаючи коло платників податків, доцільно проаналізувати поняття «податковий агент», яке згідно з пп. 14.1.180 п. 14.1. ст. 14 ПК вживається під час організації розрахунків – з податку на доходи фізичних осіб. Податковим агентом вважається юридична особа (її філія, відділення, інший відокремлений підрозділ), самозайнята особа, представництво нерезидента – юридичної особи, які незалежно від організаційно-правового статусу та способу оподаткування іншими податками та/або форми нарахування (виплати, надання) доходу (у грошовій або не грошовій формі) зобов'язані нараховувати, утримувати та сплачувати податок, передбачений розд. IV зазначеного Кодексу, до бюджету від імені та за рахунок фізичної особи з доходів, що виплачуються такій особі, вести податковий облік, надавати податкову звітність податковим органам та нести відповідальність за порушення його норм у порядку, встановленому ПК. Тобто, податковий агент – це особа, уповноважена утримувати податок з доходів фізичних осіб, сплатити його до бюджету та подати відповідну звітність. Він є посередником, що забезпечує правильну та своєчасну сплату зазначеного податку до бюджету.

Серед платників податків у ПК виділено великих платників податків – юридичних осіб, у яких обсяг доходу від усіх видів діяльності за останні чотири послідовні податкові (звітні) квартали перевищує п'ятсот мільйонів гривень або загальна сума сплачених до Державного бюджету України податків за платежами, що контролюються органами державної податкової служби, за такий самий період перевищує дванадцять мільйонів гривень (пп. 14.1.24, 14.1. ст. 14 ПК). Виокремлення таких підприємств пов'язане з особливостями адміністрування розрахунків за податками.

Крім того, усі платники податків поділяються на три групи ризику: високий, середній і незначний. Платники податків з незначним ступенем ризику – включаються до плану-графіка не частіше, ніж раз на три календарні роки, із середнім – не частіше ніж раз на два календарні роки, з високим – не частіше одного разу на календарний рік (п. 77.2 ст. 77 ПК). Ступінь ризику визначається здебільшого на основі наявності підстав для проведення позапланової перевірки (ст. 78 ПК)...» [4, с. 491–492].

Аналіз існуючих точок зору стосовно суб'єкта злочину, передбаченого ст. 212 КК України надає можливість виокремити з них такі позитивні положення: 1) що суб'єкт цього злочину – спеціальний: а) службова особа підприємства, установи, організації незалежно від форми власності; б) особа, яка займається підприємницькою діяльністю без створення юридичної особи; в) будь-яка інша особа, яка зобов'язана сплачувати податки і збори /обов'язкові платежі; 2) що суб'єкти злочинів об'єднані загальною категорією – платник податків, зборів (обов'язкових платежів); 3) що платниками податків згідно зі ст. 15 ПК визнаються фізичні особи (резиденти і нерезиденти України), юридичні особи (резиденти і нерезиденти України) та їх відокремлені підрозділи, які мають, одержують (передають) об'єкти оподаткування або провадять діяльність (операції), що є об'єктом оподаткування відповідно до положень ПК та інших податкових законів, і на яких покладено обов'язок зі сплати податків і зборів / обов'язкових платежів; 4) що ПК розрізняє платників податків (які покликані виконувати обов'язок зі сплати податків і зборів) і податкових агентів (на них покладається обов'язок з обчислення, утримання з доходів, що нараховуються і виплачуються платнику, та перерахування податків до відповідного бюджету від імені та за рахунок коштів платника податків). Податковим агентом вважається юридична особа (її філія, відділення, інший відокремлений підрозділ), самозайнята особа, представництво нерезидента – юридичної особи, які незалежно від організаційно-правового статусу та способу оподаткування іншими податками та/або форми нарахування (виплати, надання) доходу (у грошовій або не грошовій формі) зобов'язані нараховувати, утримувати та сплачувати податок, передбачений розд. IV ПК; 5) виконавцями цього злочину є службові особи юридичних осіб (їх відокремлених підрозділів, що не мають статусу юридичної особи), які відповідно до чинного законодавства і локальних документів уповноважені забезпечити внесення до бюджетів податків і зборів, підписувати документи податкової звітності, розпоряджатись банківським рахунком і підписувати документи податкової звітності, розпоряджатись банківським рахунком і підписувати розрахункові

документи (керівники підприємств, установ, організацій, головні (старші) бухгалтери, їхні заступники або інші працівники бухгалтерій, які виконують функції головного бухгалтера).

На підставі викладеного вище та чинного законодавства можна запропонувати таке визначення суб'єкта злочину, передбаченого ст. 212 КК України: «Суб'єктом злочину ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) слід розуміти спеціальний суб'єкт, тобто фізичну осудну службову особу підприємства, установи, організації незалежно від форми власності; особу, яка займається підприємницькою діяльністю без створення юридичної особи; будь-яку іншу особу, яка зобов'язана сплачувати податки і збори. Виконавцями цього злочину є службові особи юридичних осіб (їх відокремлених підрозділів, що не мають статусу юридичної особи), які відповідно до чинного законодавства і локальних документів уповноважені забезпечити внесення до бюджетів податків і зборів, підписувати документи податкової звітності, розпоряджатись банківським рахунком і підписувати документи податкової звітності, розпоряджатись банківським рахунком і підписувати розрахункові документи (керівники підприємств, установ, організацій, головні (старші) бухгалтери, їхні заступники або інші працівники бухгалтерій, які виконують функції головного бухгалтера)».

Суб'єкт злочину ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове соціальне страхування та страхування внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування (ст. 212-1 КК). Стосовно суб'єкта злочину, передбаченого ст. 212-1 КК, існують такі судження: 1) О.І. Перепелиця, В.М. Киричко, В.Я. Тацій заявляють, що «суб'єктом цього злочину може бути лише особа, яка зобов'язана сплачувати вищезазначені страхові внески. Зокрема, це: а) службова особа підприємства, установи, організації, незалежно від форми власності; б) особа, яка здійснює підприємницьку діяльність без створення юридичної особи; в) інші особи. Не можуть виступати суб'єктом цього злочину ті особи, які сплачують страхові внески згідно з договором про їх добровільну участь у відповідній системі страхування...відповідальність за ті самі діяння, вчинені...особою, раніше судимою за цей злочин...» [1, с. 215]; 2) О.В. Працюк, В.В. Черней стверджують, що «суб'єкт злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України, крім загальних ознак має і спеціальні, які прямо вказані в КК. Суб'єктом ухилення від сплати ЄСВ на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, є: а) службова особа підприємства, установи, організації незалежно від форми власності; б) особа, яка здійснює підприємницьку діяльність без створення юридичної особи; в) будь-яка інша особа, зобов'язана їх сплачувати...»

Відповідальність за ухилення від сплати державі обов'язкових внесків мають нести службові особи підприємства, установ, організацій незалежно від форми власності, на яких покладені обов'язки з ведення бухгалтерського обліку, подання податкових декларацій, бухгалтерських звітів, балансів, розрахунків, інших документів, пов'язаних з обчисленням та сплатою обов'язкових платежів до бюджетів і державних цільових фондів (керівники; особи, котрі

виконують їх обов'язки; інші службові особи, яким у встановленому законом порядку надане право підпису фінансових документів).

Згідно зі ст. 15 ЗУ «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» платниками страхових внесків до солідарної системи є страховальники, зазначені у ст. 14 (їх перелік є вичерпним), і застраховані особи, вказані у ч. 1 ст. 12 цього ЗУ.

Згідно із ЗУ № 2464-VI платниками ЄСВ є: 1) роботодавці (пп. 1 п.1 ст. 4); 2) фізичні особи-підприємці, зокрема ті, які використовують працю інших осіб на умовах трудового договору (контракту) або на інших умовах трудового договору (контракту) або на інших умовах, передбачених законодавством про працю, чи за цивільно-правовим договором (крім цивільно-правового договору, укладеного з фізичною особою-підприємцем, якщо виконувані роботи (надавані послуги) відповідають видам діяльності, зазначеним у витягу з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців; 3) працівники-громадяни України (пп. 1 п. 2 ст. 4), іноземці (якщо інших не встановлено міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана ВР) та особи без громадянства, які працюють: у фізичних осіб-підприємців на умовах трудового договору (контракту) або на інших умовах, передбачених законодавством» [4, с. 497]; 3) О.О. Дудоров упевнений, що «платниками страхових внесків до солідарної системи загальнообов'язкового державного соціального страхування є страховальники-роботодавці та інші особи, які зобов'язані сплачувати такі внески і вичерпний перелік яких установлений законом. Роботодавцями визнаються зокрема, підприємства, установи і організації, незалежно від форми власності, виду діяльності та господарювання, об'єднання громадян, профспілки, політичні партії (у т.ч. їх відокремлені підрозділи, які мають окремий баланс і самостійно ведуть розрахунки із застрахованими особами), фізичні особи-суб'єкти підприємницької діяльності та інші особи, включаючи осіб, які обрали особливий спосіб оподаткування (фінансовий податок, єдиний податок, фінансовий сільськогосподарський податок), що використовують працю фізичних осіб на умовах трудового договору (контракту) або на інших умовах, передбачених законодавством, або договорами цивільно-правового характеру. Вичерпний перелік платників єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування також закріплено законом...

До відповідальності як виконавці розглядуваного злочину можуть притягуватись й окремі застраховані особи. Маються на увазі, наприклад, особи, які досягли 16-річного віку, не належать до кола осіб, які за законом підлягають загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню, і беруть добровільну участь у системі такого страхування на підставі договору...» [3, с. 651–652].

Аналіз точок зору стосовно суб'єкта злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України, надає нам можливість виокремити з них такі позитивні судження: 1) що суб'єктом цього злочину може бути лише особа, яка зобов'язана сплачувати вищезазначені страхові внески: а) єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування; б) страхових внесків на загальнообов'язкове

державне пенсійне страхування, зокрема це: а) службова особа підприємства, установи, організації незалежно від форми власності; б) особа, яка здійснює підприємницьку діяльність без створення юридичної особи; в) будь-яка інша особа, зобов'язана їх сплачувати; 2) загальнообов'язкове державне соціальне страхування здійснюється шляхом сплати єдиного соціального внеску (далі ЄСВ); 3) згідно із ЗУ № 2464-VI платниками ЄСВ є: а) роботодавці (пп. 1 п.1 ст. 4); б) фізичні особи-підприємці, зокрема ті, які використовують працю інших осіб на умовах трудового договору (контракту) або на інших умовах, передбачених законодавством про працю чи цивільно-правовим договором (крім цивільно-правового договору, укладеного з фізичною особою-підприємцем, якщо виконувані роботи (надавання послуги) відповідають видам діяльності, зазначеним у витягу з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців; в) працівники-громадяни України (пп. 1 п.1 ст. 4), іноземці (якщо інше не встановлено міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана ВР) та особи без громадянства, які працюють: у фізичних осіб-підприємців на умовах трудового договору (контракту) або на інших умовах, передбачених законодавцем; г) роботодавцями визначаються, зокрема, підприємства, установи і організації незалежно від форми власності, виду діяльності та господарювання, об'єднання громадян, профспілки, політичні партії (у т.ч. їх відокремлені підрозділи, які мають окремий баланс і самостійно ведуть розрахунки із застрахованими особами), фізичні особи-суб'єкти підприємницької діяльності та інші особи (включаючи осіб, які обрали особливий спосіб оподаткування тощо).

На підставі викладеного можна запропонувати таке визначення суб'єкта злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України: «Суб'єктом злочину ухилення від сплати Єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування є лише особа, яка зобов'язана сплачувати єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, страховий внесок на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, зокрема це: службова особа, підприємства, установи, організації, незалежно від форми власності, особа, яка здійснює підприємницьку діяльність без створення юридичної особи, інші особи, включаючи осіб, які обрали особливий спосіб оподаткування фінансовий податок, єдиний податок, фінансовий сільськогосподарський податок) тощо».

Суб'єкт злочину порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом (ст. 213 КК України). Стосовно суб'єкта злочину, передбаченого ст. 213 КК України, існують такі погляди: 1) О.В. Працюк, В.В. Черней стверджують, що суб'єктом цього злочину визнаються фізична осудна особа, яка досягла 16 років, або посадова особа суб'єктів господарської діяльності, відомості про якого не включено до переліку суб'єктів господарювання, що здійснюють операції з металобрухтом [3, с. 499]; 2) О.І. Перепелиця, В.М. Киричко, В.Я. Тацій заявляють, що суб'єктом цього злочину є «Особа, яка досягла 16-річного віку. Залежно від форми вчинення цього злочину це: а) у першій формі – особа, яка не зареєстрована в установленому законом порядку як суб'єкт господарюван-

ня; б) у другій формі – зареєстрований громадянин-підприємець та службова особа суб'єкта господарської діяльності – юридичної особи; в) у третій формі – будь-яка осудна особа, яка досягла зазначеного віку; г) у четвертій формі – особа, яка не зареєстрована як суб'єкт господарської діяльності; особа, що має таку реєстрацію, однак не має ліцензії на здійснення заготівлі металобрухту; особа, яка має таку ліцензію, але створила пункт, що в ній не зазначено, для здійснення на його базі незаконних операцій з металобрухтом, що не зазначені в ліцензії, або для здійснення в ньому незаконного прийому, схову та збуту металобрухту іншими способами» [2, с. 239].

Аналіз зазначених точок зору на суб'єкт злочину, передбачений ст. 213 КК України, надає нам можливість виокремити з них такі позитивні приписи: 1) що суб'єкт цього злочину - це фізична осудна особа, якій до моменту вчинення злочину виповнилося 16 років (у першій формі прояву – особа, яка не зареєстрована в установленому законом порядку як суб'єкт господарювання; у другій формі – зареєстрований громадянин-підприємець; у третій формі – будь-яка осудна особа, що досягла зазначеного віку; у четвертій формі прояву злочину – особа, яка не зареєстрована як суб'єкт господарської діяльності; особа, що має таку реєстрацію, однак не має ліцензії на здійснення заготівлі металобрухту; особа, яка має таку ліцензію, але створила пункт, що в ній не зазначено, для здійснення на його базі незаконних операцій з металобрухтом, що не зазначені в ліцензії, або для здійснення в ньому незаконного прийому, схову та збуту металобрухту іншими особами), а також службова особа при вчиненні злочину у другій формі його прояву – здійснення операцій з брухтом кольорових і чорних металів посадовими особами суб'єктів господарської діяльності, відомості про яких не включено до переліку суб'єктів господарювання.

На підставі викладеного вище можна запропонувати таке визначення суб'єкта злочину, передбаченого ст. 213 КК України: «Суб'єктом злочину порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом є фізична осудна особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення злочину у чотирьох формах прояву цього злочину, виповнилося 16 років (у першій формі – особа, яка не зареєстрована у встановленому законом, порядку як суб'єкт господарювання; у другій формі – зареєстрований громадянин-підприємець; у третій формі – будь-яка осудна особа, що досягла зазначеного віку; у четвертій формі – особа, яка не зареєстрована як суб'єкт господарської діяльності; особа, що має таку реєстрацію, однак не має ліцензії на здійснення заготівлі металобрухту; особа, яка має таку ліцензію, але створила пункт, що в ній не зазначено, для здійснення на його базі незаконних операцій з металобрухтом, що не зазначені в ліцензії, або для здійснення в ньому незаконного прийому, схову та збуту металобрухту іншим способом), а також службова особа у другій формі прояву цього злочину – здійснення операцій з брухтом кольорових і чорних металів посадовими особами господарської діяльності, відомості про яких не включено до переліку суб'єктів господарювання, що здійснюють операції з металобрухтом».

Суб'єкт злочину незаконне виготовлення, підроблення, використання або збут незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених контрольних марок (ст. 216 КК України). Стосовно суб'єкта злочину, передбаченого ст. 216 КК України, існують такі думки: 1) О.І. Перепелиця, В.М. Киричко, В.Я. Тацій зазначають, що суб'єктом цього злочину є особа, яка досягла 16-річного віку [2, с. 220]; 2) О.В. Працюк, В.В. Черней стверджують, що суб'єкт цього злочину – загальний, крім випадків незаконного виготовлення контрольних марок для маркування упаковок примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, без даних чи голографічних захисних елементів працівниками спеціальних підприємств, які здійснюють їх виготовлення на легітимних засадах [4, с. 501].

Аналіз вищенаведених точок зору надає нам можливість виокремити з них позитивні положення, які стосуються того, що суб'єкт цього злочину – загальний. Проте судження О.В. Працюка та В.В. Чернея стосовно того, що суб'єкт цього злочину – загальний, крім випадків незаконного виготовлення контрольних марок для маркування упаковок примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних чи голографічних захисних елементів працівниками спеціальних підприємств, які здійснюють їх виготовлення на легітимних засадах, не стосується суб'єкта та предмета цього злочину. Для того, щоб з'ясувати належним чином суб'єкта цього злочину і незаконного виготовлення предметів, зазначених у ст. 216 КК України, необхідно звертатися до нормативно-правових актів, якими врегульовані ці відносини. Так, із приводу використання в господарській діяльності відповідних предметів – це: Закон України від 10 липня 2003 року № 1098 «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз до них» [6]; Закон України від 2 березня 2015 року № 222-VIII «Про ліцензування видів господарської діяльності» [7], постанова КМУ від 24.03.2004 № 369 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України» [8], постанова КМУ від 9 лютого 2011 року № 86 «Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України з питань захисту документів і товарів голографічними захисними елементами та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов КМУ» [9].

Виходячи з існуючих точок зору та нормативно-правових актів, що регулюють ці відносини, можна запропонувати таке визначення суб'єкта злочину, передбаченого ст. 216 КК України: «Суб'єктом злочину незаконне виготовлення, підроблення, використання або збут незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених контрольних марок, є фізична осудна, приватна, неслужбова особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), яким до моменту вчинення злочину виповнилося 16».

Суб'єкт злочину доведення банку до неплатоспроможності (ст. 218-1 КК України). З приводу суб'єкта цього злочину існує таке судження: зокрема, О.В. Працюк, В.В. Черней упевнені, що суб'єкт цього злочину – спеціальний, а саме: пов'язана з банком особа. Згідно з ч. 1 ст. 52 ЗУ «Про банки і банківську діяльність», пов'язані з банком особи – це: 1) контролери банку; 2) особи, які мають істотну участь у банку; 3) керівники банку, керівник служби внутріш-

нього аудиту, керівники та члени комітетів банку; 4) споріднені та афілійовані особи банку, у тому числі учасники банківської групи; 5) особи, які мають істотну участь – у споріднених та афілійованих особах банку; 6) керівники юридичних осіб і керівники банків, які є спорідненими та афілійованими особами банку, керівник служби внутрішнього аудиту, керівники та члени комітетів цих осіб; 7) асоційовані особи фізичних осіб, зазначених у пунктах 1- 6 цієї частини статті; 8) юридичні особи, в яких фізичні особи, зазначені в цій частині, є керівником або власниками істотної участі; 9) будь-яка особа, через яку проводиться операція в інтересах осіб, зазначених у цій частині, та на яку здійснюють вплив під час проведення такої операції особи, зазначені в цій частині через трудові, цивільні та інші відносини» [4, с. 502].

З таким судженням слід погодитися, оскільки воно обґрунтовується регулятивним законодавством і приміткою до ст. 218-1 КК України.

Суб'єкт злочину доведення до банкрутства (ст. 219 КК України). Стосовно суб'єкта злочину, передбаченого ст. 219 КК України, існують такі погляди: 1) О.В. Працюк, В.В. Черней заявляють, що «суб'єкт цього злочину – спеціальний: фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку, із числа громадян-засновників (учасників) та службових осіб суб'єкта господарської діяльності незалежно від форми власності, до компетенції яких входить обов'язок захищати інтереси останнього та запобігати його фінансовій неспроможності» [4, с. 504]; 2) А.М. Рішелюк заявляє, що суб'єктом цього злочину можуть бути засновник, учасник або службова особа юридичної особи – суб'єкта господарської діяльності, які, виходячи із організаційно-правової форми відповідної юридичної особи, мають повноваження, необхідні для вчинення передбачених ст. 219 дій (не може бути суб'єктом цього злочину індивідуальний підприємець, який здійснює свою діяльність без створення юридичної особи) [10, с. 666]; 3) О.І. Перепелиця, В.М. Киричко, В.Я. Тацій стверджують, що суб'єкт цього злочину – спеціальний – особа, яка досягла 16-річного віку і є: 1) громадянином-засновником (учасником) суб'єкта господарської діяльності або 2) службовою особою суб'єкта господарської діяльності [2, с. 247].

Аналіз перерахованих нами точок зору на суб'єкт злочину, передбачений ст. 219 КК України, надає можливість виокремити з них такі позитивні положення: 1) що суб'єкт цього злочину – спеціальний - фізична осудна особа із числа громадян-засновників (учасників) юридичної особи суб'єктів господарської діяльності незалежно від форми власності; 2) що суб'єктом цього злочину є службова особа юридичної особи суб'єкта господарської діяльності незалежно від форми власності; 3) особи, які, виходячи із організаційно-правової форми відповідної юридичної особи, зобов'язані відповідно до їх компетенції захищати інтереси останнього та запобігати його фінансовій неспроможності; 4) не може бути суб'єктом цього злочину індивідуальний підприємець, який здійснює свою діяльність без створення юридичної особи.

На підставі аналізу існуючих точок зору та чинного законодавства можна запропонувати таке визначення суб'єкта злочину, передбаченого ст. 219 КК України: «Суб'єктом злочину доведення до банкрутства може бути фізична осудна особа із числа громадян-засновників (учасників) юридичної особи

суб'єкта господарської діяльності або службова особа юридичної особи суб'єкта господарської діяльності незалежно від форми власності, які, виходячи із організаційно-правової форми відповідної юридичної особи, зобов'язані відповідно до їх компетенції захищати інтереси останньої та запобігати її фінансовій неспроможності (не може бути суб'єктом цього злочину індивідуальний підприємець, який здійснює свою діяльність без створення юридичної особи)».

Суб'єкт злочину порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності (ст. 220-1 КК України). З приводу суб'єкта цього злочину пропонується таке судження, що «суб'єкт злочину – спеціальний: керівник або інша службова особа банку. Керівник банку – це особа, яка здійснює безпосереднє одноособове керівництво банківською установою, або член виконавчого органу чи ради директорів банку» [4, с. 506].

Аналіз судження стосовно суб'єкта цього злочину (передбаченого ст. 220-1 КК України), чинного законодавства, в тому числі і ЗУ від 23 лютого 2012 року № 4452-VI «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» [11], надає можливість сформулювати таке визначення суб'єкта цього злочину: «Суб'єктом цього злочину порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності є фізична осудна особа – керівник або інша службова особа банку (службова особа з керівництва банку, на яку наказом по банку покладено обов'язки внесення: до бази даних про вкладників відомостей; у звітність, яка подається до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб відомостей; здійснення контролю щодо належного існування бази даних вкладників та унеможливлення незаконного збільшення суми витрат Фонду гарантування вкладів фізичних осіб) (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення злочину виповнився вік кримінальної відповідальності».

Суб'єкт злочину фальсифікація фінансових документів і звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи (220-2 КК України). Стосовно суб'єкта злочину, передбаченого ст. 220-2 КК України, існує бачення, що суб'єктом цього злочину є службова особа [4, с. 507]. Проте таке судження є надто загальним і може призвести до притягнення до відповідальності за ст. 220-2 КК України. З метою унеможливлення таких наслідків потрібно насамперед з'ясувати, що слід розуміти під фінансовою установою. У цьому сенсі слід погодитися з думкою, що «фінансова установа – юридична особа, яка відповідно до закону надає одну чи декілька фінансових послуг, у випадках, прямо визначених законом, та внесена до відповідного реєстру у встановленому законом порядку. До фінансових установ належать банки, кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії та інші юридичні особи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг, а у випадках, прямо визначених законом, – інші послуги (операції), пов'язані з наданням фінансових послуг. Не є фінансовими установами (не мають статусу фінансової установи) незалежні фінансові посе-

редники, що надають послуги з видачі фінансових гарантій у порядку та на умовах, визначених МК» [4, с. 506–507].

На підставі викладеного вище й аналізу чинного законодавства та положень ст. 220-2 КК України можна запропонувати таке визначення суб'єкта злочину, передбаченого ст. 220-2 КК України: «Суб'єктом злочину фальсифікація фінансових документів і звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи є фізична осудна службова особа юридичної особи – фінансової установи (це керівник або інша службова особа, на яку наказом по фінансовій установі покладений такий обов'язок), на якій лежить обов'язок внесення повних і достовірних відомостей і документів або бухгалтерського обліку, або у звітність фінансової установи про угоди, зобов'язання, майно установи, у тому числі яке перебуває в довірчому управлінні, чи про фінансовий стан установи, підтвердження такої інформації, надання такої інформації Національному банку України, з метою забезпечення від приховування ознак банкрутства чи стійкої фінансової неспроможності або підстав для обов'язкового відкликання (анулювання) у фінансової установи ліцензії або визнання її неплатоспроможності, якій до моменту вчинення злочину виповнився вік кримінальної відповідальності».

Суб'єкт злочину шахрайство з фінансовими ресурсами (ст. 222 КК України). Стосовно суб'єкта злочину, передбаченого ст. 222 КК України, існують такі судження: 1) О.В. Працюк, В.В. Черней стверджують, що суб'єкт цього злочину – загальний, а саме: фізична осудна особа, що досягла 16-річного віку [4, с. 509]; 2) О.І. Перепелиця, В.М. Киричко, В.Я. Тацій заявляють, що суб'єктом цього злочину є «особа, яка досягла 16-річного віку (при відмежуванні цього злочину від ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) (ст. 212 КК) слід враховувати те, що у ст. 222 КК йдеться про пільги щодо податків, а у ст. 212 КК – також про збори (обов'язкові платежі)). При конкуренції цих норм у випадках, коли завдана шкода менше за 5000 н. м. д. г., застосовується лише ст. 222 КК, а при більшій шкоді – вчинене кваліфікується за сукупністю злочинів, передбачених ч. 3 ст. 212 КК та ч.1 ст. 222 КК (п.24 ППВСУ «Про практику застосування судами законодавства про відповідальність за окремі злочини у сфері господарської діяльності» від 25 квітня 2003 року № 3) [2, с. 249]; 3) А.М. Рішелюк упевнений, що «суб'єкт злочину – загальний. Це може бути, наприклад, особа, яка займається зареєстрованою підприємницькою діяльністю індивідуально, без створення юридичної особи, особа, яка фактично займається такою діяльністю без належної державної реєстрації, або службова особа юридичної особи – суб'єкта господарської діяльності. Якщо об'єднання громадян надає звідомо неправдиву інформацію для одержання створеним ним підприємством – суб'єктом господарювання субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів чи пільг щодо податків, то службова особа такого об'єднання, яка надала зазначену інформацію, також може бути визнана суб'єктом розглядуваного злочину...Суб'єктом цього злочину мають визнаватись службові особи і тих юридичних осіб, які не є суб'єктами підприємства. Вирішуючи питання про притягнення до відповідальності за ст. 222 КК служ-

бових осіб некомерційних підприємств, треба встановлювати, що завідомо неправдива інформація, надана ними належним адресатам з метою отримання певних фінансових ресурсів, стосувалася саме господарської діяльності таких підприємств...

Суб'єктами шахрайства з фінансовими ресурсами є також особи, які отримують споживчі кредити. Споживчий кредит – це кошти, що надаються кредитором (банком або іншою установою) споживачеві на придбання продукції. Споживачем визнається фізична особа, яка придбає, замовляє, використовує або має намір придбати чи замовити продукцію для особистих потреб, безпосередньо не пов'язаних з підприємницькою діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника» [10, с. 670–671].

Аналіз існуючих поглядів на суб'єкт злочину, передбаченого ст. 222 КК України, надає нам можливість виокремити з них такі позитивні положення: 1) що суб'єкт цього злочину загальний, а саме: фізична осудна особа, що досягла 16-річного віку. Це може бути, наприклад, особа, яка займається зареєстрованою підприємницькою діяльністю індивідуально, без створення юридичної особи, особа, яка фактично займається такою діяльністю без належної державної реєстрації; 2) що суб'єктом цього злочину є службова особа юридичної особи – суб'єкта господарської діяльності; 3) що суб'єктом цього злочину є службова особа об'єднання громадян, яка надає завідомо неправдиву інформацію для одержання створеним ним підприємством – суб'єктом господарювання субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів чи пільг щодо податків; 4) що суб'єктом цього злочину є службові особи і тих юридичних осіб, які не є суб'єктами підприємництва (коли завідомо неправдива інформація надана такими службовими особами належним адресатам з метою отримання певних фінансових ресурсів, стосується саме, господарської діяльності таких підприємств); 5) що суб'єктом цього злочину є фізична особа, яка отримує споживчі кредити.

На підставі проведеного аналізу існуючих точок зору стосовно суб'єкта цього злочину, а також чинного законодавства можна запропонувати таке визначення суб'єкта цього злочину, передбаченого ст. 222 КК України: «Суб'єктом злочину шахрайство з фінансовими ресурсами може бути фізична осудна, приватна, неслужбова особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), яка займається зареєстрованою підприємницькою діяльністю індивідуально, без створення юридичної особи, особа, яка фактично займається такою діяльністю без належної державної реєстрації, фізична особа, яка отримує споживчі кредити при вчиненні дій, передбачених ч. 1 та 2 ст. 222 КК з означеною в ній метою, якій до моменту вчинення злочину виповнилося 16 років, а також службові особи: 1) об'єднання громадян, яке надає завідомо неправдиву інформацію для одержання створеним ним підприємством – суб'єктом господарювання субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів чи пільг щодо податків; 2) тих юридичних осіб, які не є суб'єктами підприємництва, коли завідомо неправдива інформація, надана належним адресатам з метою отримання певних фінансових ресурсів, стосується саме господар-

ської діяльності таких підприємств, яким до моменту вчинення злочину виповнився вік кримінальної відповідальності».

Суб'єкт злочину маніпулювання на фондовому ринку (ст. 222-1 КК України). Стосовно суб'єкта цього злочину існують такі погляди: 1) О.В. Працюк, В.В. Черней заявляють, що «суб'єкт злочину – спеціальний, а саме, службова особа учасника фондового ринку. Це працівник юридичної особи, тобто учасники ринку цінних паперів – в тому числі службова особа, яка здійснює професійну діяльність на ринку цінних паперів...»

Діяльність вищезазначених осіб є ліцензованою НКЦПФР в установленому нею порядку видає ліцензії на такі види професійної діяльності на ринку цінних паперів:

брокерська діяльність – укладення торговцем цінних цивільно-правових договорів (зокрема, договорів комісій, доручення) щодо цінних паперів від свого імені (від імені іншої особи) за дорученням і за рахунок іншої особи;

дилерська діяльність – укладення торговцем цінними паперами цивільно-правових договорів щодо цінних паперів від свого імені та за свій рахунок з метою перепродажу, крім випадків, передбачених законом;

андерайтинг – розміщення (підписка, продаж) цінних паперів торговцем цінними паперами за дорученням; від імені за рахунок емітента;

діяльність з управління цінними паперами – діяльність, яка провадиться торговцем цінними паперами від свого імені за винагороду протягом визначеного строку на підставі договору про управління переданими йому цінними паперами та грошовими коштами, призначеними для інвестування в цінні папери, а також отримання у процесі цього управління цінними паперами та грошовими коштами, які належать на праві власності установнику управління, в його інтересах або в інтересах визначених ним третіх осіб;

діяльність з управління активами – професійна діяльність учасника фондового ринку – компанії з управління активами, що провадиться нею за винагороду від власного імені або на підставі відповідного договору про управління активами, які належать інституційним інвесторам на праві власності;

діяльність з управління іпотечним покриттям – діяльність, що провадиться управителем іпотечного покриття від свого імені за винагороду протягом визначеного строку на підставі відповідного договору та передбачає представництво інтересів власних іпотечних облігацій, здійснення контролю за додержанням умов зміни іпотечних активів чи включення нових іпотечних активів до сплати іпотечного покриття, здійснення контролю за своєчасність та повнотою здійснення емітентом платежів за звичайними іпотечними облігаціями, забезпечення відповідності іпотечного покриття вимогам законодавства, виконання інших функцій, визначених законодавством;

депозитарна діяльність депозитарію цінних паперів – діяльність із надання послуг щодо зберігання цінних паперів, обслуговування правочинів щодо цінних паперів на рахунок їх зберігачів, а також операцій емітента щодо випущених ним цінних паперів;

депозитарна діяльність зберігача цінних паперів – діяльність із надання послуг щодо зберігання цінних паперів, обслуговування правочинів щодо цінних паперів на рахунках власників цінних паперів;

діяльність із ведення реєстру власників іменних цінних паперів – збір, фіксація, обробка, зберігання та надання даних, які становлять систему зазначеного реєстру, щодо іменних цінних паперів, їх емітентів і власників;

діяльність з організації торгівлі на фондовому ринку – діяльність професійного учасника фондового ринку (організатора торгівлі) зі створення організаційних, технологічних, інформаційних, правових та інших умов для зберігання та поширення інформації стосовно попиту і пропозицій, проведення регулярних торгів фінансовими інструментами за встановленими правилами, централізованого укладання і виконання договорів щодо фінансових інструментів, у тому числі здійснення клірингу та розрахунків за ними, а також розв'язання спорів між членами організатора торгівлі;

розрахункова-клірингова діяльність – діяльність із визначення взаємних зобов'язань за договорами щодо цінних паперів і розрахунків за ними [4, с. 511–512]»; 2) О.І. Перепелиця, В.М. Киричко, В.Я. Тацій упевнені, що «суб'єктом злочину може бути особа, яка досягла 16-річного віку і є службовою особою учасника фондового ринку. Під останнім слід розуміти юридичну особу, яка здійснює професійну діяльність на фондовому ринку (ринку цінних паперів), зокрема, діяльність з торгівлі або організації торгівлі цінними паперами, діяльність з управління активами інституційних інвесторів або депозитну діяльність» [2, с. 251]; 3) А.М. Рішелюк стверджує, що суб'єктом цього злочину є «службова особа учасника фондового ринку», тобто працівник юридичної особи – професійного учасника фондового ринку, який здійснює функції, зазначені у ч. 3 ст. 18 цього Кодексу» [10, с. 678].

Аналіз існуючих точок зору стосовно суб'єкта злочину, передбаченого ст. 222-1 КК України, надає можливість виокремити з них певні позитивні положення: 1) що суб'єктом цього злочину є службова особа учасника фондового ринку; 2) що діяльність вищезазначених осіб є ліцензованою НКЦПФР в установленю нею порядку видає ліцензії на такі види професійної діяльності на ринку цінних паперів; 3) це працівник юридичної особи.

На підставі викладеного вище та чинного законодавства можна запропонувати таке визначення суб'єкта злочину, передбаченого ст. 222-1 КК України: «Суб'єктом злочину маніпулювання на фондовому ринку є фізична осудна, службова особа юридичної особи учасника фондового ринку (діяльність визначених осіб є ліцензованою НКЦПФР в установленю нею порядку на такі види професійної діяльності на ринку цінних паперів), якій до моменту вчинення злочину виповнився вік кримінальної відповідальності».

Суб'єкт злочину підроблення документів, які видаються для реєстрації цінних паперів (ст. 223-1 КК України). Стосовно суб'єкта злочину, передбаченого ст. 223-1 КК України, пропонуються такі судження: 1) О.В. Працюк, В.В. Черней наполягають на тому, що «суб'єкт цього злочину – спеціальний. Як зазначено у диспозиції статті ним може бути лише уповноважена особа емітента цінних паперів.

Емітентами визнаються: держава в особі уповноважених нею органів державної влади; органи місцевого самоврядування; юридичні особи, які від свого імені розміщують емісійні цінні папери та беруть на себе зобов'язання щодо них перед їх власниками. Відповідно до ст. 29 ЗУ від 23 лютого 2006 р. № 3480-IV «Про цінні папери та фондовий ринок» відповідальність за достовірність відомостей, наведених у документах, що подаються для реєстрації випуску та проспекту емісії цінних паперів, несуть особи, які підписали такі документи. З огляду на зазначене, до кола уповноважених осіб, що можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності за коментованою статтею, слід віднести засновників акціонерних товариств та їх уповноважених осіб; голів і секретарів загальних зборів акціонерів; керівників емітентів і головних бухгалтерів та аудиторів, які разом із керівниками підписують проспект емісії цінних паперів, підтверджують достовірність перевірених ними відомостей» [4, с. 513–514]; 2) А.М. Рішелюк стверджує, що «суб'єктом злочину, передбаченого ст. 223-1 КК України, є «уповноважена особа». За змістом цієї статті такими «уповноваженими особами» є працівники юридичної особи – емітенти цінних паперів, наділені повноваженнями щодо складання та підписання документів, які подаються для реєстрації випуску цінних паперів. Аудитор може бути суб'єктом цього злочину у випадках, коли він (самостійно або від імені аудиторської фірми) складає та підписує для емітента висновок, який згодом разом з іншими необхідними документами подається для реєстрації випуску цінних паперів. Суб'єктом цього злочину може бути і будь-яка осудна фізична особа, що досягла віку кримінальної відповідальності, у випадках, коли вона є засновником акціонерного товариства і готує чи підписує документи, необхідні для реєстрації випуску акцій, під час його створення» [10, с. 682]; 3) О.І. Перепелиця, В.М. Киричко, В.Я. Тацій упевнені, що «суб'єкт злочину – уповноважена особа, яка досягла 16-річного віку. Це може бути службова особа суб'єкта господарської діяльності, що здійснює емісію цінних паперів, або службова особа андерайтера, що уклав з емітентом договір про андерайтинг, аудитор, а також інші особи, які мають право засвідчувати своїми підписами та печатками ті документи, що подають для реєстрації випуску цінних паперів» [2, с. 252–253].

Аналіз існуючих точок зору надає нам можливість виділити такі позитивні аргументи: 1) що суб'єкт цього злочину – спеціальний; 2) ним є «уповноважена особа». Такими «уповноваженими особами» є працівники юридичної особи – емітента цінних паперів, наділені повноваженнями щодо складання та підписання документів, які подаються для реєстрації випуску цінних паперів; 3) ними може бути аудитор у випадках, коли він (самостійно або від імені аудиторської фірми) складає та підписує для емітента висновок, який згодом разом з іншими необхідними документами подається для реєстрації випуску цінних паперів; 4) таким суб'єктом злочину може бути і будь-яка осудна фізична особа, що досягла віку кримінальної відповідальності, у випадках, коли вона є засновником акціонерного товариства та їх уповноважені особи, і готує чи підписує документи, необхідні для реєстрації випуску акцій, під час його створення; 5) такими суб'єктами можуть бути керівники емітентів

і головні бухгалтери; 6) таким суб'єктом може бути службова особа андерайтера, що уклав з емітентом договір про андерайтинг.

На підставі викладеного може бути запропоноване таке визначення суб'єкта злочину, передбаченого ст. 223-1 КК України: «Суб'єктом злочину підроблення документів, які подаються для реєстрації випуску цінних паперів, є уповноважена особа – працівники, а саме: службові особи юридичної особи – емітента цінних паперів, наділені повноваженнями щодо складання та підписання документів, які подаються для реєстрації випуску цінних паперів, або службова особа андерайтера, що уклала з емітентом договір про андерайтинг. Такими суб'єктами можуть бути: голови і секретарі загальних зборів акціонерів, керівники емітентів і головні бухгалтери; аудитор у випадках, коли він (самостійно або від імені аудиторської фірми) складає та підписує для емітента висновок, який згодом разом з іншими необхідними документами подається для реєстрації випуску цінних паперів; будь-яка фізична особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності, у випадках, коли вона є засновником акціонерного товариства (або їх уповноважена особа) і готує чи підписує документи, необхідні для реєстрації випуску акцій, під час його створення».

Суб'єкт злочину порушення порядку ведення реєстру власників іменних цінних паперів (ст. 223-2 КК України). Щодо суб'єкта злочину, передбаченого ст. 223-2 КК України, існують такі погляди: 1) О.В. Працюк, В.В. Черней наполягають на тому, що суб'єкт цього злочину – спеціальний: службова особа емітента або професійного учасника фондового ринку (професійні учасники фондового ринку – юридичні особи, які на підставі виданої ДКЦПФР ліцензії проводять на фондовому ринку професійну діяльність, види якої визначені законами України) [4, с. 515]; 2) О.І. Перепелиця, В.М. Киричко, В.Я. Тацій заявляють, що суб'єкт цього злочину є службова особа емітента чи професійного учасника фондового ринку, яка досягла 16-річного віку [2, с. 254]; 3) А.М. Рішелюк стверджує, що суб'єктом цього злочину «є службова особа емітента цінних паперів або професійного учасника фондового ринку, уповноважені вносити зміни до системи реєстру депозитарного обліку. Службові особи емітента можуть бути виконавцями цього злочину у випадках, коли емітент є реєстроутримувачем, тобто самостійно веде реєстр власників іменних цінних паперів. Службові особи професійного учасника цінних паперів можуть вчинити діяння, передбачені ст. 223-2, у випадках, коли відповідна юридична особа є реєстратором, зберігачем цінних паперів, депозитарієм і відповідно веде реєстр або здійснює депозитарний облік. Службові особи та працівники інших учасників фондового ринку зазвичай не є суб'єктами даного злочину, проте якщо злочин вчинений в результаті домовленості між службовими особами реєстроутримувача (зберігача, депозитарію) та працівниками іншого учасника фондового ринку (наприклад, в разі видання ними реєстроутримувачеві недостовірних документів про здійснення певної операції з цінними паперами, на основі яких до системи реєстру вносяться недостовірні зміни), останні можуть бути визнані організаторами, підбурювачами або пособниками злочину» [10, с. 686–687].

Аналіз існуючих поглядів на суб'єкт злочину, передбаченого ст. 223-2 КК України, дозволяє нам виокремити позитивні судження стосовно суб'єкта цього злочину: 1) що суб'єкт цього злочину спеціальний, а саме: службові особи емітента цінних паперів або професійного учасника фондового ринку; 2) ці службові особи уповноважені вносити зміни до системи реєстру депозитарного обліку; 3) службові особи емітента можуть бути виконавцями цього злочину у випадках, коли емітент є реєстроутримувачем, тобто самостійно веде реєстр власників іменних цінних паперів; 4) службові особи професійного учасника цінних паперів можуть вчинити діяння, передбачені ст. 223-2, у випадках, коли відповідна юридична особа є реєстратором, зберігачем цінних паперів, депозитарієм і відповідно веде реєстр або здійснює депозитарний облік; 5) службові особи та працівники інших професійних учасників фондового ринку зазвичай не є суб'єктами даного злочину, проте якщо злочин вчинений у результаті домовленості між службовими особами реєстроутримувача (зберігача, депозитарію) та працівниками іншого учасника фондового ринку (наприклад, у разі видання ними реєстроутримувачеві недостовірних документів про здійснення певної операції з цінними паперами, на основі яких до системи реєстру вносяться недостовірні зміни), останні можуть бути визнані організаторами, підбурювачами або пособниками цього злочину.

Аналіз існуючих точок зору на суб'єкт цього злочину, їх позитивні положення та з'ясування приписів чинного регулюючого та кримінального законодавства створили умови для формулювання наступного визначення суб'єкта злочину передбаченого ст. 223-2 КК України: «Суб'єкт злочину порушення порядку ведення реєстру власників іменних цінних паперів є фізичні осудні службові особи емітента цінних паперів або професійного учасника фондового ринку (громадяни України, особи без громадянства, громадяни іноземної держави), що уповноважені вносити зміни до системи реєстру власників іменних цінних паперів або до системи депозитарного обліку, забезпечувати: належне існування зазначених систем реєстру; документів реєстру, які забороняється знищувати; мають повноваження знищувати документи за згодою ліквідаційної комісії (у разі ліквідації емітента); зобов'язані вести облікові журнали системи реєстру з дотриманням вимог, установлених ДКЦПФР; дотримуватися належного порядку передачі реєстру від одного реєстроутримувача до іншого, яким до моменту вчинення злочину виповнився вік кримінальної відповідальності. Службові особи: емітента можуть бути виконавцями цього злочину у випадках, коли емітент є реєстроутримувачем; професійного учасника цінних паперів можуть бути суб'єктами цього злочину, у випадках коли відповідна юридична особа є реєстратором, зберігачем іменних цінних паперів, депозитарієм і відповідно веде реєстр або здійснює депозитарний облік».

Суб'єкт злочину виготовлення, збут і використання підроблених недержавних цінних паперів (ст. 224 КК України). Стосовно суб'єкта злочину, передбаченого ст. 224 КК України, пропонуються такі судження: 1) О.В. Працюк, В.В. Черней заявляють, що суб'єкт цього злочину – загальний, тобто фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку [4, с. 516]; 2) А.М. Рішелюк упевнений, що суб'єкт цього злочину загальний [10, с. 689]; 3) В.Я. Тацій, В.М. Киричко,

О.І. Перепелиця стверджують, що суб'єкт цього злочину є «будь-яка особа, що досягла 16-річного віку. Учинення службовою особою передбачених ст. 224 КК дій із використанням влади чи службового становища або з перевищенням влади чи службових повноважень за наявності підстав може потребувати додаткової кваліфікації за статтями 364, 364-1, 365 або 365-1» [12, с. 361].

Аналіз перерахованих поглядів на суб'єкт злочину, передбаченого ст. 224 КК України, надає можливість виокремити позитивні положення, необхідні для належного з'ясування суб'єкта цього злочину: 1) що суб'єкт цього злочину – загальний; 2) що це фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку; 3) що суб'єкт цього злочину будь-яка особа, яка досягла 16-річного віку.

На підставі проведеного аналізу існуючих точок зору, існуючого законодавства можна запропонувати таке визначення суб'єкта злочину, передбаченого ст. 224 КК України: «Суб'єктом злочину виготовлення, збут і використання підроблених недержавних цінних паперів, є фізична осудна особа, приватна або неслужбова особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення злочину виповнилося 16 років. Учинення цього злочину службовою особою із використанням влади чи службового становища або з перевищенням влади чи службових повноважень за наявності підстав може потребувати додаткової кваліфікації за статтями 364, 364-1, 365 або 365-1».

Суб'єкт злочину умисне введення в обіг на ринку України (випуск на ринок України) небезпечної продукції (ст. 227 КК України). Стосовно суб'єкта цього злочину існують такі судження: 1) О.І. Перепелиця, В.М. Киричко, В.Я. Тацій упевнені, що «суб'єктом цього злочину може бути особа, на яку покладено обов'язок забезпечення відповідності продукції, що вводиться в обіг, встановленим нормативно-правовим актом вимогам безпечності. Зокрема, це може бути як службова особа чи інший працівник суб'єкта господарської діяльності, який є виробником продукції, представником виготовлювача продукції в Україні чи імпортером продукції, так і підприємець, який здійснює таку діяльність.

Якщо в наслідок введення в обіг небезпечної продукції і подальшого її використання було заподіяно шкоду здоров'ю споживача чи його смерть, або завдано матеріальну шкоду у вигляді умисного або необережного знищення чи пошкодження чужого майна, то вчинене слід кваліфікувати за правилами сукупності злочинів: за ст. 227 КК України і як умисний чи необережний злочин проти життя чи здоров'я особи або проти власності. Збут незаконно виготовлених з недоброякісної сировини (матеріалів) алкогольних напоїв, тютюнових виробів або інших підакцизних товарів, якщо це спричинило отруєння людей або інші тяжкі наслідки, тягне відповідальність за ч. 3 ст. 204 КК» [2, с. 262]; 2) О.В. Працюк, В.В. Черней, стверджують, що суб'єктом цього злочину «може бути: працівник підприємства, установи, організації, що виробляють продукцію чи товари, який відповідає за дотримання (перевірку) якості, комплектності, відповідальності стандартам продукції, що випускається підприємством на товарний ринок, або за її реалізацію; працівники (у тому числі службові особи) торговельних організацій, які реалізують недоброякісну продук-

цію чи товари, які виробляють або реалізують певну продукцію чи товари» [4, с. 517–518]; 3) А.М. Рішелюк наполягає на тому, що «суб'єктом цього злочину може бути керівник підприємства, установи, організації, що виробляють або імпортують певну продукцію, а також працівник, який відповідає за дотримання вимог щодо безпечності продукції, що випускаються підприємством. Індивідуальний підприємець або працівник юридичної особи, яка здійснює випуск продукції, можуть стати співучасниками цього злочину, якщо вони за дорученням виробника здійснювати випуск переданої їм продукції знаючи про те, що ця продукція є небезпечною. Суб'єктами цього злочину можуть бути й індивідуальні підприємці» [10, с. 692].

Аналіз перерахованих нами точок зору дає змогу виокремити такі позитивні положення; 1) що суб'єктом цього злочину може бути особа, на яку покладено обов'язок забезпечення відповідності продукції, що вводиться в обіг, встановленим нормативно-правовими актом вимоги безпечності, а саме: за дотримання (перевірку) якості, комплектності, відповідності стандартам технічним умовам, технічному регламенту продукції, що випускається; 2) таким суб'єктом може бути керівник підприємства, установи, організації, що виробляють або імпортують певну продукцію та вводять її в обіг на ринку України, а також працівник, який відповідає за дотримання вимог безпечності продукції, що випускається підприємством, так і підприємець, який здійснює таку діяльність.

На підстав викладеного вище та аналізу чинного законодавства можна запропонувати таке визначення суб'єкта злочину, передбаченого ст. 227 КК України: «Суб'єктом цього злочину може бути фізична осудна особа, на яку покладено обов'язок забезпечення відповідності продукції, що вводиться в обіг, встановленим нормативно-правовими актом вимоги безпечності (за дотримання якості, комплектності, відповідності стандартам, технічним умовам, технічному регламенту продукції, що випускається). Це може бути як службова особа, так і інший працівник підприємства, установи, організації, що виробляють або імпортують певну продукцію та вводять її в обіг на ринку України, та індивідуальний підприємець, який здійснює таку діяльність».

Суб'єкт злочину незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару (ст. 229 КК України). Існують такі погляди на суб'єкт цього злочину: 1) О.І. Перепелиця, В.М. Киричко, В.Я. Тацій заявляють, що суб'єкт цього злочину – особа, яка досягла 16-річного віку, а за ч. 3 за ознакою «дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені службовою особою з використанням службового становища» таким суб'єктом є службова особа» [2, с. 241; 4, с. 520]; 2) О.О. Дудоров стверджує, що суб'єкт цього злочину – загальний [3, с. 698].

Аналіз існуючих точок зору на суб'єкт злочину, передбаченого ст. 229 КК, та чинного законодавства дає нам підстави сформулювати власне визначення суб'єкта цього злочину: «Суб'єктом злочину, передбаченого частинами 1, 2 та 3 (за винятком ознаки «дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені службовою особою з використанням службового становища») ст. 229 КК України, є фізична осудна, приватна або неслужбова

особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення злочину виповнилося 16 років, а згідно з ознакою ч. 3 цієї статті «дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені службовою особою з використанням службового становища» таким суб'єктом цього злочину є службова особа».

Суб'єкт злочину незаконне збирання з метою використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю (ст. 231 КК України). Щодо суб'єкта цього злочину існують такі погляди: 1) О.О. Дудоров запевняє, що суб'єкт цього злочину – загальний [13, с. 288]; 2) О.В. Працюк, В.В. Черней, І.О. Перепелиця, В.М. Киричко, В.Я. Тацій, П.П. Андрушко стверджують, що суб'єктом цього злочину є особа, яка досягла 16-річного віку [4, с. 378; 2, с. 244; 14, с. 512].

Аналіз існуючих точок зору надає нам можливість запропонувати власне визначення суб'єкта злочину, передбаченого ст. 231 КК України: «Суб'єктом злочину незаконне збирання з метою використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю, є фізична осудна, приватна, неслужбова особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення злочину виповнилося 16 років».

Суб'єкт злочину розголошення комерційної або банківської таємниці (ст. 232 КК України). Стосовно суб'єкта злочину, передбаченого ст. 232 КК України, пропонуються такі судження: 1) В.Я. Тацій, В.М. Киричко, І.О. Перепелиця, стверджують, що суб'єкт цього злочину є «особа, яка досягла 16-річного віку, і якій комерційна або банківська таємниця стала відомою у зв'язку з професійною або службовою діяльністю. Це означає, що зазначені відомості були ввірені особі або до них вона мала доступ при виконанні професійних чи службових обов'язків і у зв'язку з цим на неї покладалася обов'язок не розголошувати відомості стороннім особам. Це можуть бути як звичайні працівники чи службові особи банків чи інших господарських організацій, так і інші особи, що здійснювали професійну чи службову діяльність, наприклад, нотаріуси, аудиторів, працівники прокуратури, досудового слідства, податкових органів, суду (навіть коли вони звільнилися з роботи чи служби)» [12, с. 380]; 2) О.В. Працюк, В.В. Черней упевнені, що «суб'єкт цього злочину – спеціальний, а саме особа, якій комерційна або банківська таємниця відома у зв'язку з професійною або службовою діяльністю. Крім працівників і засновників суб'єктів господарювання суб'єктом злочину можуть визнаватися працівники банківських установ, нотаріуси, особи які виконують на даному підприємстві чи в його інтересах свої професійні обов'язки (аудитор, адвокат, представник органів із сертифікації продукції), працівники податкових і правоохоронних органів, які мають доступ до комерційної чи банківської таємниці у зв'язку з виконанням службових обов'язків» [4, с. 523]; 3) А.М. Рішелюк заявляє, що суб'єктом цього злочину може бути особа: 1) якій відповідна таємниця стала відома внаслідок особливих взаємовідносин з власником таємниці (наприклад, член спостережної ради, інша посадова особа господарського товариства, яка не є його працівником, співвласник відповідної юридичної особи тощо); 2) яка є працівником юридичної особи чи індивідуального під-

приємця – власника таємниці; 3) яка є службовою особою органу державної влади (зокрема слідчим, прокурором, суддею) і отримала відповідні відомості на підставі закону під час виконання своїх службових обов'язків [10, с. 703].

Аналіз існуючих точок зору відносно суб'єкта злочину, передбаченого ст. 232 КК України, дозволяє зупинитися на таких позитивних положеннях: 1) що суб'єктом цього злочину може бути особа, якій комерційна або банківська таємниця стала відомою у зв'язку з професійною або службовою діяльністю; 2) зазначені відомості були ввірені особі або до них така особа мала доступ при виконанні професійних чи службових обов'язків; 3) до таких осіб можуть відноситися: працівники і засновники суб'єктів господарювання; працівники банківських установ, нотаріуси, особи, які виконують на даному підприємстві чи в його інтересах свої професійні обов'язки (наприклад, аудитор, адвокат, представник органів із сертифікації продукції), працівники податкових правоохоронних органів, та суду, які мають доступ до комерційної та банківської таємниці у зв'язку з виконанням службових обов'язків.

На підставі викладеного вище та аналізу чинного законодавства можна запропонувати таке визначення суб'єкта злочину, передбаченого ст. 232 КК України: «Суб'єктом злочину розголошення комерційної або банківської таємниці може бути фізична осудна особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), якій відповідна таємниця стала відома у зв'язку з професійною чи службовою діяльністю, а саме: 1) якій така таємниця стала відомою внаслідок її особливих взаємовідносин з власником таємниці (наприклад, член спостережної ради, інша посадова особа господарського товариства, яка не є його працівником, співвласник відповідної юридичної особи тощо); 2) яка є працівником юридичної особи чи індивідуального підприємця – власника таємниці (це звичайні працівники чи службові особи банків чи інших господарських організацій); 3) яка є службовою особою органу державної влади (наприклад, слідчий, прокурор, працівник ДФС, суду, працівник СБУ), які мають доступ до комерційної або банківської таємниці у зв'язку з виконання службових обов'язків; 4) яким стали такі відомості відомі у зв'язку з їх професійною діяльністю (наприклад, нотаріуси, адвокати, аудиторі), яким до вчинення злочину виповнився вік кримінальної відповідальності».

Суб'єкт злочину незаконне використання інсайдерської інформації (ст. 232-1 КК України). Стосовно суб'єкта злочину, передбаченого ст. 232-1 КК України, існують такі погляди: 1) О.І. Перепелиця, В.М. Киричко, В.Я. Тацій заявляють, що суб'єктом цього злочину «може бути особа, яка досягла 16-річного віку і вказана у переліку суб'єктів цього злочину, наведеному в примітці до цієї статті. Зокрема, це: 1) посадові особи емітента, у тому числі ті, які були посадовими особами емітента на момент ознайомлення з інсайдерською інформацією; 2) особи, які мають доступ до інсайдерської інформації у зв'язку з виконанням ними трудових (службових) обов'язків або договірних зобов'язань незалежно від відносин з емітентом, у тому числі співробітники професійних учасників фондового ринку; 3) державні службовці, яким відома інсайдерська інформація внаслідок виконанням ними посадових (службових)

обов'язків; 4) особи, які ознайомилися з інсайдерською інформацією неправомірним шляхом; 5) аудитор, нотаріуси, експерти, оцінювачі, арбітражні керуючі або інші особи, які виконують надані законом публічні повноваження» [4, с. 258–259]; 2) А.М. Рішелюк стверджує, що відповідно до п. 3 примітки до статті «суб'єктами злочину можуть бути посадові особи емітента, у т.ч. ті, які були посадовими особами емітента на момент ознайомлення з інсайдерською інформацією; особи, які мають доступ до інсайдерської інформації у зв'язку з виконанням ними трудових (службових) обов'язків або договірних зобов'язань незалежно від відносин з емітентом, у тому числі співробітники професійних учасників фондового ринку; державні службовці, яким інсайдерська інформація відома, внаслідок виконання ними посадових (службових) обов'язків; особи, які ознайомилися з інсайдерською інформацією неправомірним шляхом; 5) аудитор, нотаріуси, експерти, оцінювачі, арбітражні керуючі або інші особи, які виконують надані законом публічні повноваження. Аналіз переліку свідчить, що фактично суб'єктом цього злочину може бути будь-яка особа, якій відома інсайдерська інформація від її відносин з емітентом цінних паперів або від того, яким чином відповідна інформація стала відома особі» [10, с. 706].

На наше переконання, аналіз точок зору, які передають повністю зміст п. 3 примітки до ст. 232-1 КК України, стосовно суб'єкта цього злочину, тобто його законодавче визначення, дає змогу стверджувати, що таке тлумачення потрібно повністю сприйняти, доповнивши словами «які досягли віку кримінальної відповідальності».

Суб'єкт злочину приховання інформації про діяльність емітента (ст. 232-2 КК України). Стосовно суб'єкта злочину, передбаченого ст. 232-2 КК України, існують такі судження; 1) О.І. Перепелиця, В.М. Киричко, В.Я. Тацій стверджують, що суб'єктом цього злочину є службова особа емітента, яка досягла 16-річного віку [2, с. 260]. 2) А.М. Рішелюк впевнений, що суб'єктом цього злочину «є службова особа юридичної особи – емітента цінних паперів. На практиці суб'єктами цього злочину найчастіше є службові особи, до обов'язків яких належить забезпечення виконання вимог закону щодо надання інформації інвесторам. Водночас будь-яка службова особа емітента, яка своїми діями чи розпорядженням перешкодила емітенту одержати законно запитувану ним інформацію, має визнаватись суб'єктом цього злочину».

Варто зазначити, що ці дві точки зору не суперечать одна одній, проте наведені визначення потребують уточнення. Це можливо зробити за допомогою визначення суб'єкта злочину, передбаченого ст. 232-2 КК України: «Суб'єктом злочину приховування інформації про діяльність емітента є фізична осудна, службова особа емітента (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), на яку покладено обов'язок надавати інвестору в цінні папери (у тому числі акціонеру) на його письмовий запит інформацію про діяльність емітента в межах, передбачених законом, в тому числі достовірну інформацію про заподіяну інвестору в цінні папери (у тому числі акціонеру) матеріальну шкоду, якій до моменту вчинення злочину вчинився вік кримінальної відповідальності».

Суб'єкт злочину незаконна приватизація державного, комунального майна (ст. 233 КК України). Щодо суб'єкта злочину існують такі погляди: 1) О.В. Працюк, В.В. Черней упевнені, що «суб'єктом цього злочину є фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку, і бере безпосередню участь у приватизації державного чи комунального майна (зокрема, працівники державних органів приватизації та місцевого самоврядування, голови та члени комісій з приватизації об'єктів, тендерних комісій, службові особи підприємств, які підлягають приватизації, фізичні та службові особи, засновники та власники юридичних осіб – покупців державного чи комунального майна).

Дії експерта, який за попередньою домовленістю із суб'єктами приватизації сприяв зниженню вартості об'єкта приватизації, слід кваліфікувати за ч. 5 ст. 27, ст. 233 КК як пособництво незаконній приватизації державного або комунального майна, а за наявності до цього підстав – також за стст. 358 чи 366 КК. Таким самим чином потрібно кваліфікувати відповідні зловживання голів і членів інвентаризаційних комісій та комісій, створених для визначення частки держави в статутному фонді підприємств у порядку їх передприватизаційної підготовки» [4, с. 528]; 2) О.О. Дудоров схиляється до того, що «суб'єктом цього злочину є осудна особа, яка досягла 16-річного віку, і бере безпосередню участь у приватизації державного чи комунального майна. За ст. 233 можуть кваліфікуватися, зокрема, діяння працівників державних органів приватизації та органів місцевого самоврядування, голів та членів комісій з приватизації об'єктів, тендерних комісій, службових осіб (у першу чергу керівників і головних бухгалтерів) підприємств, які підлягають приватизації, фізичних осіб та службових осіб, осіб – покупців державного чи комунального майна. Суб'єктом злочину можуть визнаватися також працівники тих юридичних осіб, які на підставі угод, укладених з державними органами приватизації, здійснюють продаж державного майна, у т. ч. у формі проведення аукціонів.

Дії голів та членів інвентаризаційних комісій, комісій, створюваних для визначення частки держави в статутному фонді підприємств у порядку їх перед приватизаційної підготовки, які за попередньою домовленістю із суб'єктами приватизації сприяли заниженню вартості об'єкта приватизації, слід кваліфікувати за ч. 5 ст. 27, ст. 233 КК як пособництво незаконній приватизації державного або комунального майна, а за наявності до цього підстав – також за стст. 358 чи 366 КК...» [3, с. 716]; 3) О.І. Перепелиця, В.М. Киричко, В.Я. Тацій упевнені, що суб'єктом цього злочину може виступати особа, яка досягла 16-річного віку і в конкретному випадку бере участь у приватизації державного чи комунального майна як суб'єкт приватизації, тобто особа, яка здійснює відчуження такого майна або виступає його покупцем, або є посередником у процесі приватизації (це може бути як службова, так і фізична особа) [2, с. 264].

Аналіз існуючих точок зору надає нам можливість виокремити з них такі позитивні судження: 1) що суб'єктом цього злочину є фізична осудна особа, яка в конкретному випадку бере безпосередню участь у приватизації або купівлі державного чи комунального майна (тобто особа, яка здійснює відчуження такого майна або виступає його покупцем, або є посередником у про-

цесі приватизації); 2) такими суб'єктами можуть бути як службові особи державних органів, так і органів місцевого самоврядування, зокрема, голови та члени комісій з приватизації об'єктів, тендерних комісій; 3) також суб'єктами цього злочину можуть бути: службові особи підприємств, що підлягають приватизації (у першу чергу керівники і головні бухгалтери), службові особи, засновники та власники юридичних осіб – покупців державного чи комунального майна; 4) суб'єктами також можуть бути працівники тих юридичних осіб, які на підставі угод, укладених з державними органами приватизації, здійснюють продаж державного майна, у т. ч. проведення аукціонів.

На підставі аналізу існуючих точок зору стосовно об'єкта цього злочину та чинного законодавства можна запропонувати таке визначення суб'єкта злочину, передбаченого ст. 233 КК України: «Суб'єктом злочину незаконна приватизація державного, комунального майна може бути: 1) фізична осудна особа, яка в конкретному випадку бере безпосередню участь у приватизації або купівлі державного чи комунального майна (тобто особа, яка здійснює відчуження такого майна або виступає його покупцем, або є посередником у процесі приватизації таких об'єктів); 2) як службові особи державних органів, так і органів місцевого самоврядування (наприклад, працівники державних органів приватизації та місцевого самоврядування, зокрема, голови та члени комісій з приватизації об'єктів, тендерних комісій); 3) службові особи підприємств, що підлягають приватизації (насамперед керівники і головні бухгалтери), службові особи, засновники та власники юридичних осіб – покупців державного чи комунального майна; 4) працівники тих юридичних осіб, які на підставі угод, укладених з державними органами приватизації, здійснюють продаж державного майна, у т. ч. у формі проведення аукціонів, враховуючи те, що всім названим вище особам виповнився вік кримінальної відповідальності».

Певною мірою питання визначення суб'єктів подібних злочинів на законодавчому рівні знайшло вирішення у законодавстві деяких зарубіжних держав (КК Республіки Польща [15], КК Республіки Болгарія [16], КК Швеції [17], КК Японії [18], КК Норвегії [19]).

Висновки. Отже, 1) дослідження, проведене нами, свідчить про те, що автори публікацій мають суттєві розбіжності у розумінні суб'єктів злочинів, передбачених статтями 221-1, 213, 216, 218-1, 219, 220-1, 220-2, 222, 222-1, 223-1, 223-2, 224, 227, 229, 231, 232, 232-1, 232-2, 233 КК України; 2) деякі автори допускають помилки у перерахування (класифікації) суб'єктів злочинів, називаючи такими: фізичні особи або службові особи, замість такої класифікації, як: приватні, неслужбові або службові особи; 3) іноді автори у своїх публікаціях обмежуються визначенням суб'єкта таким терміном, як «суб'єкт цього злочину загальний» без роз'яснення такого висловлювання; 4) все це зумовило необхідність сформулювати визначення суб'єктів злочину, передбачених перерахованими статтями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

2. *Перепелиця О.І., Киричко В.М., Тацій В.Я.* Злочини у сфері господарської діяльності / О.І. Перепелиця, В.М. Киричко, В.Я. Тацій // Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.; за ред. проф. В.Я. Тація, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. – 5-те вид. переробл. і допов. – Х.: Право, 2015. – С. 201–265.

3. *Дудоров О.О.* Злочини в сфері господарської діяльності / О.О. Дудоров // Кримінальне право України. Особлива частина: підручник (Ю.В. Александров, О.О. Дудоров, В.А. Клименко та ін.); за ред. М. І. Мельника, В.А. Клименка. – К.: Атіка, 2008. – С. 214–300.

4. *Працюк О.В., Черней В.В.* Злочини у сфері господарської діяльності / О.В. Працюк, В.В. Черней // Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. / Д.С. Азаров, В.К. Грицюк, А.В. Савченко [та ін.]; за заг. ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Чернея. – К.: Юрінком Інтер, 2016. – С. 453–528.

5. *Андрушко П.П.* Злочини в сфері господарської діяльності / П.П. Андрушко // Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України; за станом законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України на 1 грудня 2001 р. / За ред. С.С. Яценка. – К.: А.С.К., 2002. – С. 395–520.

6. Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних : Закон України від 23 березня 2000 року № 1587-III (у редакції Закону України від 10 липня 2001 року № 1098-IV) // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – №24. – Ст. 183.

7. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 02.03.2015 № 222-VIII // Відомості Верховної Ради України від 5.06.2015 – 2015. – № 23. – Ст. 158.

8. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 березня 2004 року № 369 // Офіційний вісник України від 09.04.2004. – №12, том. 1 – Ст. 741.

9. Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України з питань захисту документів і товарів голографічними захисними елементами та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 9 лютого 2011 року № 86 // Офіційний вісник України від 18.02.2011. – №10. – Ст. 741.

10. *Рішелюк А.М.* Коментар до ст. 219 КК України / А.М. Рішелюк // Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України; за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – 9-те вид. переробл. та допов.; – К.: Юридична думка, 2012. – С. 664–666.

11. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб : Закон України від 23 лютого 2013 року № 4452 -VI (у редакції Закону України від 10 липня 2013 року № 1098-IV) // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 2. – Ст.17.

12. *Тацій В.Я., Киричко В.М., Перепелиця О.І.* Коментар до стст. 199–201, 203-1–206, 209, 213, 216, 219, 222, 222-1, 223-1–224, 227, 229, 231–232-2 КК України / В.Я. Тацій, В.М. Киричко, О.І. Перепелиця // Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2-т. Т.2.: Особлива частина / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.; за заг. ред. проф. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. – 5-те вид. переробл. і допов. – Х.: Право, 2013. – С. 236–389.

13. *Дудоров О.О.* Злочини в сфері господарської діяльності / О.О. Дудоров // Кримінальне право України. Особлива частина: [підручник] (Ю.В. Александров,

О.О. Дудоров, В.А. Клименко та ін.); за заг. ред. М. І. Мельника, В.А. Клименка. – К. : Атіка, 2008. – С. 214–300.

14. *Андрушко П.П.* Злочини в сфері господарської діяльності / П.П. Андрушко // Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України; за ред. С.С. Яценка. – К.: А.С.К., 2002. – С. 395–520.

15. The Polish Penal Code / edited by candidate of law, assistant professor A I Lukashov, and D j, prof N F Kuznetsova introduction by candidate of law, assistant professor A I Lukashov and candidate of law E A Sarkisova, translated from Polish by D A Barilovitch. – St. Petersburg: "Yuridichesky Centei Press», 2001. – 234 p.

16. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A.I. Lukashov; introduction by Y.I. Aidarov. – St. Petersburg: "Yuridichesky Center – Press", 2001. – 298 p.

17. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A.V. Serebrennikova. – St. Petersburg: "Yuridichesky Center – Press", 2002. – 366 p.

18. THE JAPANESE PENAL CODE / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A.I. Korobeev. – St. Petersburg: "Yuridichesky Center – Press", 2002. – 226 p.

19. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn. V. Golik; translated from Norwegian A.V. Zhmenya. – St. Petersburg: "Yuridichesky Center – Press", 2002. – 366 p.

REFERENCES

1. Konstytutsiia Ukrainy // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 1996. – № 30. – St. 141.

2. *Perepelytsia O.I., Kyrychko V.M., Tatsii V.Ya.* Zlochyiny u sferi hospodarskoi diialnosti / O.I. Perepelytsia, V.M. Kyrychko, V.Ya. Tatsii // Kryminalne pravo Ukrainy. Osoblyva chastyna: pidruchnyk / Yu.V. Baulin, V.I. Borysov, V.I. Tiutiuhin ta in.; za red. prof. V.Ya. Tatsiia, V.I. Borysova, V.I. Tiutiuhina. – 5-te vyd. pererobl. i dopov. – Kh.: Pravo, 2015. – S. 201–265.

3. *Dudorov O.O.* Zlochyiny v sferi hospodarskoi diialnosti / O.O. Dudorov // Kryminalne pravo Ukrainy. Osoblyva chastyna: pidruchnyk (Yu.V. Aleksandrov, O.O. Dudorov, V.A. Klymenko ta in.); za red. M. I. Melnyka, V.A. Klymenka. – К. : Атіка, 2008. – С. 214–300.

4. *Pratsiuk O.V., Cherniei V.V.* Zlochyiny u sferi hospodarskoi diialnosti / O.V. Pratsiuk, V.V. Cherniei // Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnoho kodeksu Ukrainy. / D.S. Azarov, V.K. Hryshchuk, A.V. Savchenko [ta in.]; za zah. red. O.M. Dzhuzhi, A.V. Savchenka, V.V. Chernaia. – К. : Yurinkom Inter, 2016. – С. 453–528.

5. *Andrushko P.P.* Zlochyiny v sferi hospodarskoi diialnosti / P.P. Andrushko // Naukovo-praktychnyi komentar do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy; za stanom zakonodavstva i postanov Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy na 1 hrudnia 2001 r. / Za red. S.S. Yatsenka. – К.: А.С.К., 2002. – С. 395–520.

6. Pro rozpovsiudzhennia prymirnykh audiovizualnykh tvoriv, fonohram, videohram, kompiuternykh prohram, baz danykh : Zakon Ukrainy vid 23 bereznia 2000 roku № 1587-III (u redaktsii Zakonu Ukrainy vid 10 lypnia 2001 roku № 1098-IV) // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 2000. – №24. – St. 183.

7. Pro litsenzuvannia vydiv hospodarskoi diialnosti: Zakon Ukrainy vid 02.03.2015 № 222-VIII // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 5.06.2015 – 2015. – № 23. – St. 158.

8. Pro vnesennia zmin do deiakykh postanov Kabinetu Ministriv Ukrainy: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 24 bereznia 2004 roku № 369 // Ofitsiinyi visnyk Ukrainy vid 09.04.2004. – №12, tom. 1 – St. 741.

9. Pro vnesennia zmin do postanov Kabinetu Ministriv Ukrainy z pytan zakhystu dokumentiv i tovariv holohrafichnymy zakhysnymy elementamy ta vyznannia takymy, shcho vtratyly chynnist, deiakykh postanov Kabinetu Ministriv Ukrainy : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 9 liutoho 2011 roku № 86 // Ofitsiinyi visnyk Ukrainy vid 18.02.2011. – №10. – St. 741.

10. *Risheliuk A.M.* Komentar do st. 219 KK Ukrainy / A.M. Risheliuk // Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnoho kodeksu Ukrainy; za red. M.I. Melnyka, M.I. Khavroniuka. – 9-te vyd. pererobl. ta dopov.; – K.: Yurydychna dumka, 2012. – S. 664–666.

11. Pro systemu harantuvannia vkladiv fizychnykh osib : Zakon Ukrainy vid 23 liutoho 2013 roku № 4452 -VI (u redaktsii Zakonu Ukrainy vid 10 lypnia 2013 roku № 1098-IV) // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 2016. – № 2. – St. 17.

12. *Tatsii V.Ya., Kyrychko V.M., Perepelytsia O.I.* Komentar do stst. 199–201, 203-1 – 206, 209, 213, 216, 219, 222, 222-1, 223-1–224, 227, 229, 231–232-2 KK Ukrainy / V.Ya. Tatsii, V.M. Kyrychko, O.I. Perepelytsia // Kryminalnyi kodeks Ukrainy. Naukovo-praktychnyi komentar : u 2.t. T.2: Osoblyva chastyna / Yu.V. Baulin, V.I. Borysov, V.I. Tiutiuhin ta in.; za zah. red. prof. V.Ya. Tatsiia, V.P. Pshonky, V.I. Borysova, V.I. Tiutiuhina. – 5-te vyd. pererobl. i dopov. – Kh.: Pravo, 2013. – S. 236–389.

13. *Dudorov O.O.* Zlochyny v sferi hospodarskoi diialnosti / O.O. Dudorov // Kryminalne pravo Ukrainy. Osoblyva chastyna: [pidruchnyk] (Yu.V. Aleksandrov, O.O. Dudorov, V.A. Klymenko ta in.); za zah. red. M. I. Melnyka, V.A. Klymenka. – K. : Atika, 2008. – S. 214–300.

14. *Andrushko P.P.* Zlochyny v sferi hospodarskoi diialnosti / P.P. Andrushko // Naukovo-praktychnyi komentar do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy; za red. S.S. Yatsenka. – K.: A.S.K., 2002. – S. 395–520.

15. The Polish Penal Code / edited by candidate of law, assistant professor A 1 Lukashov, and D j, prof N F Kuznetsova introduction by candidate of law, assistant professor A I Lukashov and candidate of law E A Sarkisova, translated from Polish by D A Barilovitch. – St. Petersburg: «Yundichesky Centei Press», 2001.– 234 p.

16. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A.I. Lukashov; introduction by Y.I. Aidarov. – St. Petersburg: «Yuridichesky Center – Press», 2001. – 298 p.

17. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A.V. Serebrennikova. – St. Petersburg: «Yuridichesky Center – Press», 2002. – 366 p.

18. THE JAPANESE PENAL CODE / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A.I. Korobeev. – St. Petersburg: «Yuridichesky Center – Press», 2002. – 226 p.

19. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn.V. Golik; translated from Norwegian A.V. Zhmenya. – St. Petersburg: “Yuridichesky Center – Press”, 2002. – 366 p.

Харь І.О. Суб'єкт злочинів у сфері господарської діяльності, передбачених статтями 211–212, 212-1, 213, 216, 218-1, 219, 220-1, 220-2, 222, 222-1, 223-1, 223-2, 224, 227, 229, 231–232, 232-1, 232-2, 233 Кримінального кодексу України

У статті досліджуються суб'єкти злочинів у сфері господарської діяльності. Автор з'ясовує теоретичні та прикладні проблеми суб'єкта злочину взагалі і, зокрема, злочинів, передбачених статтями 211–212, 212-1, 213, 216, 218-1, 219, 220-1, 220-2, 222, 222-1, 223-1, 223-2, 224, 227, 229, 231–232, 232-1, 232-2, 233 Кримінального кодексу України, полемізує з існуючими поглядами на ці питання. Крім того, пропонуються авторські визначення суб'єктів злочинів у сфері господарської діяльності, передбачених статтями 211–233 Кримінального кодексу України.

Ключові слова: злочини в сфері господарської діяльності, суб'єкт злочину, загальний суб'єкт, спеціальний суб'єкт злочину, неслужбова особа, приватна особа.

Харь И.А. Субъект преступлений в сфере хозяйственной деятельности, предусмотренных статьями 211–212, 212-1, 213, 216, 218-1, 219, 220-1, 220-2, 222, 222-1, 223-1, 223-2, 224, 227, 229, 231–232, 232-1, 232-2, 233 Уголовного кодекса Украины

В статье исследуются субъекты преступлений в сфере хозяйственной деятельности. Автор выясняет теоретические и прикладные проблемы субъекта преступления вообще и, в частности, преступлений, предусмотренных статьями 211–212, 212-1, 213, 216, 218-1, 219, 220-1, 220-2, 222, 222-1, 223-1, 223-2, 224, 227, 229, 231–232, 232-1, 232-2, 233 Уголовного кодекса Украины, полемизирует с существующими взглядами на эти вопросы. Кроме того, предлагаются авторские определения субъектов преступлений в сфере хозяйственной деятельности, предусмотренных статьями 211–233 Уголовного кодекса Украины.

Ключевые слова: преступления в сфере хозяйственной деятельности, субъект преступления, общий субъект, специальный субъект преступления, неслужебная лицо, частное лицо.

Khar I. Theoretical and Applied Problems of a Subject of Crimes in the Field of Business Activity under Articles 211–212, 212-1, 213, 216, 218-1, 219, 220-1, 220-2, 222, 222-1, 223-1, 223-2, 224, 227, 229, 231–232, 232-1, 232-2, 233 of the Criminal Code of Ukraine

In this article subjects of crimes in the field of business activity are researched. The author investigates theoretical and applied problems of subject of a crime in general and in particular of crimes under articles 211–212, 212-1, 213, 216, 218-1, 219, 220-1, 220-2, 222, 222-1, 223-1, 223-2, 224, 227, 229, 231–232, 232-1, 232-2, 233 of the Criminal Code of Ukraine, carries on polemics on the topic.

Authentic definition of subjects of crimes in the field of business activity under articles 211–233 of the Criminal Code of Ukraine is also suggested.

Key words: Crimes in the Field of Business Activity; Subject of a Crime; General Subject; Specific Subject; Nonpublic Individual; Private Individual

Стаття надійшла до редакції 05.09.2016

УДК 343

О. Шніпко

AN ACTUS REUS OF CRIMES, PROVIDED BY THE PART 2, ARTICLE 371 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE

О.С. Шніпко

*аспірант кафедри кримінального права,
кримінології, цивільного та господарського права
ВНЗ «Національна академія управління»*

ОБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ ЗЛОЧИНІВ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ Ч.2 СТ. 371 КК УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Об'єктивні ознаки злочинів, передбачених ч.2 ст. 371 КК України, не отримали належного розкриття в юридичній літературі, хоча ці ознаки мають важливе значення для теорії кримінального права, а також у правозастосовній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Об'єктивні ознаки злочинів, передбачених ч. 2 ст. 371 КК України, на фрагментарному рівні висвітлені у працях таких вчених, як В.І. Борисов, В.І. Тютюгін, М.І. Попов, М.І. Хавронюк, В.В. Сміх, Ю.В. Гродецький, В.А. Козак, Р.С. Орловський, О.Є. Радутний, Є.В. Шевченко, В.І. Суботіна, Р.І.Мельник та ін. Проте до цього часу ці питання не знайшли свого належного вирішення. Крім того, зазначена проблема розглядалася на основі застарілого законодавства.

Мета статті полягає у з'ясуванні об'єктивних ознак злочинів, передбачених ч. 2 ст. 371 КК України.

Основні результати дослідження. Склади злочинів розрізняються за суспільною небезпекою діянь, що в них фіксуються [1, с. 52]. У цьому контексті, відповідно, виділяються склади: 1) основні; 2) додаткові [1, с. 52]. У нашому випадку основним є склад злочину, за ознаками якого диференціюється караність суспільно небезпечних діянь (злочинів).

Слід акцентувати увагу на тому, що додаткові склади злочинів, у свою чергу, неоднорідні (останнє обумовлено спрямованістю диференціації караності суспільно-небезпечних діянь) [1, с. 53]. Варто зазначити, що серед додаткових складів злочину виділяються такі склади: а) кваліфікуючі; б) привілейовані [1, с. 52]. Кваліфікуючим складом є той, що характеризує суспільно небезпечне діяння за ч. 3 ст. 371 КК України. Така класифікація складів злочинів, зафіксованих у ч. 2 ст. 371 КК України (суспільно небезпечних діянь), за суспільною небезпечністю відповідає законодавчому формулюванню: «Завідомо незаконні домашній арешт або тримання під вартою», а зафіксованих у ч. 3 цієї ж статті відповідає законодавчому формулюванню: «Дії, передбачені частина-

ми першою або другою цією статтю, якщо вони спричинили тяжкі наслідки або були вчинені з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах» [2].

Важливо звернути увагу на те, що перелік обтяжуючих обставин міститься в ст. 67 КК України [2]. Обтяжуючі обставини виходять за межі складу злочину, передбаченого ст. 371 КК України, і є підставою для суду в призначенні більш суворого покарання в межах санкції статті цього Кримінального кодексу. Але буває й так, що певна обтяжуюча обставина знаходить своє закріплення як кваліфікуюча ознака конкретного складу злочину: «дії, передбачені частинами першою або другою цією статтю, якщо вони спричинили тяжкі наслідки» [2]. У таких випадках суд не може враховувати її при призначенні покарання як таку, що його обтяжує (ст. 67 КК України). Це положення знайшло своє підтвердження в абз. 2 п. 4 Постанови Пленуму Верховного Суду України №7 від 24.10.2003 (із змінами і доповненнями, внесеними постановами Пленуму Верховного Суду України №8 від 10 грудня 2004 року, № 8 від 12 грудня 2009 року, № 11 від 06.11.2008) [3, с. 68].

Отже, ч. 2 ст. 371 КК України передбачає відповідальність за основні склади злочинів, до яких за ч. 2 ст. 371 КК України належать: «Завідомо незаконні домашній арешт або тримання під вартою». У цій статті необхідно проаналізувати такі діяння: 1) завідомо незаконний домашній арешт; 2) завідомо незаконне тримання під вартою [2].

Для з'ясування ознак злочину, передбаченого ч. 2 ст. 371 КК України, необхідно визначитися з термінологією, яку законодавець використовує у диспозиції ч. 2 цієї статті, й технікою її використання, що буде сприяти розумінню суті об'єктивної сторони цих злочинів. Так, у диспозиції ч. 2 ст. 371 КК України законодавець використовує такі терміни: «завідомо», «незаконні», «домашній арешт», «тримання під вартою».

Новий тлумачний словник української мови «завідомий» тлумачить таким чином «а, с. явний, неприхований» [4, с. 688]. Натомість слово «завідомо» цей же словник трактує як: «Насамперед, заздалегідь, свідомо, з відома, знаючи наперед» [4, с. 688]. У російсько-українському словнику термін «заведомо» означає нареч. Свідомо, явно. Ср. «заведомый» [5, с. 360]; «заведомый» означає «[добре, наперед] відомий; (намеренный – еще) свідомий; (несомненный) явний;...» [5, с. 360]. Термін «незаконно» - це «присл. до незаконний» [6, с. 760]; термін «незаконний» означає «...-а, е. Який забороняється законом, порушує закон // Який суперечить законові, йде врозріз із ним. // Не оформлений юридично...» [6, с. 760]. Слово «незаконно» це «нареч. незаконно» [5, с. 107]. У той же час термін «незаконний» означає «незаконним образом, ... незаконним способом (чином)» [5, с. 107]. «Толковый словарь живого великорусского языка» В.І.Дала свідчить, що термін «незаконный» означає «противозаконный, не согласный съ законами; правилами, постановлениями;...противный обычаямь...» [7, с. 518]. Термін «домашній, я, -е. 1. Прикм. до дім... // Стос. до дому... Який виконується дома. Домашній арешт: у карному (кримінальному) процесі різних країн – один із запобіжних заходів...» [6, с. 316]. Термін «тримання під вартою» слід розділити на окремі слова «тримання» і «під вартою». Термін «тримання» означає «я, е. Дія за знач. тримати/

триматися» [6, с. 1475]. Термін «тримати» означає «...// Вдержувати...// Змушувати когось залишатись, перебувати десь проти волі; не випускати звідкись...» [6, с. 1475]. Термін «арешт» означає «...Взяти під варту кого-небудь» [6, с. 39], термін «варта» означає під вартою, під конвоєм; будучи заарештованим [6, с. 113].

Аналіз термінології, яка використовується законодавцем у ч. 2 ст. 371 КК України, та з довідникових джерел надає можливість виявити та виокремити позитивні положення, які будуть корисними для з'ясування ознак об'єктивної сторони злочину, передбаченого цією частиною статті. До таких позитивних положень відносяться: 1) до терміна «незаконно», «незаконний»: а) який забороняється законом, порушує закон, суперечить законові, йде врозріз із законом; б) вчинений незаконним чином, незаконним способом; 2) до терміна «завідомо», «завідомий»: а) наперед відомий, свідомий; б) свідомо, навмисний; 3) до терміна «домашній»: а) те, що стосується дому; б) який виконується дома; в) якого одягають або носять дома; г) домашній арешт – це один із запобіжних заходів у кримінальному процесі.

Що стосується такого запобіжного заходу, як домашній арешт, то В.О. Попелюшко зазначає, що домашній арешт як запобіжний захід полягає в обмеженні свободи пересування підозрюваного, обвинуваченого шляхом їх (або його) ізоляції в житлі через заборону залишати житло цілодобово або у певний період доби (його може бути застосовано лише до особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за вчинення якого законом передбачено покарання у вигляді позбавлення волі) [8, с. 410]. Л.Д. Удалова, О.Ю. Хабко стверджують, що «Домашній арешт (ст. 181 КПК) полягає в обмеженні свободи пересування підозрюваного, обвинуваченого шляхом заборони йому залишати житло цілодобово або у певний період доби. Суть домашнього арешту полягає в тому, що за наявності достатніх підстав для обрання підозрюваному, обвинуваченому запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту за рішенням слідчого судді, суду встановлюються обмеження, пов'язані із його ізоляцією у житлі, чим обмежується свобода пересування підозрюваного, обвинуваченого поза межами житла» [9, с. 178]. В.І. Гловюк упевнений, що «Запобіжний захід – домашній арешт – прогресивна... новела в КПК України, яка дасть змогу зменшити тягар на місця позбавлення волі, позитивно вплине на підвалини боротьби з правопорушеннями, збереже державні кошти. Особа, до якої застосовано домашній арешт, має цілодобово, або в певний час перебувати за місцем свого проживання і не може без дозволу відлучатися. Домашній арешт можна застосувати до особи, мірою покарання до якої за вчинення правопорушення може бути призначено покарання у вигляді позбавлення волі; якщо санкція статті Кримінального кодексу такого покарання не містить, то застосовувати домашній арешт законом заборонено» [10, с. 386]. П.А. Воробей, О.М. Грудзур переконані, що «домашній арешт є одним із запобіжних заходів і полягає в забороні підозрюваному, обвинуваченому залишати житло цілодобово або у певний період доби (п. 4 ч.1 ст. 176, ч. 1 ст. 181 КПК). Його може бути застосовано до особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за вчинення якого законом передбачено покарання у

вигляді позбавлення волі (ч. 2 ст. 181 КПК). Він застосовується: під час досудового розслідування – слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженим із прокурором, або клопотанням прокурора, а під час судового провадження – судом за клопотанням прокурора (п. 4 ст. 176 КПК)» [11, с. 902]. В.А. Козак акцентує увагу на тому, що «домашній арешт – це запобіжний захід, що обирається за ухвалою слідчого судді чи суду до підозрюваного / обвинуваченого у вчиненні злочину, за який передбачено покарання у виді позбавлення волі, і полягає в забороні такій особі залишати житло цілодобово або у певний період доби (ст. 181 КПК)» [12, с. 571].

Аналіз вищезазначених точок зору стосовно такого запобіжного заходу, як «домашній арешт», а також положення стст. 171, 181 КПК України надає можливість виділити такі позитивні положення: 1) що домашній арешт як запобіжний захід полягає в обмеженні свободи пересування підозрюваного, обвинуваченого шляхом ізоляції (шляхом заборони йому залишати житло) в житлі через заборону залишати житло цілодобово або у певний період доби; 2) що такий запобіжний захід може бути застосовано лише до особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за вчинення якого законом передбачено покарання у вигляді позбавлення волі; 3) що такий запобіжний захід повинен забезпечити виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків, полягає в тому, що за наявності достатніх підстав і ризиків, які дають переконання слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний, обвинувачений може здійснити дії, передбачені ч. 1 ст. 177 КПК.

Викладене вище дає змогу запропонувати визначення такого запобіжного заходу, як домашній арешт: «Домашній арешт як запобіжний захід полягає у порядку і у способі передбаченому чинним законодавством обмеженні свободи пересування підозрюваного, обвинуваченого шляхом його ізоляції (заборони йому залишати житло) в житлі через заборону залишати житло цілодобово або у певний період доби та може бути застосований лише до особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за вчинення якого законом передбачено покарання у вигляді позбавлення волі, на встановлений законом строк дії ухвали, має на меті забезпечити виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків, полягає в тому, що за наявності достатніх підстав і ризиків, які дають переконання слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний, обвинувачений може здійснити дії, передбачені ч. 1 ст. 177 КПК».

Під житлом у значенні, що використовується в ст. 181 КПК, необхідно розуміти: будинок приватної форми власності з усіма приміщеннями, в яких постійно чи тимчасово проживає підозрюваний, обвинувачений, включаючи приміщення, не призначені для проживання, але які є складовою будинку; будь-яке житлове приміщення, незалежно від форми власності, яке належить до житлового фонду і використовується підозрюваним, обвинуваченим для постійного або тимчасового проживання (будинок, квартира в будинку будь-якої форми власності; окрема кімната в квартирі з необхідними для проживання приміщеннями тощо; будь-яке інше приміщення або забудова, у яких

постійно чи тимчасово проживає підозрюваний, обвинувачений, які не належать до житлового фонду, але пристосовані для постійного або тимчасового проживання або перебування) [9, с. 178–179; 10, с. 410].

Важливо звернути увагу на практичну сторону проблеми. Так, словосполучення «житло цієї особи» охоплює випадки, коли підозрюваний, обвинувачений: є власником (співвласником) такого житла; зареєстрований у такому житлі; постійно або тимчасово проживає у такому житлі без реєстрації [9, с. 179]. Це питання є суттєвим, оскільки в ухвалі слідчого судді, суду про застосування домашнього арешту, крім загальних вимог, визначених у ст. 196 КПК України, має бути зазначена точна адреса житла, яке підозрюваному, обвинуваченому забороняється залишати (ч. 3 ст. 196 КПК) [13].

З метою безумовного виконання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту на підозрюваного, обвинуваченого покладається обов'язок носити засіб електронного контролю (такий пристрій має бути захищений від самотійного знімання, пошкодження або іншого втручання в його роботу з метою ухилення від контролю та сигналізувати про спроби особи здійснити такі дії (ч. 1 ст. 195 КПК)) [13].

Стосовно об'єктивної сторони злочину завідомо незаконного домашнього арешту існують такі погляди: 1) В.А.Козак заявляє, що об'єктивна сторона цього злочину передбачає вчинення діянь, які здійснюються у відповідній процесуальній формі, зокрема домашнього арешту (це діяння завжди має незаконний характер, оскільки вчиняється з порушенням відповідних норм КПК). Злочин вчиняється, як правило, шляхом активної поведінки особи – дії, яка полягає у самому факті застосування домашнього арешту [12, с. 571]; 2) В.І.Тютюгін стверджує, що об'єктивна сторона цього злочину передбачає вчинення діяння, яке здійснюється у відповідній процесуальній формі, арешт має незаконний характер, тобто фігурує такий запобіжний захід, як домашній арешт (це злочин з формальним складом) [14, с. 841–842]; 3) П.А. Воробей, О.М. Грудзур запевняють, що об'єктивна сторона цього злочину проявляється у завідомо незаконному застосуванні до особи домашнього арешту [11, с. 895].

Аналіз точок зору на об'єктивну сторону цього злочину свідчить, що як В.А. Козак, так і В.І. Тютюгін вбачають обов'язковою ознакою об'єктивної сторони цього злочину діяння, які відбуваються у відповідній процесуальній формі, зокрема домашнього арешту. Таке твердження є суперечливим, оскільки завідомо незаконний арешт відбувається з порушенням (з відходом) від процесуального порядку його застосування. Позиція П.А. Вороб'я та О.М. Грудзура також має суттєві прогалини, оскільки в ній не вказуються обов'язкові ознаки об'єктивної сторони цього злочину.

Незважаючи на суперечливість вищенаведених тверджень, все ж вони містять позитивні положення, які допоможуть визначитися з обов'язковими ознаками об'єктивної сторони злочину: 1) об'єктивна сторона цього злочину передбачає вчинення діянь, які здійснюються у відповідній процесуальній формі (домашній арешт) і мають незаконний характер; 2) цей злочин відноситься до діянь з формальним складом; 3) зовнішня сторона цього злочину проявляється у завідомо незаконному застосуванні до особи домашнього арешту.

шту; 4) домашній арешт – це запобіжний захід, що застосовується під час досудового розслідування слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженим із прокурором або за клопотанням прокурора, а під час судового провадження – судом за клопотанням прокурора, за ухвалою слідчого судді чи суду до підозрюваного/обвинуваченого у вчиненні злочину, за який передбачено покарання у вигляді позбавлення волі, і полягає в забороні такій особі залишати житло цілодобово або у певний період доби.

Проте перед тим, як з'ясувати ознаки об'єктивної сторони злочину завідомо незаконний домашній арешт, варто зупинитися на ознаках, які характеризують зміст цього злочину. До таких ознак належить діяння (дія або бездіяльність), тобто суспільно небезпечна поведінка. Дія – це активна, протиправна, винна поведінка людини. Загальновідомо, що дія завжди являє собою рух тіла (ним вважається навіть найменший рух м'язів, міміка, жести, оскільки слова вимовляються через рух певних м'язів – це також рух тіла) [1, с. 67]. Проте не всі рухи тіла визнаються дією. По-перше, оскільки мова йде про ознаку об'єктивної сторони злочину, дію та рухи тіла, які відбуваються в ситуації, коли особа повинна поводити себе пасивно – для цього заборон ніде не встановлено; по-друге, оскільки мова йде про форму суспільно небезпечної поведінки, дію – ті рухи тіла, які спрямовані на завдання (спричинення) відповідної шкоди (у протилежному випадку відсутня шкідливість дії) [1, с. 68]. Таким чином, дія – це спрямована на завдання шкоди активна, протиправна, вольова поведінка особи, що являє собою певний рух тіла, який вона повинна була і могла вчинити. Дії бувають такими: фізичний вплив, жест, слово, діяльність. Натомість бездіяльність – це пасивна, протиправна, винна поведінка особи, яка являє собою відсутність руху тіла. По-перше, оскільки мова йде про форму суспільно небезпечної поведінки, бездіяльність – це те, що проявляється в утриманні від необхідних для запобігання шкоди рухів тіла (у протилежному випадку відсутня шкідливість бездіяльності); по-друге, оскільки мова йде про ознаку об'єктивної сторони злочину, бездіяльність – це відсутність рухів тіла, які відбуваються в ситуації, коли особа повинна поводити себе активно – для іншого заборон не встановлено [1, с. 69]. Отже, бездіяльність – це не припинення настання шкоди, тобто пасивна, протиправна, вольова поведінка людини, що являє собою утримання від необхідних рухів тіла, які вона повинна була і могла вчинити.

Вищенаведені загальнотеоретичні положення надають можливість перейти до з'ясування такої ознаки об'єктивної сторони злочину, як дія, передбачена у злочині завідомо незаконний домашній арешт, що відноситься до ч. 2 ст. 371 КК. У цьому контексті слід звернути увагу на те, що В.А. Козак і В.І. Тютюгін використовують для позначення обов'язкової ознаки об'єктивної сторони злочину завідомо незаконний домашній арешт термін «діяння», але не пояснюють своєї позиції стосовно такого судження [12, с. 571; 11, с. 841–842]. П.А. Воробей та О.М. Грудзур взагалі не визначилися з обов'язковими ознаками об'єктивної сторони злочину завідомо незаконний домашній арешт [11, с. 895–902]. Такий підхід не сприяє розвитку кримінального права та правозастосовної діяльності. В Авторів переважної більшості публікацій зосередже-

ні на описанні законного застосування запобіжного заходу – домашній арешт і підставах його застосування. Натомість незаконність цих дій аналізується надто узагальнено (без конкретизації таких дій та інших ознак об'єктивної сторони). Так, П.А. Воробей, О.М. Грудзур зазначають, що: 1) не допускається застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту під час досудового розслідування кримінальних проступків (ст. 299 КПК); 2) обрання стосовно судді запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту до ухвалення обвинувального вироку судом не може бути здійснено без згоди ВР (ч. 1 ст. 482 КПК); 3) обрання стосовно народного депутата України запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту не може бути здійснено без згоди ВР (ч. 2 ст. 482 КПК); 4) домашній арешт є незаконним у разі застосування такого заходу в ході кримінального провадження всупереч вимогам КПК, наприклад, із перевищенням строків тримання особи під домашнім арештом; 5) незаконний домашній арешт вважається закінченим злочином з моменту, коли особа зазнала не передбачених КПК обмежень, пов'язаних із застосуванням до неї цього виду запобіжного заходу (якщо незаконне застосування домашнього арешту супроводжувалося фальсифікацією даних досудового слідства, це потребує додаткової кваліфікації як службового піддроблення) [11, с. 903].

Слід зауважити, що перелік, запропонований П.А. Вороб'єм і О.М. Грудзуром, є неповним і потребує уточнення та доповнення, яке можливе, виходячи із бланкетності диспозиції ч. 2 ст. 371 КК, чинного Кримінального процесуального кодексу України та певних суджень, наведених наукових статтях. Так, в існуючих публікаціях зазначається, що в ухвалі про застосування запобіжного заходу слідчий суддя, суд зазначає відомості про: 1) кримінальне правопорушення (його суть і правову кваліфікацію із зазначенням статті/ частини статті Закону України про кримінальну відповідальність), у якому підозрюється, обвинувачується особа; 2) обставини, які свідчать про існування ризиків, передбачених ст. 177 КПК; 3) обставини, які свідчать про неефективність запобіжних заходів для запобігання ризикам, передбаченим ст. 177 КПК; 4) посилання на докази, які обґрунтовують ці обставини; 5) запобіжний захід, який застосовується; а в разі, коли йдеться про домашній арешт, – також точна адреса житла, яке підозрюваному, обвинуваченому забороняється залишати, дата закінчення дії ухвали в межах строку, передбаченого КПК. Копія ухвали про застосування запобіжного заходу вручається підозрюваному, обвинуваченому негайно після її оголошення (ст. 191 КПК).

Аналіз перерахованих положень, що стосуються ухвали щодо запобіжного заходу у формі домашнього арешту, надає нам можливість заявити про незаконність його застосування. Зокрема, це може стосуватися, на наш погляд, випадків: 1) коли в ухвалі викривлена/сфальсифікована суть і правова кваліфікація кримінального правопорушення з метою застосувати цей запобіжний захід; 2) коли в ухвалі сфальсифіковані (викладені) обставини, які свідчать про існування ризиків, передбачених ст. 177 КПК України, для застосування цього запобіжного заходу; 3) коли в ухвалі зазначаються (використовуються) сфальсифіковані обставини, які свідчать про недостатність застосування запобіжних заходів, які б слугували запобігання ризикам, передбачених ст. 177

КПК; 4) коли в ухвалі робляться посилання на сфальсифіковані докази, які обґрунтовують ризики, указані в ст. 177 КПК, з метою застосування цього запобіжного заходу.

Проте виокремлених нами позитивних положень недостатньо для з'ясування обов'язкових ознак об'єктивної сторони злочину завідомо незаконного домашнього арешту. Необхідно також проаналізувати положення науки кримінального права й чинного Кримінального процесуального кодексу України.

Так, до завідомо незаконного домашнього арешту слід віднести такі дії: 1) застосування до особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину такого запобіжного заходу, за вчинення якого законом передбачено покарання більш м'яке ніж позбавлення волі (ст. 181 КПК); 2) коли такий запобіжний захід, як домашній арешт був застосований з метою застосування покарання особи за кримінальний проступок (ст. 299 КПК); 3) коли такий запобіжний захід, як домашній арешт застосований до особи з метою добитися показань стосовно причетності такої особи до кримінального правопорушення (ст. 177 КПК); 4) коли такий запобіжний захід, як домашній арешт застосований до особи за злочин санкція статті КК України покарання у вигляді позбавлення волі не містить; 5) коли такий запобіжний захід, як домашній арешт був застосований до судді до ухвалення обвинувального вироку суду, який здійснено без згоди Верховної Ради України (ч. 1 ст. 482 КПК); 6) коли такий запобіжний захід, як домашній арешт був застосований стосовно народного депутата України (ч. 2 ст. 482 КПК); 7) коли такий запобіжний захід, як домашній арешт був застосований в ході кримінального провадження всупереч вимогам КПК України; 8) коли такий запобіжний захід, як домашній арешт був застосований на підставі ухвали про його обрання в якій була викривлена (сфальсифікована) суть і правова кваліфікація діяння; 9) коли такий запобіжний захід, як домашній арешт був застосований на підставі ухвали про його обрання в якій зазначаються сфальсифіковані обставини, які свідчать про недостатність більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризикам, передбачених ст. 177 КПК; 10) коли такий запобіжний захід, як домашній арешт був застосований на підставі ухвали, в якій зроблені посилання на сфальсифіковані докази, які обґрунтовують обставини, які впливають на обов'язковість застосування цього заходу; 11) коли такий запобіжний захід, як домашній арешт був застосований до осіб (особи), щодо яких є заяви, скарги, повідомлення або оперативно-розшукові дані про вчинення ними кримінального правопорушення, але вони відповідно до ст. 276 КПК України не були підозрюваними або обвинуваченими, як і до інших учасників кримінального провадження (свідків, потерпілих); 12) коли такий запобіжний захід, як домашній арешт був застосований до осіб (особи), на підставі ухвали про застосування такого запобіжного заходу, винесеної слідчим суддею або судом за відсутності наявності обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення (ст. 177 КПК); 13) коли такий запобіжний захід, як домашній арешт був застосований до осіб (особи), на підставі ухвали про застосування такого запобіжного заходу, винесеної слідчим суддею або судом за відсутності наявності

ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний, обвинувачений може здійснити дії, передбачені частиною першою цієї статті (ст. 177 КПК); 14) коли такий запобіжний захід, як домашній арешт був застосований на підставі ухвали про застосування такого запобіжного заходу, винесеної слідчим суддею або судом на підставі доказів здобутих не у визначеному КПК України порядку (ст. 86 КПК) тощо.

У цьому питанні слід керуватися принципом, що для державних органів дозволено те, що передбачено чинним законодавством, а не навпаки. Завідомо незаконними можуть бути випадки домашнього арешту та інші дії, які суперечать чинному законодавству.

Отже, завідомо, незавідомо незаконний домашній арешт як запобіжний захід, передбачений ч. 2 ст. 371 КК України, може вчинятися лише шляхом дії і не може вчинятися шляхом бездіяльності. Це знаходить підтвердження в ч. 6 ст. 181 КПК України, де зазначається, що «строк дії ухвали слідчого судді про тримання особи під домашнім арештом не може перевищувати двох місяців. У разі необхідності строк тримання особи під домашнім арештом може бути продовжений за клопотанням прокурора в межах строку досудового розслідування в порядку, передбаченому статтею 199 цього Кодексу. Сукупний строк тримання особи під домашнім арештом під час досудового розслідування не може перевищувати шести місяців. По закінченню цього строку ухвала про застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту припинило свою дію і запобіжний захід вважається скасованим» [13]. Якщо строки дії ухвали слідчого судді про тримання особи під домашнім арештом після двох місяців не продовжені, то такий захід вважається автоматично таким, що сплинув, і дія ухвали припиняє свою дію. Це підтверджують також В.О. Попелюшко [8, с. 411], Л.Д. Удалова, О.Ю. Хабло [9, с. 180].

Враховуючи те, що згідно з ч. 4 ст. 176 КПК України «запобіжні заходи застосовуються: під час досудового розслідування слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором, або за клопотанням прокурора, а під час судового провадження – судом за клопотанням прокурора» [13], а також те, що ч. 2 ст. 371 КК має бланкетну диспозицію, можна констатувати, що обов'язковою ознакою об'єктивної сторони цього злочину є час виникнення злочину. Однак, як зазначається у літературі, доцільно було б уточнити, що під часом виникнення злочину необхідно розуміти час доби, року, неділі, місяця, конкретний період, коли відбувається подія злочину [15, с. 158]. Такий запобіжний захід, як домашній арешт обирається під час досудового слідства або під час судового провадження, а тому завідомо незаконний домашній арешт відбувається під час проведення кримінального провадження. Таке думку підтверджує назва гл. 10 «Заходи забезпечення кримінального провадження і підстави її застосування» [13] та обґрунтована позиція Т.В. Варфоломеевої, яка вважає, що «нормальне в межах закону проведення досудового розслідування і судового провадження, які разом складають кримінальне провадження у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, вимагає великих зусиль організа-

ційного і примусового характеру, які багато в чому забезпечують досягнення дієвості цього провадження» [16, с. 335].

Частина 2 ст. 371 КК України передбачає такий злочин, як завідомо незаконне тримання під вартою [2]. Великий тлумачний словник сучасної української мови термін «тримання» трактує як «-я, с. Дія за значенням тримати/триматися» [6, с. 1475]. Цей же словник термін «тримати» тлумачить так : «...перебувати де-небудь; затримувати, не відпускати // Змушувати когось залишатись, перебувати десь проти волі; не випускати звідкільсь ... 6. Змушувати когось, щось перебувати в якому-небудь положенні, стані ...» [6, с. 1475]. Термін «варта» означає «загін, група людей [перев. озброєних], що охороняють когось, що-небудь, сторожа ... Під вартою – під конвоєм; будучи заарештованим» [6, с. 113].

Аналіз термінів надає нам можливість виокремити такі позитивні положення: 1) дія за значенням тримати; 2) перебувати де-небудь; 3) змушувати когось залишатись, перебувати десь проти волі, не відпускати звідкись; 4) під вартою – під конвоєм, будучи заарештованим.

З'ясуємо, що являє собою такий запобіжний захід, як тримання під вартою. Так, 1) В. О. Попелюшко стверджує, що тримання під вартою є винятковим і найбільш суворим запобіжним заходом, що пов'язаний із позбавленням особи свободи, і полягає в примусовій ізоляції підозрюваного, обвинуваченого шляхом поміщення його в установи тримання під вартою на певний строк із підпорядкуванням вимогам режиму цих установ [8, с. 419]; 2) С. М. Смоков заявляє, що тримання під вартою полягає в примусовій ізоляції підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, та поміщення його на певний строк до відповідної установи [17, с. 390] 3) Л. Д. Удалова, О. Ю. Хабло переконані, що тримання під вартою (ст. 183 КПК) – це винятковий запобіжний захід, який полягає в позбавленні волі на певний строк підозрюваного, обвинуваченого, і утримання його у місцях попереднього ув'язнення (тримання під вартою є найбільш суворим запобіжним заходом, який суттєво обмежує конституційне право людини на свободу і особисту недоторканність) та застосовується виключно у разі, якщо прокурор доведе, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе запобігти ризикам, пов'язаним із перешкоджанням здійсненню кримінального провадження у будь-яких формах [9, с. 183]; 4) В. І. Тютюгін упевнений, що тримання під вартою є винятковим запобіжним заходом, який застосовується за ухвалою слідчого судді чи суду до тих підозрюваних чи обвинувачених у вчиненні злочину осіб, вичерпний перелік яких наведений у ч. 2 ст. 183 КПК, і виключно у разі, якщо жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе запобігти ризикам, передбаченим ст. 177 КПК (підстави, порядок та строки застосування тримання під вартою регламентовані в статтях 183-206 КПК) [14, с. 842]; 5) П. А. Воробей, О. М. Грудзур наполягають на тому, що тримання під вартою є найбільш суворим запобіжним заходом та, як і решта цих заходів, застосовується: під час досудового розслідування – слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженим із прокурором, або за клопотанням прокурора, а під час судового провадження – судом за клопотанням прокурора (частини 3, 4 ст. 176 КПК) [11, с. 903]; 6) В. А. Козак вважає, що

тримання під вартою – це винятковий запобіжний захід, що обирається за ухвалою слідчого судді чи суду до підозрюваного/обвинуваченого, вичерпний перелік яких наведено в ч. 2 ст. 183 КПК, і виключно у разі, якщо жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе запобігти ризикам, передбаченим ст. 177 КПК (стст. 183–206 КПК) [12, с. 571].

Аналіз існуючих точок зору щодо визначення тримання під вартою надає можливість виділити такі позитивні положення: 1) є винятковим і найбільш суворим запобіжним заходом, пов'язаним із позбавленням особистої свободи; 2) застосовується під час досудового розслідування або судового провадження за ухвалою слідчого судді чи суду до тих підозрюваних, обвинувачених у вчиненні злочину осіб, вичерпний перелік яких наведено у ч. 2 ст. 183 КПК, і виключно у разі, якщо жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе запобігти ризикам, передбаченим ст. 177 КПК (підстави, порядок та строки застосування тримання під вартою регламентовані в стст. 183–206 КПК); 3) полягає в примусовій ізоляції підозрюваного, обвинуваченого шляхом поміщення його в установи тримання під вартою на певний строк із підпорядкуванням вимогам режиму цих установ.

На підставі викладеного вище можна запропонувати таке визначення тримання під вартою: «Тримання під вартою є винятковим і найбільш суворим запобіжним заходом, пов'язаним із позбавленням особистої свободи, застосовується під час досудового розслідування або судового провадження за ухвалою слідчого судді чи суду до тих підозрюваних, обвинувачених у вчиненні злочину осіб, вичерпний перелік яких наведено у ч. 2 ст. 183 КПК, і виключно у разі якщо жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе запобігти ризикам, передбаченим ст. 177 КПК (підстави, порядок та строки застосування тримання під вартою регламентовані в стст. 183–206 КПК), полягає в примусовій ізоляції підозрюваного, обвинуваченого шляхом поміщення його в установи тримання під вартою на певний строк із підпорядкуванням вимогам режиму цих установ».

З метою з'ясування обов'язкових ознак об'єктивної сторони злочину завідомо незаконного тримання під вартою звернемося до існуючих точок зору стосовно зовнішнього прояву цього злочину. Так, 1) В. А. Козак, В. І. Тютюгін упевнені, що об'єктивна сторона цього злочину передбачає вчинення діянь, які здійснюються у відповідній процесуальній формі (тримання під вартою) і мають незаконний характер (це діяння завжди має незаконний характер, бо вчиняється з порушенням відповідних норм КПК. Злочин вчиняється, як правило, за активної поведінки особи – дії, яка полягає у самому факті застосування тримання під вартою. Проте у випадку, коли, наприклад, особа трималася під вартою на законних підставах, але після закінчення встановлених у законі строків (ст. 197 КПК) продовжує все ж незаконно утримуватися під вартою, злочинне діяння здійснюється шляхом бездіяльності [12, с. 571–572; 14, с. 842]; 2) П. А. Воробей, О. М. Грудзур заявляють, що об'єктивна сторона цього злочину проявляється у завідомо незаконному триманні особи під вартою (ч. 2 ст. 371 КК); 3) А. М. Бойко, М. І. Хавронюк стверджують, що об'єктивна сторона цього злочину може проявлятися у незаконному триманні

під вартою (цей злочин є закінченим з моменту вчинення, передбачених у ч. 2 ст. 371 КК дій).

Аналіз вищенаведених точок зору дає змогу такі позитивні положення щодо визначення об'єктивної сторони злочину завідомо незаконне тримання під вартою: 1) об'єктивна сторона цього злочину передбачає вчинення діянь, які здійснюються у відповідній процесуальній формі (тримання під вартою) і мають незаконний характер; 2) злочин вчиняється, як правило, шляхом активної поведінки особи – дії; 3) проте коли особа трималася під вартою на законних підставах, але після закінчення встановлених у законі строків продовжує все ж незаконно утримуватися під вартою, то таке злочинне діяння вчиняється шляхом бездіяльності. Проте не можна погодитися, що незаконне тримання під вартою здійснюється у відповідній процесуальній формі. На наше переконання, такий злочин вчиняється у разі недотримання відповідної процесуальної форми, тоді як П. А. Воробей, О. М. Грудзур, А.М. Бойко, М. І. Хавронюк при визначенні об'єктивної сторони цього злочину не враховують ознак зовнішнього процесу цього злочину.

Що стосується незаконного тримання під вартою, то: 1) А.М. Бойко, М.І. Хавронюк заявляють, що такий запобіжний захід буде незаконним: а) за відсутності підстав для його застосування, передбачених законом; б) при порушенні порядку продовження його строків; в) тримання під вартою у місцях, не передбачених законом (в кабінеті слідчого, у підвалі будівлі внутрішніх справ); г) тримання під вартою, коли відпала необхідність у запобіжних заходах взагалі (наприклад, у ході слідства доведена невинуватість особи); д) у випадку невиконання вимог закону «Про попереднє ув'язнення» про звільнення осіб, щодо яких як запобіжний засіб обрано взяття під варту [18, с. 1094]; 2) В.І. Тютюгін упевнений, що цей запобіжний захід буде незаконним у таких випадках: а) за відсутності законних підстав для його застосування (наприклад, під варту береться особа, не зазначена в ч. 2 ст. 183 КПК); б) у порушення порядку їх застосування; в) у порушенні строків його здійснення (наприклад, утримання особи під вартою понад строки, встановлені ст. 197 КПК) [14, с. 842]; 3) П.А. Воробей, О.М. Грудзур стверджують, що «відповідно до ст. 183 запобіжний захід у вигляді тримання під вартою не може бути застосований, окрім як: а) до особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено основне покарання у вигляді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподаткованих мінімумів доходів громадян, – виключно у разі, якщо прокурором, крім наявності підстав, передбачених ст. 177 КПК, буде доведено, що підозрюваний, обвинувачений не виконав обов'язки, покладені на нього при застосуванні іншого, раніше обраного запобіжного заходу, або не виконав у встановленому порядку вимог щодо внесення коштів як застави та надання документа, що це підтверджує; б) до раніше судимої особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за яким законом передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк до трьох років – виключно у разі, якщо прокурором, крім наявності підстав, передбачених в ст. 177 КПК, буде доведено, що, перебуваючи на волі, ця особа переховувалася від органу досудового розслідування чи суду, перешкоджала кримі-

нальному провадженню, або їй повідомлено про підозру у вчиненні іншого злочину; в) до раніше несудимої особи, яка підозрюється, обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк до п'яти років, – виключно у разі, якщо, крім наявності підстав, передбачених ст. 177 КПК, буде доведено, що, перебуваючи на волі, ця особа переховувалася від органу досудового розслідування чи суду, перешкоджала кримінальному провадженню або їй повідомлено про підозру у вчиненні іншого злочину; г) до раніше несудимої особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад п'ять років; д) до раніше судимої особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад три роки; е) до особи, яку розшукують компетентні органи іноземної держави за кримінальне правопорушення, у зв'язку з яким може бути вирішено питання про видачу особи (екстрадицію) такій державі для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку, в порядку і на підставах, передбачених розд. IX КПК або міжнародним договором, згода на обов'язковість якого нада на ВР» [14, с. 903–904].

Незаконним тримання під вартою вважатиметься також: 1) коли застосовується всупереч положенням ст. 183 КПК; 2) умисне складання клопотання про застосування тримання особи під вартою з порушенням наведених вище вимог утворюють готування дії злочину, направлення такого клопотання за призначенням – замах на злочин; 3) тримання особи під вартою, що вчинене за допомогою фальсифікованих даних досудового, потребує додаткової кваліфікації як службове підроблення; 4) якщо після подання клопотання про застосування такого запобіжного заходу прокурору стали відомі обставини, що виключають обґрунтовану підозру у вчиненні особою кримінального правопорушення, але він не відкликає це клопотання, і дозвіл на затримання був отриманий; 5) після подання клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою слідчому, прокурору стали відомі інші обставини, що можуть вплинути на вирішення судом цього питання і зазначені особи не доповнюють, не змінюють клопотання, або не замінюють його новим; 6) обрання щодо судді запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою до ухвалення обвинувального вироку судом, яке здійснене без згоди ВР (ч. 1 ст. 482 КПК); 7) обрання щодо народного депутата України запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою здійснено без згоди ВР (ч. 2 ст. 482 КПК); 8) коли такий запобіжний захід до зазначених осіб обраний з порушенням згаданих вимог; 9) коли такий запобіжний захід до неповнолітнього обраний не за тяжкий або особливо тяжкий злочин; 10) коли такий запобіжний захід обраний до неповнолітнього за тяжкий або особливо тяжкий злочин, за умови, що застосування іншого запобіжного заходу забезпечить запобігання ризикам, зазначеним у ст. 177 КПК (ч. 2 ст. 492 КПК); 11) коли обраний екстрадиційний арешт – тримання особи під вартою з метою забезпечення її видачі (екстрадиції) (п. 9 ч. 1 ст. 541, ст. 584 КПК), і тимчасовий арешт – взяття під варту особи розшукуваної за вчинення злочину за межами України, на строк, визна-

чений КПК або міжнародним договором України, до отримання запиту про видачу (екстрадицію) (п. 10 ч. 1 ст. 541, ст. 583 КПК), у разі недотримання вимог норм гл. 44 КПК; 12) тримання особи під вартою до отримання запиту про перейняття кримінального провадження, тобто про здійснення компетентними органами однієї держави розслідування з метою притягнення особи до кримінальної відповідальності за злочини, вчинені на території іншої держави, за її запитом (п. 3 ч. 1 ст. 541 КПК), яке здійснюється з порушенням порядку та правил, передбачених, передбачених ст. 583 КПК; 13) тримання під вартою осіб, які транзитно перевозяться територією України чи тимчасово видані в Україну, за відсутності рішення компетентного органу іноземної держави про тримання особи під вартою або про призначення їй покарання у виді позбавлення волі (ч. 5 ст. 565, ст. 550 КПК); 14) тримання під вартою викликаної особи. До такої особи не може бути обраний запобіжний захід у вигляді тримання під вартою як з приводу кримінального правопорушення, яке є предметом цього кримінального провадження, так і за будь-яке інше кримінальне правопорушення, вчинене до перетинання державного кордону України (при в'їзді в Україну). Стосовно підозрюваного, обвинуваченого або засудженого може бути застосований запобіжний захід у вигляді тримання під вартою лише за злочин, зазначений у повістці (ст. 566 КПК); 15) незаконним буде тримання під вартою за межами строків, визначених законом [11, с. 904–905].

Аналіз існуючих поглядів на такий запобіжний захід як завідомо незаконне тримання під вартою надає нам можливість виокремити позитивні положення стосовно дій і бездіяльності з їх конкретизацією: 1) коли такий запобіжний захід застосовується до особи, яка підозрюється, обвинувачується у вчиненні злочину, за який за законом передбачено до особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено основне покарання у вигляді штрафу в розмірі менше трьох тисяч неоподаткованих мінімумів доходів громадян, – виключно у разі, якщо прокурором, крім наявності підстав, передбачених ст. 177 цього Кодексу, буде доведено, що підозрюваний, обвинувачений не виконав обов'язки, покладені на нього при застосуванні іншого, раніше обраного запобіжного заходу; 2) коли такий запобіжний захід застосовується до особи, яка підозрюється, обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено основне покарання у виді штрафу менше трьох тисяч неоподаткованих мінімумів доходів громадян, – виключно у разі, якщо прокурором, крім наявності підстав, передбачених ст. 177 КПК, буде доведено, що підозрюваний, обвинувачений не виконав у встановленому порядку вимог щодо внесення коштів як застави та надання документа, що це підтверджує; 3) коли такий запобіжний захід застосовується до особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено основне покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподаткованих мінімумів доходів громадян, та прокурором не доведено наявність підстав, передбачених статтею 177 КПК, а також не було доведено, а також не було доведено, що підозрюваний, обвинувачений не виконав обов'язки, покладені на нього при застосуванні іншого, раніше обраного запобіжного заходу; 4) коли такий запобіжний захід застосовується до раніше

судимої особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за яким законом передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк до трьох років, але прокурором не було доведено наявності підстав, передбачених статтею 177 КПК, а також не було доведено, що, перебуваючи на волі, ця особа переховувалася від органу досудового розслідування чи суду, перешкоджала кримінальному провадженню, або їй було повідомлено про підозру у вчиненні іншого злочину; 5) коли такий запобіжний захід застосовується до раніше несудимої особи, яка підозрюється чи обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк до п'яти років, але прокурором не доведено наявності підстав, передбачених статтею 177 КПК, а також не було доведено, що перебуваючи на волі ця особа переховувалася від органу досудового розслідування чи суду, перешкоджала кримінальному провадженню або їй повідомлено про підозру у вчиненні іншого злочину; 6) коли такий запобіжний захід застосовується до раніше несудимої особи, яка підозрюється чи обвинувачується у вчиненні (п. 3 ч. 1 ст. 541 КПК), яке здійснюється з порушенням порядку та правил, передбачених ст. 583 КПК; 16) тримання під вартою осіб, які транзитно перевозяться територією України чи тимчасово видані в Україну, за відсутності рішення компетентного органу іноземної держави про тримання особи під вартою або про призначення їй покарання у виді позбавлення волі (ч. 5 ст. 565, ст. 550 КПК); 17) тримання під вартою викликаної особи. До такої особи не може бути обраний запобіжний захід у вигляді тримання під вартою як з приводу кримінального правопорушення, яке є предметом цього кримінального провадження, так і за будь-яке інше кримінальне правопорушення, вчинене до перетинання державного кордону України (при в'їзді в Україну). У цьому (ст. 566 КПК); 18) незаконною буде така дія, як обрання запобіжного заходу тримання під вартою підозрюваному або обвинуваченому при порушенні порядку продовження його строків; 19) незаконним буде тримання під вартою у місцях, не передбачених законом (в кабінеті слідчого, у підвалі будівлі поліції).

До вчинення злочину завідомо незаконного тримання під вартою шляхом бездіяльності слід віднести: 1) тримання під вартою особи, коли відпала необхідність у запобіжних заходах взагалі (наприклад, у ході слідства доведена невинуватість особи, а її не випускають з місць тримання під вартою); 2) у випадку невиконання вимог закону «Про попереднє ув'язнення» про звільнення осіб, щодо яких як запобіжний засіб обрано взяття під варту; 3) у порушенні строків його здійснення запобіжного заходу тримання під вартою (наприклад, утримання особи під вартою понад строки, встановлені ст. 197 КПК).

Крім таких обов'язкових ознак об'єктивної сторони цього злочину, як діяння (дії або бездіяльності), для злочину завідомо незаконне тримання під вартою характерна така обов'язкова ознака об'єктивної сторони, як час вчинення злочину. Це підтверджується ч. 4 ст. 176 КПК, де зазначається, що запобіжні заходи застосовуються: під час досудового розслідування або під час судового провадження.

Певною мірою ці положення знайшли висвітлення в кримінальних кодексах деяких зарубіжних держав [19; с. 20, 71; с. 22, 23], однак це питання потребує більш детального вивчення.

Висновки. На підставі проведеного дослідження можна сформулювати такі судження:

1) існуючі публікації та інші дослідження стосовно об'єктивної сторони злочинів завідомо незаконний домашній арешт та завідомо незаконне тримання під вартою стосуються застарілих джерел;

2) автори існуючих публікацій мають істотні розходження у розумінні об'єктивної сторони злочинів, передбачених ч. 2 ст. 371 КПК України;

3) завідомо незаконний домашній арешт може вчинятися лише шляхом дії, а також містить і таку обов'язкову ознаку об'єктивної сторони цього злочину, як час вчинення цього злочину;

4) завідомо незаконне тримання під вартою може вчинятися як шляхом дії, так і шляхом бездіяльності, а також містить таку обов'язкову ознаку об'єктивної сторони цього злочину, як час його вчинення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Благов Е.В.* Общая часть уголовного права в 20 лекциях: [курс лекций] / Е.В. Благов. – М.: Юрлит-информ, 2012. – 344 с.

2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року // Відомості Верховної ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.

3. Про практику призначення судами кримінального покарання: Постанова пленуму Верховного Суду України №7 від 24.10.2003. – (із змінами і доповненнями, внесеними постановами Пленуму Верховного Суду України № 18 від 10 грудня 2004 р. № 8 від 12 червня 2009 року № 11, № 11 від 06.11.2009) // Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах. – [2-е видання]. – К.: Алерта; ЦУЛ, 2011. – С. 68–85.

4. Повний тлумачний словник української мови у 3-х томах. Т. 1 (Укладачі Василь Яременко, Оксана Сліпущко). – К.: Вид-во «Аконіт», 2004. – 928 с.

5. Русско-украинский словарь. Том первый А-М. – К.: Наукова думка. – 1968. – 700 с.

6. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і доп.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.- Ірпінь: ВІФ «Перун», 2005. – 1728 с.

7. Толковый словарь живого великорусского языка. В 4 т. Т. 2. – М.: Рус. яз., 1899. – 779 с.

8. *Попелюшко В.О.* Запобіжні заходи, затримання особи / В. О. Попелюшко // Кримінальний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар; за заг. ред. професорів В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумика. – К.: Юстіан, 2012. – С. 401–462.

9. *Удалова Л.Д., Хабло О.Ю.* Заходи забезпечення кримінального провадження / Л.Д. Удалова, О.Ю. Хабло // Кримінальний процес [текст]: підручник; за заг. ред. В.В. Коваленка, Л.Д. Удалової, Д.П. Письменного. – К.: «Центр учбової літератури», 2013. – С. 163–210.

10. *Гловюк В.І.* Заходи забезпечення кримінального провадження і підстави їх забезпечення / В.І. Гловюк // Кримінальний процесуальний кодекс України:

Науково-практичний коментар; відп. ред.: С.В. Ківалов, С.М. Міщенко, В.Ю. Захарченко. – Х.: Одиссей, 2013. – С. 322–324.

11. *Воробей П.А., Грудзур О.М.* Злочини проти правосуддя / П.А. Воробей, О.М. Грудзур // Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д.С. Азаров, В.К. Гришун, А.В. Савченко [та ін.]; за заг. ред. О.Ш. Дидка, А.В. Савченка, В.В. Червня. – К.: Юринком Інтер, 2016. – С. 895–968

12. *Козак В.А.* Злочини, які посягають на відносини, що забезпечують належну реалізацію конституційних принципів здійснення правосуддя / В.А. Козак // Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.; за ред. проф. В.Я.Тация, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. – 5-е вид., переробл. і допов. – Х.: Право, 2015. – С. 570–582.

13. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України // Відомості Верховної Ради України.

14. *Тютюгін В.І.* Коментар до ст. 37 КК України / В.І. Тютюгін // Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 2: Особлива частина / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.; за заг. ред. В.Я.Тация, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. – 5-е вид., допов. – Х.: Право, 2013. – С. 841–843.

15. *Матвійчук В.К.* Теоретичні та прикладні проблеми кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища: Монографія. – К.: Національна академія управління, 2011. – 368 с.

16. *Варфоломеева Т.В.* Заходи забезпечення кримінального провадження і підстави їх застосування / Т.В. Варфоломеева // Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар; за заг. ред. професорів В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумика. – К.: Юстіан, 2012. – С. 335–462.

17. *Смоков С.М.* Запобіжні заходи, затримання особи / С.М. Смоков // Кримінальний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар; відп. ред.: С.В. Ківалов, С.М. Міщенко, В.Ю. Захарченко. – Х.: Одиссей, 2013. – С. 379–421.

18. *Бойко А.М., Хавронюк М.І.* Коментар до статей 371–373, 371 КК України / А.М. Бойко, М.І. Хавронюк // Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України; за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – 9-е вид.; переробл. та допов. – К.: Юридична думка, 2012. – С. 1092–1100.

19. The Polish Penal Code / edited by candidate of law, assistant professor A.I. Lukashov, and D j, prof N.F. Kuznetsova introduction by candidate of law, assistant professor A. I. Lukashov and candidate of law E. A. Sarkisova, translated from Polish by D.A. Barilovitch. – St. Petersburg: «Yuridichesky Center Press», 2001. – 234 p.

20. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A.I. Lukashov; introduction by Y.I. Aidarov. – St. Petersburg: «Yuridichesky Center – Press», 2001. – 298 p.

21. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A.M. Serebrennikova. – St. Petersburg: «Yuridichesky Center – Press», 2002. – 366 p.

22. THE JAPANESE PENAL CODE / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A.I. Korobeev. – St. Petersburg: «Yuridichesky Center – Press», 2002. – 226 p.

23. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn.V. Golik; translated from Norwegian A.V. Zhmenya. – St. Petersburg: «Yuridichesky Center – Press», 2002. – 366 p.

REFERENCES

1. *Blagov E.V.* Obshhaja chast' ugolovnogo prava v 20 lekcijah: [kurs lekcij] / E.V. Blagov. – M.: JurLit-inform, 2012. – 344 s.
2. Kryminalnyi kodeks Ukrainy vid 5 kvitnia 2001 roku // Vidomosti Verkhovnoi rady Ukrainy. – 2001. – № 25–26. – St. 131.
3. Pro praktyku pryznachennia sudamy kryminalnogo pokarannia: Postanova plenumu Verkhovnogo Sudu Ukrainy № 7 vid 24.10.2003. – (iz zminamy i dopovnenniamy, vnesenymy postanovamy Plenumu Verkhovnogo Sudu Ukrainy № 18 vid 10 hrudnia 2004 r. № 8 vid 12 chervnia 2009 roku № 11, № 11 vid 06.11.2009) // Postanovy Plenumu Verkhovnogo Sudu Ukrainy u kryminalnykh spravakh. - [2-e vydannia]. – K.: Alerta; TsUL, 2011. – S. 68–85.
4. Povnyi tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy u 3-kh tomakh. T. 1 (Ukladachi Vasyly Yaremenko, Oksana Slipushko). – K.: Vyd-vo «Akonit», 2004. – 928 s.
5. Russko-ukrainskij slovar'. Tom pervyj A-M. – K.: Naukova dumka. – 1968. – 700 s.
6. Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (z dod. i dop.) / Uklad. i holov. red. V. T. Busel. – K.- Irpin: VIF «Perun», 2005. – 1728 s.
7. Tolkovyj slovar' zhivogo velikorusskogo jazyka. V 4 t. T. 2. – M.: Rus. jaz., 1899. – 779 s.
8. *Popeliushko V.O.* Zapobizhni zakhody, zatrymannia osoby / V.O. Popeliushko // Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: Naukovo-praktychnyi komentar; za zah. red. profesoriv V.H. Honcharenka, V.T. Nora, M.Ye. Shumyuka. – K.: Yustian, 2012. – S. 401–462.
9. *Udalova L.D., Khablo O. u.* Zakhody zabezpechennia kryminalnogo provadzhennia / L.D. Udalova, O.Yu. Khablo // Kryminalnyi protses [tekst]: pidruchnyk; za zah. red. V.V. Kovalenka, L.D. Udalovoi, D.P. Pysmennoho. – K.: «Tsentri uchbovoi literatury», 2013. – S. 163–210.
10. *Hloviuk V.I.* Zakhody zabezpechennia kryminalnogo provadzhennia i pidstavy yikh zabezpechennia / V.I. Hloviuk // Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: Naukovo-praktychnyi komentar; vidp. red.: S.V. Kivalov, S.M. Mishchenko, V.Yu. Zakharchenko. – Kh.: Odissei, 2013. – S. 322–324.
11. *Vorobei P.A., Hrudzur O.M.* Zlochyny proty pravosuddia / P.A. Vorobei, O.M. Hrudzur // Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnogo kodeksu Ukrainy / D.S. Azarov, V.K. Hryshchun, A.V. Savchenko [ta in.]; za zah. red. O.Sh. Dydka, A.V. Savchenka, V.V. Chervnia. – K.: Yuryнком Inter, 2016. – S. 895–968
12. *Kozak V.A.* Zlochyny, yaki posiahaiut na vidnosyny, shcho zabezpechuiut nalezhnu realizatsiiu konstitutsiinykh pryntsyviv zdiisnennia pravosuddia / V.A. Kozak // Kryminalne pravo Ukrainy: Osoblyva chastyna: pidruchnyk / Yu.V. Baulin, V.I. Borysov, V.I. Tiutiuhin ta in.; za red. prof. V.Ya. Tatsiia, V.I. Borysova, V.I. Tiutiuhina. – 5-e vyd., pererobl. i dopov. – Kh.: Pravo, 2015. – S. 570–582.
13. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy.
14. *Tiutiuhin V.I.* Komentar do st. 37 KK Ukrainy / V.I. Tiutiuhin // Kryminalnyi kodeks Ukrainy. Naukovo-praktychnyi komentar: u 2 t. T. 2: Osoblyva chastyna / Yu.V. Baulin, V.I. Borysov, V. I. Tiutiuhin ta in.; za zah. red. V.Ya. Tatsiia, V.P. Pshonky, V.I. Borysova, V. I. Tiutiuhina. – 5-e vyd., dopov. – Kh.: Pravo, 2013. – S. 841–843.

15. *Matviichuk V.K.* Teoretychni ta prykladni problemy kryminalno-pravovoi okhorony navkolynshnoho pryrodnoho seredovyschcha: Monohrafiia. – K.: Natsionalna akademiia upravlinnia, 2011. – 368 s.

16. *Varfolomeieva T.V.* Zakhody zabezpechennia kryminalnoho provadzhennia i pidstavy yikh zastosuvannia / T.V. Varfolomeieva // Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy. Naukovo-praktychnyi komentar; za zah. red. profesoriv V.H. Honcharenka, V.T. Nora, M.Ye. Shumyuka. – K.: Yustian, 2012. – S. 335–462.

17. *Smokov S.M.* Zapobizhni zakhody, zatrymannia osoby / S.M. Smokov // Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: Naukovo-praktychnyi komentar; vidp. red.: S.V. Kivalov, S.M. Mishchenko, V.Yu. Zakharchenko. – Kh.: Odissei, 2013. – S. 379–421.

18. *Boiko A.M., Khavroniuk M.I.* Komentar do statei 371–373, 371 KK Ukrainy / A.M. Boiko, M.I. Khavroniuk //: Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnoho kodeksu Ukrainy; za red. M.I. Melnyka, M.I. Khavroniuka. – 9-e vyd.; pererobl. ta dopov. – K.: Yurydychna dumka, 2012. – S. 1092–1100.

19. The Polish Penal Code / edited by candidate of law, assistant professor A.I. Lukashov, and D j, prof N.F. Kuznetsova introduction by candidate of law, assistant professor A. I. Lukashov and candidate of law E. A. Sarkisova, translated from Polish by D.A. Barilovitch. – St. Petersburg: «Yuridicheskyy Center Press», 2001. – 234 p.

20. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A.I. Lukashov; introduction by Y.I. Aidarov. – St. Petersburg: «Yuridicheskyy Center – Press», 2001. – 298 p.

21. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A.M. Serebrennikova. – St. Petersburg: «Yuridicheskyy Center – Press», 2002. – 366 p.

22. THE JAPANESE PENAL CODE / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A. I. Korobeev. – St. Petersburg: «Yuridicheskyy Center – Press», 2002. – 226 p.

23. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn.V. Golik; translated from Norwegian A.V. Zhmenya. – St. Petersburg: «Yuridicheskyy Center – Press», 2002. – 366 p.

Шніпко О.С. Об'єктивні ознаки злочинів, передбачених частиною 2 статті 371 Кримінального кодексу України

У статті проведено дослідження об'єктивної сторони злочинів завідомо незаконний домашній арешт та завідомо незаконне тримання під вартою. Автор детально з'ясувала термінологію, яка застосовується для позначення цих запобіжних заходів, та існуючі погляди на ці феномени. Запропоновані визначення домашнього арешту та тримання під вартою, з'ясовані дії, що свідчать про завідомо незаконний домашній арешт, а також дії, бездіяльність при завідомо незаконному триманні під вартою. Крім того, автор обгрунтувала таку обов'язкову ознаку об'єктивної сторони в цих злочинах, як місце вчинення злочину.

Ключові слова: домашній арешт, тримання під вартою, об'єктивна сторона злочину, завідомо незаконний домашній арешт, завідомо незаконне тримання під вартою, дія, бездіяльність, час вчинення злочину, запобіжний захід.

Шніпко А.С. Объективные признаки преступлений, предусмотренных частью 2 статьи 371 Уголовного кодекса Украины

В статье проведено исследование объективной стороны преступлений заведомо незаконный домашний арест и заведомо незаконное заключение под стражу. Автор

подробно выяснила терминологию, применяемую для обозначения этих мер предосторожности, и существующие взгляды на эти феномены. Предложены определения домашнего ареста и заключения под стражу, выяснены действия, свидетельствующие о заведомо незаконном домашнем аресте, а также действия, бездеятельность при заведомо незаконном заключении под стражу. Кроме того, автор обосновала такой обязательный признак объективной стороны в этих преступлениях, как место совершения преступления.

Ключевые слова: домашний арест, заключение под стражу, объективная сторона преступления, заведомо незаконный домашний арест, заведомо незаконное заключение под стражу, действие, бездеятельность, время совершения преступления, мера пресечения.

Shnipko O. An Actus Reus of Crimes, provided by the part 2, Article 371 of the Criminal Code of Ukraine

In this article a study of actus reus of crimes of deliberately illegal house arrest and deliberately illegal detention, is undertaken. The terminology of the topic and existing opinions on the researched phenomenon are studied in detail. The definitions of house arrest and detention are suggested. Actions, which indicate a deliberately illegal house arrest, as well as actions and omissions, which indicate a deliberately illegal detention, are described. Furthermore, the author substantiates such mandatory element of an actus reus of the mentioned crimes as a site of crime.

Key words: House Arrest; Detention; Actus Reus of a Crime; Deliberately Illegal House Arrest; Deliberately Illegal Detention; Action; Omission; Time of Commission of a Crime; Interim Measure

Стаття надійшла до редакції 01.09.2016

**КРИМІНАЛІСТИКА.
КРИМІНАЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО
КРИМИНАЛИСТИКА.
УГОЛОВНОЕ ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО
CRIMINALISTICS. CRIMINAL PROCEDURAL LAW**

УДК 343.98

К. Kalyuga

**MODERN POSSIBILITIES OF MODELING
A PERSONALITY OF AN UNIDENTIFIED CRIMINAL
AT THE EARLY STAGES OF CRIME INVESTIGATION**

*К.В. Калюга,
кандидат юридических наук,
докторант кафедры уголовного процесса и
криминалистики института права
им. Владимира Сташиса
Классического частного университета*

**СОВРЕМЕННЫЕ ВОЗМОЖНОСТИ
МОДЕЛИРОВАНИЯ ЛИЧНОСТИ НЕИЗВЕСТНОГО
ПРЕСТУПНИКА НА РАННИХ СТАДИЯХ
РАССЛЕДОВАНИЯ ПРЕСТУПЛЕНИЙ**

Актуальность темы исследования. Статья посвящена анализу современного состояния и перспективам работы с информацией о личности неизвестного преступника на ранних стадиях уголовного производства. На основе внедрения современных технологий моделирования предложена методика составления криминалистического портрета неизвестного преступника.

Анализ последних исследований и публикаций. Проблемой моделирования личности неизвестного преступника на ранних стадиях уголовного производства занимались такие специалисты в области криминологии, как Т.С. Волчецкая, Г.А. Густов, А.В. Дулов, В.А. Журавель, В.П. Колмаков. Но исследования этих ученых базировались на более раннем материале и законодательстве вне современных методик технологий моделирования криминалистического портрета неизвестного преступника.

Целью исследования является доктринальное определение возможных направлений и методов использования современных возможностей моделиро-

вания личности неизвестного преступника на ранних стадиях уголовного производства.

Основные результаты исследования. Выбранная тема данного исследования обусловлена тем, что сегодня в уголовно-правовой теории и практике уголовного производства сложились определенные условия, которые обуславливают необходимость проведения научных исследований в области усовершенствования, имеющегося информационно-криминалистического обеспечения уголовного судопроизводства и, в частности, досудебного расследования.

Планируемые исследования предполагают качественное изменение информационного обеспечения, что невозможно без внедрения в деятельность правоохранительных органов современных научно-технических средств, новых методов выявления и изъятия объектов, связанных с преступлением, новых форм и методов работы с ними.

В этой связи изучение возможностей применения метода моделирования в установлении личности неизвестного преступника и предотвращении продолжения его преступной деятельности соответствует вызовам практики расследования уголовных правонарушений и современным направлениям работы с криминалистически-значимой информацией.

Для достижения намеченной цели были поставлены такие взаимосвязанные задачи: 1) провести обзор современного состояния работы с информацией о личности неизвестного преступника; 2) предложить перспективное криминалистическое направление исследования свойств и признаков человека с использованием современных научно-технических средств и методик; 3) обозначить некоторые возможности использования метода моделирования на досудебном расследовании; 4) проанализировать метод моделирования личности неизвестного преступника на ранних стадиях расследования преступлений как эффективного способа работы с информацией о личности преступника; 5) обобщить особенности использования метода моделирования личности неизвестного преступника на ранних стадиях расследования преступлений.

Разумеется, что объем статьи не позволит в полном объеме раскрыть поставленные задачи, а лишь наметить некоторые, возможные пути их решения.

Сегодня, чтобы успешно противостоять росту преступлений и эффективно их расследовать недостаточно устоявшихся криминалистических подходов и традиционного их исполнения. Несмотря на накопленный значительный потенциал и объем криминалистических рекомендаций, направленных на обеспечение досудебного расследования, их результативность по разным направлениям не удовлетворяет современные требования следственной практики. Это объясняется, с одной стороны, объективными причинами, связанными с ростом преступности, с другой – проблемами, существующими в деятельности современных правоохранительных органов, связанных с их общей организацией, подчиненностью, взаимодействием между собой субъектов досудебного расследования. Существует много нерешенных вопросов законодательного, правового, научно-методического,

материально-технического, информационного, организационного, кадрового и иных аспектов обеспечения правоохранительной деятельности.

Одним из аспектов повышения эффективности расследования является установление личности неизвестного преступника на ранних его стадиях, что всегда представляло собой сложную и многогранную задачу [1]. Поэтому развитие и внедрение новейших информационных и телекоммуникационных технологий требует пересмотра устоявшихся подходов и методик к его решению.

Обозначенной проблематикой в течение определенного времени занимались известные отечественные и зарубежные ученые: Р.С. Белкин [2], А.А. Бухаченко [3], Т.С. Волчецкая [4], Г.А. Густов [5], А.В. Дулов [6], В.А. Журавель [7], В.П. Колмаков [8], В.Е. Коновалова [9], И.М. Лузгин [10], В.Г. Лукашевич [11], В.А. Образцов [12], А.Р. Ратинов [13], В.Ю. Шепитько [14] и др., работы которых послужили теоретической и методологической основой современного анализа возможностей моделирования личности неизвестного преступника на ранних стадиях расследования преступлений.

По нашим наблюдениям, сегодня информация о свойствах и признаках преступника в виде субъективных отражений (мысленного образа) – словесного портрета, составленного со слов свидетеля-очевидца, используется весьма ограниченно, преимущественно как ориентирующая информация при проведении следственных (поисковых) и негласных следственных (поисковых) действий.

Выход из этой ситуации возможен посредством научных изысканий в направлении отдельного криминалистического исследования свойств и признаков человека, с использованием современных научно-технических средств и методик выделения значимой информации, которую допустимо использовать при расследовании преступлений.

На основе вышеуказанного следует разработать методику изучения свойств и признаков человека для установления идентификационной значимости каждого из них и нахождения корреляционных зависимостей между ними. Создать соответствующую базу криминалистических учетов фиксации свойств, признаков и качеств лиц, причастных к совершению преступлений, обеспечить накопление и обобщение таких данных для постоянного функционирования компьютерной системы дальнейшей поддержки исследования свойств и признаков человека.

В криминалистике, используя словосочетание «личность преступника», включают в него всю совокупность криминалистически значимых человеческих качеств: морфологических, физиологических, психических, социальных. Отсюда под «установлением личности преступника» понимается процесс выявления и использования совокупности свойств разного уровня.

Возможности использования информации о свойствах человека в организационных, поисковых, познавательных, правовых и профилактических целях безграничны. С учетом данных, полученных от подозреваемых, обвиняемых, потерпевших, свидетелей, определяются обстоятельства, подлежащие доказыванию в уголовном производстве (ст. 91 УПК Украины), строят-

ся розыскные, следственные, экспертные версии, разрабатываются и реализуются программы подготовки и производства отдельных процессуальных действий, тактических комплексов и комбинаций на стадии досудебного расследования. Сведения, содержащиеся в показаниях лиц указанных категорий, позволяют решать розыскные и идентификационные задачи уголовного производства.

Отмеченные выше признаки и свойства человека в теории и практике расследования преступлений рассматриваются вначале в качестве объектов поиска, а затем — как объекты и средства познания.

Ориентирующее значение для построения модели преступника имеет типовой образ человека, представление о том, как выглядит современный человек. Конкретизация, структурирование, определение элементного состава отдельных блоков признаков осуществляются на основании криминалистических описаний и обобщений, типичных характеристик преступника (словесный, психологический портрет и т.п.), рассматривая его с точки зрения внешних признаков и внутреннего содержания как материальный элемент окружающего мира, личность, слеодообразующий и следовоспринимающий объект.

Эффективность реализации поисковой модели зависит не столько от полноты ее информационного наполнения (количества отраженных в ней признаков), сколько от поисковой, отличительной (уникальной), значимости ее отдельных признаков. Нередки ситуации эффективности «срабатывания» модели даже тогда, когда в нее включены знания о весьма ограниченном круге признаков искомого лица, но очень существенных с точки зрения его отличия от других людей, выделяемости, распознавания и идентификации (в первую очередь это касается особых примет). Чем более индивидуальный, более уникальный, выразительный признак, чем реже он встречается, скорее, выделяется, надежнее запоминается и узнается, тем быстрее и легче выявить и идентифицировать преступника [15, с. 112–115; 608–609].

Далее рассмотрим возможности применения метода моделирования как эффективного способа составления криминалистического (психологического) портрета неизвестного преступника.

Ставя перед собой цель обосновать ряд новых концептуальных в теоретическом плане и значимых для практической деятельности по расследованию уголовных преступлений положений, обратимся к истории этой проблемы.

В частности, еще в конце прошлого века была известна роль метода моделирования как одного из важнейших среди других методов исследования. Он может быть применен в случаях, когда использование других методов практически невозможно или когда объект, процесс или событие не могут быть исследованы в их натуральном виде, так как не всегда существует физическая возможность воспринять и зафиксировать их свойства непосредственно или с помощью специальных устройств [16, с. 3].

В дальнейшем, мы будем опираться на методологические рассуждения академика В.Е. Коновалова об использовании моделей, которая отмечает, что в истории моделирования с самого начала наметилось две тенденции, одна из

которых была связана с технической реализацией модели события, действия, образа, вторая – с умственной конструкцией, которая относится к более широкому кругу проблем – события преступления, способов его совершения, личности преступника, мотивов преступления и других данных, которые могут иметь место только в идеальном отражении, за исключением технической конструкции [17, с. 92].

Также важны методологические указания профессора И.М. Лузгина, который к основным направлениям реализации метода моделирования, относит: объяснение фактов, имеющих признаки преступления; установление происхождения и связи между фактами, их временной последовательности (умственная реконструкция события); поиск преступника; поиск и исследование следов преступления и других материальных источников информации; поиск свидетелей (иногда пострадавших); устранение противоречий между фактами; определение направления расследования, решение общих и отдельных тактических задач [18, с. 76].

В криминалистике существует достаточно много определений метода моделирования. Различные ученые интерпретируют его по-разному, сочетают с другими приемами и даже подменяют другими мыслительными операциями. В рамках проводимого исследования за основу нами принято понятие моделирования как общенаучного метода, который используется в криминалистике для изучения отдельных материальных объектов, например, предметов со следами, специально изготовленными для этой цели, так и для изучения процессов различной сложности – от механизма следообразования в различных технологических процессах и т.п. [19, с. 351].

В последующем мы также будем опираться на выводы авторов, которые, исследуя общие вопросы моделирования в криминалистике, выделили так называемое адаптивное моделирование, дополняющее научное представление, исходя из понимания адаптации как приспособления условий внешней среды. Моделирование в этом контексте рассматривается: во-первых, к нынешней или будущей следственной ситуации - воспринимаются в виде идеальных моделей; во-вторых, к оптимальным условиям восприятия следователем исходной информации [11, с. 91].

Технологию создания и использования модели личности неизвестного преступника во время осмотра места происшествия предлагаем рассматривать в виде последовательно выполняемых 7 этапов (или шагов): 1) подобрать и проверить необходимые научно-технические средства и пригласить соответствующего специалиста; 2) выявить (обнаружить) материальные источники информации о личности неизвестного преступника; 3) выявить (обнаружить) «идеальные» источники информации о личности неизвестного преступника – опросить свидетелей, очевидцев, потерпевших; 4) извлечь (получить) из обнаруженного материальных и «идеальных» следов (источников) качественно-количественную информацию; 5) зафиксировать соответствующим образом обнаруженные следы и полученную информацию; 6) составить криминалистический портрет личности неизвестного преступника; 7) заполнить соответствующие формы (с реквизитами идентичными существующей информацией-

но-аналитической системе) и отправить в НИЭКЦ (информационный центр) для аналитической обработки, исследования и оценки собранной информации, и уточнения (пополнения) информационной модели личности неизвестного преступника.

Такая модель, являясь процессом отбора, анализа и обобщения в одно целое необходимой, ситуационно разрозненной информации, призвана способствовать установлению личности неизвестного преступника на ранних стадиях досудебного расследования, на что указывают и современные исследователи проблемы [20, с. 7].

Необходимость накопления и обработки информации для одноразового использования в будущем инициировала создание огромного количества информационных систем различного назначения, а в правоохранительных органах – криминалистических. Получение информации об объектах и явлениях различными субъектами, осуществляющими их познания, приводит к рассеиванию информации по различным информационным системам. Понятно, что степень реалистичности и соответствия информационной модели факта или события напрямую зависит от качества и количества собранной о них информации.

Это, в свою очередь, инициирует следователей и работников оперативных подразделений в процессе расследования обращаться не только в специально созданные для содействия расследованию информационные системы, но и в другие, содержащие информацию, которая может приобрести криминалистическое значение в определенной ситуации.

В процессе расследования существенное влияние на его ход, установление определенного объекта или факта могут иметь данные не только специализированных – криминалистических, но и любых информационных систем независимо от их прямого целевого назначения и ведомственной принадлежности. «Заполнить острый дефицит информации и активизировать следственно-оперативную работу по раскрытию и расследованию преступлений», как верно утверждают отдельные авторы, – можно за счет использования новых информационных технологий: путем своевременного использования информации, накопленной в криминалистических учетах, банках данных, других ведомственных учетах, обобщения и анализа сведений из «открытых» источников, применения дополнительных информационных ресурсов других владельцев, попавших в «орбиту расследования» [21, с. 7].

В этом плане довольно часто работники правоохранительных органов пользуются учетам адресного бюро, автомобилей, оружия и другими. В последнее время особое значение для установления отдельных обстоятельств расследуемых преступлений приобретают данные, полученные из информационных систем с автоматической регистрацией информации, из баз данных накопительного характера. К ним относятся базы данных систем контроля и учета рабочего времени, доступа работника к какой-либо информационной системе, базы данных видеорегистраторов, сеансов телефонной мобильной связи, предоставления услуг Интернета и других.

Заметим, что раскрытие преступлений, совершенных с использованием современных компьютерных и телекоммуникационных технологий, практически невозможно без применения данных, содержащихся в определенных информационных системах, не имеющих никакого отношения к криминалистике. Цель их создания никоим образом не связана с борьбой с преступностью. Но именно из них можно получить данные, способствующие раскрытию данных категорий преступлений [22, с. 101]. Данная проблематика также отражена и в трудах зарубежных исследователей: С. Allen [23, р. 128], W. Darby [24, р. 64–69], Т. Meron [25, р. 28–64], A. Nejer [26], P. il-Robinson M. [27, р. 22–36].

Выводы. На основе изложенного целесообразно сделать общий вывод, что проведение дальнейшего специального исследования в этой сфере позволит более полно охватить проблему, последовательно, логично обосновать и сформулировать ряд концептуальных научных положений и выводов относительно эффективного использования современных научно-технических средств и информационных технологий применительно к моделированию личности неизвестного преступника.

В перспективе решение обозначенных задач должно привести к созданию единой информационной системы, собирающей, обобщающей (обрабатывающей) и хранящей данные из всех доступных источников, с последующим составлением, на основании этих данных, криминалистических портретов личности разыскиваемых преступников.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. *Калюга К.В.* До проблеми складання криміналістичного портрета злочинця та його використання на початковому етапі розслідування / К.В. Калюга // Держава та регіони. Серія: Право. – 2011. – № 4. – С. 164–167.

2. *Белкин Р.С.* Равен самому себе / Р.С. Белкин, М.Я. Сегай. – К.: Лыбидь, 1991. – 144 с.

3. *Бухаченко О.А.* Моделивання події спеціалістом вибухотехніком на підставі огляду місця вибуху за оточуючою обстановкою / О.А. Бухаченко // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – Вип. 21. – 2009. – С. 61–66.

4. *Волчецкая Т.С.* Современные проблемы моделирования в криминалистике и следственной практике: учеб. пособ. / Т.С. Волчецкая. – Калининград, 1997. – 95 с.

5. *Густов Г.А.* Моделирование в работе следователя / Г.А. Густов. – Ленинград, 1980. – 188 с.

6. *Дулов А.В.* Тактика следственных действий / А.В. Дулов, П.Д. Нестеренко. – М.: Высшая школа, 1971. – 272 с.

7. *Журавель В.А.* Проблемы теории та методології криміналістичного прогнозування : монографія / В.А. Журавель. – Харків: Право, 1999. – 304 с.

8. *Колмаков В.П.* Идентификационные действия следователя / В.П. Колмаков. – М.: Юрид. лит., 1977. – 112 с.

9. *Коновалова В.О.* Личность преступника. Криминологическая и криминалистическая характеристики / В.О. Коновалова // Вбивство: мистецтво розслідування: монографія. – Харків: Факт, 2001. – С. 37–47.

10. *Лузгин И.М.* Моделирование при расследовании преступлений / И.М. Лузгин. – М.: Юрид. лит., 1981. – 152 с.
11. *Лукашевич В.Г.* Моделивання у криміналістиці та пізнавальній діяльності слідчого : монографія / В.Г. Лукашевич, О.В. Юнацький. – К.: КНТ, 2008. – 184 с.
12. *Образцов В.А.* Выявление и изобличение преступника / В.А. Образцов. – М.: Юристъ, 1997. – 336 с.
13. *Рапинов А.Р.* Методологические вопросы психологического изучения личности преступника / А.Р. Рапинов // Психологическое изучение личности преступника. – М.: Юрид. лит., 1976. – С. 14–21.
14. *Шепітько В.Ю.* Ідентифікація людини за ознаками зовнішності: наук. практ. посіб. / В.Ю. Шепітько. – Харків: ВКФ «Гриф», 2003. – 112 с.
15. Криміналістика / под ред. док. юрид. наук, проф. В.А. Образцова. – М.: Юрист, 2001. – 760 с.
16. *Хлынецов М.Н.* Криміналістическа інформация и моделирование при расследовании преступлений / М.Н. Хлынецов. – Саратов: Изд-во Саратовского ун-та, 1982. – 159 с.
17. *Коновалова В.Е.* Версия: концепция и функции в судопроизводстве: Монография / В.Е. Коновалова. – Харьков: Изд-ль ФЛ-П Вапнярчук Н. Н., 2007. – 192 с.
18. *Лузгин И.М.* Моделирование при расследовании преступлений / И.М. Лузгин. – М.: Юрид. лит., 1981. – 152 с.
19. *Белкин Р.С.* Курс криміналістики: в 3 т. – Т. 1: Учение о методах криміналістической науки / Р.С. Белкин. – М.: Юрист, 1997. – 408 с.
20. *Гетьман Г.М.* Использование метода моделирования при установлении личности неизвестного преступника / Г.М. Гетьман // Теория и практика правоведения. – 2013. – Вып. 2 (4). – С. 1–8.
21. *Ищенко Е.П.* Понятие и структура информационного обеспечения следственной деятельности / Е.П. Ищенко, П.П. Ищенко // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка. – 2008. – № 5 (Спец. випуск): У 3-х ч. – Ч. 1. – С. 3–12.
22. *Демчук А.О.* Деякі проблеми інформаційно-довідкового забезпечення розслідування злочинів / А.О. Демчук // Інформаційне забезпечення розслідування злочинів: матеріали Міжнародного круглого столу (29 травня 2015 року, м. Одеса) / відп. за вип.: В.В. Тіщенко, О.П. Ващук; НУ ОЮА; ПРЦ НАПрН України. – Одеса: Юридична література, 2015. – 340 с.
23. *Allen C.* Law in the making / C. Allen. – Oxford, 1958. – P. 13–128.
24. *Darby W.* International Tribunals / W. Darby. – London, 1904. – P. 18, 64–69.
25. *Meron T.* War Crimes Law' Comes of Age: Essays / T. Meron. – Oxford, 1998. – P. 28–64.
26. *Nejer A.* War Crimes: Brutality Genocide Terror and the Struggle for justice / A. Nejer. – London, 1998.
27. *P. il-Robinson M.* Genocide War Crimes and Crimes against Humanity / M. Robinson. – London, 1999. – P. 22–36.

REFERENCES

1. *Kaliuha K.V.* Do problemy skladannia kryminalistychnoho portreta zlochyntsia ta yoho vykorystannia na pochatkovomu etapi rozsliduvannia / K.V. Kaliuha // Derzhava ta rehiony. Seriia: Pravo. – 2011. – № 4. – S. 164–167.

2. *Belkin R.S.* Raven samomu sebe / R.S. Belkin, M.Ja. Segaj. – K.: Lybid', 1991. – 144 s.
3. *Bukhachenko O.A.* Modeliuvannia podii spetsialistom vybukhotekhnikom na pidstavi ohliadu mistsia vybukhu za otochuiuchoiu obstanovkoiu / O.A. Bukhachenko // Borotba z orhanizovanoi zlochynnistiu i koruptsiieiu (teoriia i praktyka). – Vyp. 21. – 2009. – S. 61–66.
4. *Volcheckaja T.S.* Sovremennye problemy modelirovanija v kriminalistike i sledstvennoj praktike: ucheb. posob. / T.S. Volcheckaja. – Kaliningrad, 1997. – 95 s.
5. *Gustov G.A.* Modelirovanie v rabote sledovatelja / G.A. Gustov. – Leningrad, 1980. – 188 s.
6. *Dulov A.V.* Taktika sledstvennyh dejstvij / A.V. Dulov, P.D. Nesterenko. – M.: Vysshaja shkola, 1971. – 272 s.
7. *Zhuravel V.A.* Problemy teorii ta metodolohii kryminalistychnoho prohnouzuvannia : monohrafiia / V.A. Zhuravel. – Kharkiv: Pravo, 1999. – 304 s.
8. *Kolmakov V.P.* Identifikacionnye dejstvija sledovatelja / V.P. Kolmakov. – M.: Jurid. lit., 1977. – 112 s.
9. *Konovalova V.O.* Lichnost' prestupnika. Kriminologicheskaja i kriminalisticheskaja karakteristiki / V.O. Konovalova // Vbyvstvo: mystetstvo rozsliduvannia: monohrafiia. – Kharkiv: Fakt, 2001. S. 37–47.
10. *Luzgin I.M.* Modelirovanie pri rassledovanii prestuplenij / I.M. Luzgin. – M.: Jurid. lit., 1981. – 152 s.
11. *Lukashevych V.H.* Modeliuvannia u kryminalistytsi ta piznavalnii diialnosti slidchoho : monohrafiia / V.H. Lukashevych, O.V. Yunatskyi. – K. : KNT, 2008. – 184 s.
12. *Obrazcov V.A.* Vyjavlenie i izobliczenie prestupnika / V.A. Obrazcov. – M.: Jurist, 1997. – 336 s.
13. *Ratinov A.R.* Metodologicheskie voprosy psihologicheskogo izuchenija lichnosti prestupnika / A.R. Ratinov // Psihologicheskoe izuchenie lichnosti prestupnika. – M.: Jurid. lit., 1976. – S. 14–21.
14. *Shepitko V. Yu.* Identyfikatsiia liudyny za oznakamy zovnishnosti: nauk. prakt. posib. / V.Yu. Shepitko. – Kharkiv: VKF «Hryf», 2003. – 112 s.
15. *Kriminalistika* / pod red. dok. jurid. nauk, prof. V.A. Obrazcova. – M.: Jurist, 2001. – 760 s.
16. *Hlyncov M.N.* Kriminalisticheskaja informacija i modelirovanie pri rassledovanii prestuplenij / M.N. Hlyncov. – Saratov: Izd-vo Saratovskogo un-ta, 1982. – 159 s.
17. *Konovalova V.E.* Versija: koncepcija i funkcii v sudoproizvodstve: Monografija / V. E. Konovalova. – Har'kov: Izd-l' FL-P Vapnjarchuk N. N., 2007. – 192 s.
18. *Luzgin I.M.* Modelirovanie pri rassledovanii prestuplenij / I. M. Luzgin. – M.: Jurid. lit., 1981. – 152 s.
19. *Belkin R.S.* Kurs kriminalistiki: v 3t. – T. 1: Uchenie o metodah kriminalisticheskoy nauki / R.S. Belkin. – M.: Jurist, 1997. – 408 s.
20. *Get'man G.M.* Ispol'zovanie metoda modelirovanija pri ustanovlenii lichnosti neizvestnogo prestupnika / G.M. Get'man // Teorija i praktika pravovedenija. – 2013. – Vyp. 2 (4). – S. 1–8.
21. *Ishhenko E.P.* Ponjatie i struktura informacionnogo obespechenija sledstvennoj dejatel'nosti / E.P. Ishhenko, P.P. Ishhenko // Visnyk Luhanskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav im. E.O. Didorenka. – 2008. – № 5 (Spets. vypusk): U 3-kh ch. – Ch. 1. – S. 3–12.
22. *Demchuk A.O.* Deiaki problemy informatsiino-dovidkovoho zabezpechennia rozsliduvannia zlochyniv / A.O. Demchuk // Informatsiine zabezpechennia rozsliduvannia

zlochyniv: materialy Mizhnarodnoho kruhloho stolu (29 travnia 2015 roku, m. Odesa) / vidp. za vyp.: V.V. Tishchenko, O.P. Vashchuk; NU OYuA; PRTs NAPrN Ukrainy. – Odesa: Yurydychna literatura, 2015. – 340 s.

23. *Allen C. Law in the making* / C.Allen. – Oxford, 1958. – P. 13 –128

24. *Darby W. International Tribunals* / W. Darby. – London, 1904. – P. 18, 64–69.

25. *Meron T. War Crimes Law' Comes of Age: Essays* / T. Meron. – Oxford, 1998. – P. 28–64.

26. *Nejer A. War Crimes: Brutality Genocide Terror and the Struggle for justice* / A. Nejer. – London, 1998.

27. *P. il-Robinson M. Genocide War Crimes and Crimes against Humanity* / M. Robinson. – London. 1999.– P. 22–36.

Калюга К.В. Сучасні можливості моделювання особи невідомого злочинця на ранніх стадіях розслідування злочинів

У статті проаналізовано сучасний стан і перспективи роботи з інформацією про особу невідомого злочинця на ранніх стадіях кримінального провадження. На основі впровадження сучасних технологій моделювання запропоновано методіку складання криміналістичного портрета невідомого злочинця.

Ключові слова: ідентифікація, інформаційно-пошукові системи, особа злочинця, метод моделювання, моделювання особистості злочинця, криміналістичний портрет злочинця.

Калюга К.В. Современные возможности моделирования личности неизвестного преступника на ранних стадиях расследования преступлений

Статья посвящена анализу современного состояния и перспектив работы с информацией о личности неизвестного преступника на ранних стадиях уголовного производства. На основе внедрения современных технологий моделирования предложена методика составления криминалистического портрета неизвестного преступника.

Ключевые слова: идентификация, информационно-поисковые системы, личность преступника, метод моделирования, моделирование личности преступника, криминалистический портрет преступника.

Kalyuga K. Modern Possibilities of Modeling a Personality of an Unidentified Criminal at the Early Stages of Crime Investigation

In this article modern conditions and prospects of working with information about a personality of an unidentified criminal at the early stages of criminal proceedings are analyzed. The methodology for making a criminalistic portrait of an unidentified criminal on the basis of modern modeling technologies is suggested.

Key words: Identification; Information Retrieval Systems; Personality of a Criminal; Method of Modeling; Modeling of a Personality of a Criminal; Criminalistic Portrait of a Criminal

Стаття надійшла до редакції 07.09.2016

ЮРИДИЧНА НАУКА

JURIDICAL SCIENCE

НАУКОВИЙ ЮРИДИЧНИЙ ЖУРНАЛ

ЗАПРОШУЄМО ДО СПІВРОБІТНИЦТВА

Вищий навчальний заклад «Національна академія управління» видає з 2010 року періодичний науковий юридичний журнал «Юридична наука». Журнал внесено в оновлений перелік фахових видань з юридичних наук постановою Атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України № 153 від 14.02.2014, крім того, журнал 20 квітня 2011 року зареєстровано в Міжнародному центрі періодичних видань (ISSN International Centre м. Парижі); журнал зареєстровано та проіндексовано у таких міжнародних наукометричних каталогах і базах даних: Index Copernicus – з 1 січня 2014 року; Safetylit – з 17 серпня 2016 року.

З моменту свого заснування журнал став сполучною ланкою між науковцями і практиками, які працюють у науково-дослідних закладах, вищій школі, юриспруденції, державних установах України і зарубіжжя, між усіма тими, хто переймається проблемами розвитку юридичної науки, європейськими інтеграційними прагненнями. Журнал має на меті пропагувати публікації авторів як всередині держави Україна, так і за кордоном, а тому в списку поданих джерел має бути не менше п'яти англомовних посилань. Активна участь у наукових публікаціях на шпальтах журналу сприяє розвитку фундаментальних і прикладних досліджень з усіх напрямків юридичних наук, посиленню впливу права на вирішення правових, політичних, соціальних, екологічних, організаційних та інших проблем розвитку суспільства, держави, входженню України в європейський і світовий простір.

Журнал є дуже цікавим для науковців, докторантів, аспірантів, здобувачів, студентів, національного господарства, працівників правоохоронних органів, суддів, державних службовців і всіх тих, хто цікавиться правом.

РУБРИКИ ЖУРНАЛУ «ЮРИДИЧНА НАУКА»

- Загальні проблеми розвитку юридичної науки
- Методологія сучасної юридичної науки
- Питання теорії прав людини та правої держави
- Теорія та історія держави і права
- Філософія та соціологія права
- Міжнародне право. Право Європейського Союзу та порівняльне правознавство
- Конституційне право
- Адміністративне, фінансове, податкове право та адміністративне судочинство
- Цивільне, сімейне, міжнародне приватне право та цивільне процесуальне право
- Національна безпека та військово-правове
- Кримінальне право, кримінологія, кримінально-виконавче право; кримінальне процесуальне право та криміналістика
- Судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність
- Господарське та господарське процесуальне право
- Земельне, аграрне та екологічне право
- Трудове право та право соціального захисту

Періодичність видання — 12 разів на рік. Журнал видається українською, російською, англійською мовами, анотації — українською, російською й англійською мовами. Матеріали, що надходять для публікації в журналі, проходять рецензування членами редакційної колегії, розглядаються та рекомендуються Вченою радою ВНЗ «Національна академія управління».

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:

Україна, 03151, Київ, вул. Вінницька, 10, к. 317, e-mail: tanya_saven@ukr.net
<http://legal.nam.edu.ua/about.html>

JURIDICAL SCIENCE

SCIENTIFIC JOURNAL OF LAW

WELCOME TO COOPERATE

Higher education institution «National Academy of Management» issues since 2010 periodic research legal journal «Juridical science».

The journal is included in the updated list of professional publications on legal sciences Resolution Certifying Board of the Ministry of Education and Science of Ukraine №153 from 02.14.2014.

Since its inception, the magazine has become a link between academics and practitioners who work in research institutions, higher education, jurisprudence, public institutions in Ukraine and abroad, between all those involved in the development of legal science, European integration aspirations. The magazine aims to promote the publication of authors both within the State of Ukraine and abroad, and so the list provided by the source must be at least five English-language references.

Active participation in scientific publications in the journal promotes the development of basic and applied research in all areas of juridical sciences, strengthening the influence of the right to address the legal, political, social, environmental, organizational and other problems of society, the state, the entry of Ukraine into the European and world space.

The magazine is very interesting for scientists, doctoral students, graduate students, applicants, law enforcement officials, judges, civil servants and all those who are interested in law.

JOURNAL HEADLINES:

- Common problems of development juridical science
- The methodology of modern juridical science
- Problems in the theory of human rights and law-governed state
- Theory and History of State and Law
- Philosophy and Sociology of Law
- International law. European Union Law and comparative jurisprudence
- Constitution Law
- Administrative, financial, tax law and administrative proceedings
- Civil, family, private international law and civil procedure law
- National security and military law
- Criminal law, Criminology, Criminal Executive Law, Criminal Procedural Law and Criminalistics
 - Forensic examination; operatively-search activity
 - Commercial law and Commercial procedure law
 - Statewide, agricultural and environmental law
 - Labor Law and Social Security Law

Periodicity – 12 times a year. The magazine is published in Ukrainian, Russian, English languages, annotations – Ukrainian, Russian and English.

Materials submitted for publication in the journal are reviewed by members of the editorial board, reviewed and recommended by the Academic Council of the University of «National Academy of Management».

<http://legal.nam.edu.ua/about.html>

НАУКОВИЙ ЮРИДИЧНИЙ ЖУРНАЛ «ЮРИДИЧНА НАУКА»

УДК 34

Заснований 28.02.2011. Виходить щомісяця.

Свідоцтво про реєстрацію: серія КВ № 20692-10492 ПР від 28.04.2014.

ISSN 2222-5374

Журнал 20 квітня 2011 року зареєстровано в Міжнародному центрі періодичних видань (ISSN International Centre, м. Париж), також журнал зареєстровано та проіндексовано у таких міжнародних наукометричних каталогах і базах даних: Index Copernicus – з 01 січня 2014 року; Safetylit – з 17 серпня 2016 року; Social Science Research Network (SSRN) – з 17 жовтня 2016 року.

Наказом Міністерства освіти і науки № 153 від 14.02.2014 «Про затвердження рішень Атестаційної колегії Міністерства освіти і науки щодо діяльності спеціалізованих вчених рад від 14 лютого 2014 року», відповідно до підпунктів 35 і 36 пункту 4 Положення про Міністерство освіти і науки України, затвердженого Указом Президента України від 25 квітня 2013 року № 240, Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, Положення про спеціалізовану вчену раду, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 14 вересня 2011 року № 1059, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України від 10 жовтня 2011 року за № 1170/19908, Положення про атестаційну колегію Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 14 вересня 2011 року № 1059, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України від 10 жовтня 2011 року за № 1169/19907, Порядку формування Переліку наукових фахових видань України, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 17 жовтня 2012 року № 1111, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України від 02 листопада 2012 року за № 1850/22162, та на підставі рішення Атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України №153 від 14 лютого 2014 року науковий юридичний журнал «ЮРИДИЧНА НАУКА» включений до Переліку наукових фахових видань України згідно зі списком.

ЗАСНОВНИК І ВИДАВЕЦЬ:

Вищий навчальний заклад «Національна академія управління»
Україна, 03151, Київ, вул. Вінницька, 10.

Голова редакційно-видавничої ради С.А. Єрохін.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4714 від 23.04.2014.

Головний редактор: Матвійчук Валерій Костянтинович,

доктор юридичних наук, професор, заслужений працівник народної освіти України,
перший проректор ВНЗ «Національна академія управління».

Заступник головного редактора: Харь Інна Олексіївна,

кандидат юридичних наук, доцент, заступник завідувача кафедри цивільного та господарського права ВНЗ «Національна академія управління».

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:

Україна, 03151, м. Київ, вул. Вінницька, 10, к. 317.

Тел.: 246-24-34. Факс: (044) 246-24-34.

З приводу публікації статей авторам необхідно звертатися до секретаря журналу

Савенкової Тетяни Гаріївни

T: (044) 246-24-34 E-mail: tanya_saven@ukr.net

E-mail: tanya_saven@ukr.net; har_2008@ukr.net

www.legal.nam.edu.ua.

ВИМОГИ ДО НАУКОВИХ ПУБЛІКАЦІЙ

Відповідно до постанови президії Вищої атестаційної комісії України №7D05/1 від 15 січня 2003 року «Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліків ВАК України» наукова стаття повинна бути актуальною, з виразно окресленою проблематикою, містити наукові положення, розроблені особисто автором, висновки про наукове та практичне значення наукової розробки.

Стаття має включати такі необхідні елементи:

1. Визначення УДК (вказати назву галузі права).
2. Назва статті (англійською, українською та російською мовами).
3. Ініціали і прізвища авторів англійською, українською та російською мовами.
4. Анотацію англійською, українською та російською мовами.
5. Ключові слова (5–6 слів/ключових словосполучень англійською, українською та російською мовами).

6. Структура текстової частини:

- постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими практичними завданнями;
 - визначення окремих питань, що не вирішені в обраній для дослідження проблемі;
 - аналіз останніх досліджень і публікацій, на які спирається автор;
 - формулювання цілей статті;
 - виклад основних обґрунтованих результатів дослідження;
 - висновки з даного дослідження;
 - внутрішня структуризація (розділи з назвами або виділені частини).
- У статті повинно бути не менше 15 посилань. Посилання на ту чи іншу працю у тексті повинні позначатися в дужках за порядковим номером цієї праці в списку використаних джерел з вказівкою на відповідну сторінку (ІЗ, с. 12).

• Список використаних джерел у кінці статті складається відповідно до вимог державного стандарту України ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання». Крім того, у списку джерел має бути не менше 5 англомовних посилань.

• Після списку використаних джерел подаються анотації та ключові слова трьома мовами (українська, російська, англійська).

• Анотації мають містити: прізвище та ім'я автора, назву статті відповідними мовами. Крім того, звертаємо увагу авторів на те, що обов'язково повинна бути анотація англійською мовою на півтори сторінки А-4 (окремим файлом).

• Англійський текст повинен бути оформлений на фаховому рівні володіння мовою. У разі подання тексту, перекладеного, наприклад, через Інтернет-перекладач (Google тощо), або нефахово, стаття не буде прийнята до публікації.

• Файл зі статтею та анотацією англійською мовою до статті надіслати у такому форматі:

- а) на початку імені ставиться номер журналу (11, 4, 7 тощо);
- б) через крапку після номера ставиться скорочення року (14, 15 тощо);
- в) нижнє підкреслення (_) потім тип документа **note** – анотація або **topic** – стаття;
- г) після цього нижнє підкреслення (яке розділяє шифр з ім'ям автора), потім прізвище автора та ініціали англійською мовою.

Приклад: **11.14_note_Olenenko A.doc** (де «note» – позначення анотації) або **11.14_topic_Olenenko A.doc**. (де **topic** – позначення статті).

• Загальний обсяг публікації (назва статті, відомості про автора, текст статті, використані матеріали, анотація, ключові слова) не повинен перевищувати 20–30 тис. знаків, як виняток, не більше 40 тис. знаків.

До наукової статті необхідно додавати:

- електронний варіант статті у форматі MS Word (docx або doc);
 - інформаційну довідку про автора українською та англійською мовами: прізвище, ім'я, по батькові (повністю), науковий ступінь, вчене звання, місце роботи і посада, поштова адреса, контактний телефон;
 - заява з підписами автора (-ів) про те, що надіслана стаття не друкувалася і не подана до будь-яких інших видань;
 - фото автора (-ів) у форматі jpg, tif;
 - якісні ілюстративні матеріали з назвою та нумерацією, придатні для сканування;
 - витяг з протоколу засідання кафедри про рекомендацію статті до друку, засвідчений належним чином (до статей кандидатів наук, аспірантів, ад'юнктів і здобувачів наукового ступеня).
- Стаття, подана до редакції без дотримання зазначених вимог, опублікуванню не підлягає.
- До уваги авторів: при поданні статті обов'язково вказувати коротко відомості про автора, телефон та власний e-mail для зручності зв'язку.

Редакція залишає за собою право на рецензування, редагування, скорочення і відхилення статей. За достовірність поданої інформації відповідальність несе автор.

Гонорар за публікацію не сплачується.

Передрук опублікованих матеріалів журналу здійснюється тільки з дозволу автора і редакції.

Надані матеріали не повертаються.

**ВНЗ «НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ»
НАУКОВИЙ ЮРИДИЧНИЙ ЖУРНАЛ «ЮРИДИЧНА НАУКА»**

03151, м. Київ, вул. Вінницька, 10

Тел. (044)246-24-34

НАУЧНЫЙ ЮРИДИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ «ЮРИДИЧЕСКАЯ НАУКА»

УДК 34

Основан 28.02.2011. Выходит ежемесячно.

Свидетельство о регистрации: серия КВ № 20692-10492 ПР от 28.04.2014.

ISSN 2222-5374

Журнал 20 апреля 2011 зарегистрирован в Международном центре периодических изданий (ISSN International Centre, г. Париж), также журнал зарегистрирован и проиндексирован в таких международных наукометрических каталогах и базах данных:

Index Copernicus – с 01 января 2014 года; Safetylit – з 17 августа 2016 года;

Social Science Research Network (SSRN) – с 17 октября 2016 года.

Приказом Министерства образования и науки № 153 от 14.02.2014 «Об утверждении решений Аттестационной коллегии Министерства образования и науки относительно деятельности специализированных ученых советов от 14 февраля 2014 года», в соответствии с подпунктами 35 и 36 пункта 4 Положения о Министерстве образования и науки Украины, утвержденного Указом Президента Украины от 25 апреля 2013 года № 240, Порядка присуждения научных степеней и присвоения ученого звания старшего научного сотрудника, утвержденного постановлением Кабинета Министров Украины от 24 июля 2013 года № 567, Положения о специализированном ученом совете, утвержденного приказом Министерства образования и науки, молодежи и спорта Украины от 14 сентября 2011 года № 1059, зарегистрированного в Министерстве юстиции Украины от 10 октября 2011 года под № 1170/19908, Положения об аттестационной коллегии Министерства образования и науки, молодежи и спорта Украины, утвержденного приказом Министерства образования и науки, молодежи и спорта Украины от 14 сентября 2011 № 1059, зарегистрированного в Министерстве юстиции Украины от 10 октября 2011 года под № 1169/19907, Порядком формирования Перечня научных профессиональных изданий Украины, утвержденного приказом Министерства образования и науки, молодежи и спорта Украины от 17 октября 2012 года № 1111, зарегистрированного в Министерстве юстиции Украины от 2 ноября 2012 под № 1850/22162, и на основании решения Аттестационной коллегии Министерства образования и науки Украины № 153 от 14 февраля 2014 года научный юридический журнал «ЮРИДИЧЕСКАЯ НАУКА» включен в Перечень научных профессиональных изданий Украины согласно списку.

УЧРЕДИТЕЛЬ И ИЗДАТЕЛЬ:

Высшее учебное заведение «Национальная академия управления»
Украина, 03151, Киев, ул. Винницкая, 10.

Председатель редакционно-издательского совета С.А. Ерохин.

Свидетельство субъекта издательского дела ДК № 4714 от 23.04.2014.

Главный редактор: Матвейчук Валерий Константинович,

доктор юридических наук, профессор, заслуженный работник народного образования Украины, первый проректор ВНЗ «Национальная академия управления».

Заместитель главного редактора: Харь Инна Алексеевна,

кандидат юридических наук, доцент, заместитель заведующего кафедрой гражданского и хозяйственного права ВУЗ «Национальная академия управления».

АДРЕС РЕДАКЦИИ:

Украина, 03151, Киев, ул. Винницкая, 10, к. 317

Тел.: (044) 246-24-34

Факс: (044) 246-24-34

**По поводу публикации статей авторам необходимо связываться
с секретарем журнала**

Савенковой Татьяной Гариевной

T: (044) 246-24-34 E-mail: tanya_saven@ukr.net

E-mail: tanya_saven@ukr.net; har_2008@ukr.net

www.legal.nam.edu.ua

ТРЕБОВАНИЯ К НАУЧНЫМ ПУБЛИКАЦИЯМ

В соответствии с постановлением президиума Высшей аттестационной комиссии Украины № 7D05/1 от 15 января 2003 года «О повышении требований к профессиональным изданиям, внесенных в перечень ВАК Украины» научная статья должна быть актуальной, с отчетливо очерченной проблематикой, содержать научные положения, разработанные лично автором, выводы о научном и практическом значении научной разработки.

Статья должна включать следующие необходимые элементы:

1. Определение УДК (указать название отрасли права).
2. Название статьи (на английском, украинском и русском языках).
3. Инициалы и фамилии авторов на английском, украинском и русском языках.
4. Аннотация на английском, украинском и русском языках.
5. Ключевые слова (5–6 слов / ключевых словосочетаний на английском, украинском и русском языках).

6. Структура текстовой части:

- постановка проблемы в общем виде и ее связь с важными практическими задачами;
 - определение отдельных вопросов, не решенных в выбранной для исследования проблеме;
 - анализ последних исследований и публикаций по рассматриваемой проблеме;
 - формулировка целей статьи;
 - изложение основных обоснованных результатов исследования;
 - выводы из данного исследования;
 - внутренняя структуризация (разделы с названиями или выделенные части).
- В статье должно быть не менее 15 ссылок. Ссылки на ту или иную работу в тексте должны обозначаться в скобках за порядковым номером этой работы в списке литературы с указанием на соответствующую страницу ([3, с. 12]).

• Список использованных источников в конце статьи составляется в соответствии с требованиями государственного стандарта Украины ДСТУ ГОСТ 7.1: 2006 «Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу. Библиографическая запись. Библиографическое описание. Общие требования и правила составления». Кроме того, в списке источников должно быть не менее пяти англоязычных ссылок.

• После списка литературы подаются аннотации и ключевые слова на трех языках (украинский, русский, английский).

• Аннотации должны содержать: фамилию и имя автора, название статьи на соответствующих языках. Кроме того, обращаем внимание авторов на то, что обязательно должна быть аннотация на английском языке на полторы страницы А-4 (отдельным файлом).

• Английский текст должен быть оформлен на профессиональном уровне владения языком. В случае подачи текста, переведенного, например, через Интернет-переводчик (Google и т.п.), либо непрофессионально, статья не будет принята к публикации.

• Файл статьи и аннотации на английском языке со статьей пересылать в таком формате:

- а) в начале имени ставится номер журнала (11, 4, 7 и т.д.);
- б) через точку после номера ставится сокращение года (14, 15 и т.д.);
- в) нижнее подчеркивание () затем тип документа note – аннотация или topic – статья;
- г) после нижнее подчеркивание (которое разделяет шифр с именем автора), затем фамилия автора и инициалы на английском языке.

Пример: 11.14_note_Olenenko A.doc (где «note» – обозначение аннотации) или 11.14_topic_Olenenko A.doc. (где topic – обозначение статьи).

• Общий объем публикации (название статьи, сведения об авторе, текст статьи, использованные материалы, аннотации, ключевые слова) не должен превышать 20–30 тыс. знаков, в порядке исключения, не более 40 тыс. знаков.

К научной статье необходимо предоставить:

- электронный вариант статьи в формате MS Word (docx или doc);
- информационную справку об авторе на украинском и английском языках;
- фамилия, имя, отчество (полностью), научная степень, ученое звание, место работы и должность, почтовый адрес, контактный телефон;
- заявление с подписями автора (ов) о том, что присланная статья не публиковалась и не подана в любые другие издания;
- фото автора (ов) в формате jpg, tif;
- качественные иллюстративные материалы с названием и нумерацией, пригодные для сканирования;
- выписку из протокола заседания кафедры о рекомендации статьи к печати, заверенную надлежащим образом (со статьями кандидатов наук, аспирантов, адъюнктов и соискателей ученой степени).
- Статья, представленная в редакцию без соблюдения указанных требований, опубликована не будет.
- При подаче статьи обязательно указывать кратко сведения об авторе, телефон и собственный e-mail для удобства связи.

Редакция оставляет за собой право на рецензирование, редактирование, сокращение и отклонение статей.

За достоверность представленной информации ответственность несет автор.

Гонорар за публикацию не оплачивается.

Перепечатка публикуемых материалов журнала осуществляется только с разрешения автора и редакции.

Предоставленные материалы не возвращаются.

**ВУЗ «НАЦИОНАЛЬНАЯ АКАДЕМИЯ УПРАВЛЕНИЯ»
НАУЧНЫЙ ЮРИДИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ «ЮРИДИЧЕСКАЯ НАУКА»
03151, г. Киев, ул. Винницкая, 10
Тел. (044) 246-24-34**

**SCIENTIFIC JOURNAL OF LAW
«JURIDICAL SCIENCE»****UDC 34****Founded in 28.02.2011. Goes out every month.****Certificate of Registration: KB № 20692-10492 series of PR 28.04.2014.****ISSN 2222-5374****Journal April 20, 2011 recorded in the International Center of Periodicals (ISSN International Centre, m. Paris), the magazine recorded and indexed in such international scientometric directories and databases:****Index Copernicus – from 1 January 2014; Safetylit – from 17 August 2016;****Social Science Research Network (SSRN) – 17 October 2016.**

Ministry of Education and Science № 153 from 02.14.2014. «On approval of Attestation Collegium of the Ministry of Education decisions on the activities of specialized academic councils on February 14, 2014», according to points 35 and 36, paragraph 4 of the Ministry of Education and Science of Ukraine approved by the Decree of the President of Ukraine on April 25, 2013 № 240 Procedure for awarding academic degrees and awarding academic ranks of Senior Scientist, approved by the Cabinet of Ministers of Ukraine of 24 July 2013 № 567, Regulations on specialized academic council, approved by the Ministry of Education and Science, Youth and Sports of Ukraine on September 14, 2011 № 1059, registered in the Attestation Collegium of the Ministry of Justice of Ukraine October 10, 2011 by № 1170/19908, Regulation of the Certifying Board of the Ministry of Education, Youth and Sports of Ukraine, approved by the Ministry of Education, Youth and Sports of Ukraine from September 14, 2011 № 1059, registered with the decree of the Ministry of Justice of Ukraine on October 10, 2011 by № 1169/19907, procedure for formation of the list of scientific professional editions of Ukraine, approved by the Ministry of Education, Youth and Sports of Ukraine on October 17, 2012 year number 1111, registered with the Ministry of Justice of Ukraine November 2, 2012 by № 1850/22162, and based on the decision of the Attestation Collegium of the Ministry of Education on February 14, 2014 – № 153.

Scientific Law Journal «Juridical science» is included into the list of scientific professional editions of Ukraine according to the list.

Founder and Publisher:

Higher Educational Institution «National Academy of Management»
03151, Kyiv, Vinnytska street, 10 Kyiv, Ukraine

Chairman of the Editorial and Publishing Council of SA Erokhin
subject of publishing certificate № 4714 of 23/04/2014.

Editor: Valery K., Matviychuk

Doctor of Law, Professor, Honored Worker of Education of Ukraine,
Vice-Chancellor of the University «National Academy of Management»

Deputy Editor: Inna A., Khar

Doctor of Law, Associate Professor, Deputy Head of the Department
of Civil and Commercial Law University National Academy of Management

EDITORIAL OFFICE ADDRESS:

03151, Kyiv, Vinnytska street, 10, ap. 317 Kyiv, Ukraine

Tel.: 246-24-34. Fax: (044) 246-24-34

Regarding the publication of their article, the authors need to communicate
with the secretary of the journal

Savenkova Tatiana

T.: (044) 246-24-34 E-mail: tanya_saven@ukr.net

www.legal.nam.edu.ua

INSTRUCTIONS TO AUTHORS OF THE «JURIDICAL SCIENCE» JOURNAL NEW REQUIREMENTS FOR ARTICLES

Articles sent to the Editor of «Juridical science», according to the Presidium of the Higher Attestation Commission of Ukraine decree №7D05/1 dated January 15, 2003 «On increasing demands for specialized issues listed in HAC of Ukraine» should include the following:

- A scientific article should be relevant, with clearly defined problematic issues, include scientific positions developed by the author, the conclusions of scientific and practical importance of scientific work; including determination of UDC.

- The paper should include the following elements:
 - a problem and its relation to important scientific and practical tasks;
 - analysis of recent researches and publications on the issue to be considered;
 - definition of specific issues that are not solved in the problem for research chosen;
 - formulation of the objectives of the article;
 - summary of the main conclusions of the study;
 - conclusions of this study;
 - in the article should be no less than 15 references;
 - internal structure – sections with names or selected parts.
- Name, surname and title of the article in addition to the Ukrainian language should be also in English.

- References to this or that research should be placed in brackets according to the number of mentioning in the list of references with indication of appropriate page ([3, p. 12]).

A list of sources at the end of the article are compiled in accordance with International Standard of Ukraine DSTU GOST 7.1:2006 «A System of Standards on Information, Librarianship and publishing. A Bibliographic Notation. A Bibliographic Description. General Requirements and Rules of Composition». Also in the source list has to be at least 5 English language references.

- After he references are added abstracts and keywords in three languages (Ukrainian, Russian and English).

- Abstracts should include: an author's name, a title of the article in (Ukrainian, Russian and English) languages. The authors should pay attention that there should be an abstract in English and half a page A-4 (in a separate file).

- The English text should be executed at the professional level of language proficiency. In the case of a text translated, for example, through the Internet Translator (Google, etc.), or unprofessional, the article will not be accepted for publication.

The article and the abstract should be named:

1. issue number should be placed before the name (11, 4, 7, etc.);
2. dot after the number of issue you should place 2 last figures of the year (14, 15, etc.);
3. underscores (_), then the type of document note – abstract topic – Article;
4. after the title of the articles, underscores (which separate code with the author's name) you should place the author's last name, name in English and initials.

Example: 11.14_note_Olenenko A.doc (where «note» – markS annotations) or 11.14_topic _ Olenenko A.doc. (Where the topic – refer to the article).

- Publication (title, information about author, text, references, abstract, and keywords) should not exceed 20-30 000 signs.

Additions to the scientific article:

- An electronic version of the article in a format MS Word (docx or doc);
- Information about the author in Ukrainian and English (surname, first name, middle name (in full), academic degree, academic status, place of work and position, mailing address, telephone number);

- A statement signed by the author (s) that sent the article is had been not printed and have not given to any other editions;

- a photo of the author (s) in the format jpg, tif;

- Qualitative illustrative materials supplied by a name and number suitable for scanning;

- Extract from the minutes of the Department with recommendation of the article for publication, duly certified (for the Articles of Ph.D., graduate students and adjunct academic degree).

- An article submitted to the editor without complying with these requirements shall not be published.

- All the authors to note: when supplying article necessarily indicate a brief information about the author, telephone and your own e-mail to ease communication with authors.

Editors reserve the right to review, edit, and reduce decline articles.

For authenticity of the article the author is responsible for.

The royalties are not paid for the publication.

Reprints of published materials in the journal are made only with the permission of the author and the publisher.

Available materials are not returned.

Higher education institution «National Academy of Management»

SCIENTIFIC JOURNAL OF LAW

«Juridical science»

03151, Kyiv, Vynnytska street, 10

Тел. (044)246-24-34